

Т. Є. Масицька

СИНТАКСИС
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет філології та журналістики
Кафедра української мови та лінгводидактики

Т. Є. Мацицька

СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:

навчальний посібник для студентів
спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література),
освітньої програми Середня освіта. Українська мова та література.
Світова література

Луцьк
Вежа-Друк
2023

УДК 811.161.2'367 (072)

М 31

Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 10 від 21.06.2023 року)

Рецензенти:

Совтис Н. М., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету;

Голоюх Л. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Масицька Т. Є.

М 31 Синтаксис української мови : навчальний посібник для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), освітньої програми Середня освіта. Українська мова та література. Світова література. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. – 192 с.

У навчальному посібнику представлено структуру курсу «Синтаксис української мови», запропоновано тематичний план лекційного курсу, зміст лекційних і практичних занять, схему оцінювання знань здобувачів вищої освіти та список рекомендованої та додаткової літератури. Розроблено практичні завдання для аудиторної та самостійної роботи.

Для викладачів та здобувачів вищої освіти підготовки бакалаврів, галузі знань галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (українська мова і література), освітньої програми «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література».

УДК 811.161.2'367 (072)

© Масицька Т. Є., 2023

ЗМІСТ

Передмова	4
Вимоги освітньо-професійної програми	5
Опис навчальної дисципліни	6
Програма навчальної дисципліни	7
Структура навчальної дисципліни	12
Лекційні заняття	14
Змістовий модуль 1	14
Змістовий модуль 2	19
Змістовий модуль 3	26
Змістовий модуль 4.	33
Практичні заняття	41
Змістовий модуль 1	41
Змістовий модуль 2	60
Змістовий модуль 3	87
Змістовий модуль 4	113
Питання до екзамену	146
Тестові завдання	149
Контрольна робота. Тема «Словосполучення. Просте речення».....	163
Контрольна робота. Тема «Просте ускладнене речення»	168
Контрольна робота. Тема «Складні синтаксичні конструкції».....	173
Рекомендовані джерела інформації	179
Додатки	181

Передмова

Синтаксичний ярус – це важлива ланка мовної структури, тому всебічне вивчення цього розділу граматики сприяє закріпленню в здобувачів освіти попередньо набутих знань з фонетики, лексикології, словотвору, морфології, а також глибшому засвоєнню словниково-граматичних та інформаційних можливостей мови як найважливішого засобу людського спілкування.

Теоретико-практичний курс «Синтаксис української мови» посідає важливе місце в сукупності лінгвістичних дисциплін, які викладають для здобувачів вищої освіти спеціальності 014 «Середня освіта (українська мова і література)» освітньої програми «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література».

Вивчення нормативного освітнього компонента зосереджено на синтаксичній структурі сучасної української мови, на багатоаспектній системі синтаксичних одиниць (синтаксема, словосполучення, речення, текст), їхній будові та семантиці, поглибленні знань про синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення.

Мета нормативного освітнього компонента «Синтаксис української мови» – висвітлити основні теоретичні положення цього розділу, які ґрунтуються на здобутках вітчизняної та зарубіжної лінгвістичної науки, здійснити синтаксичний аналіз мовних одиниць, виділюваних в сучасному мовознавстві, забезпечити фахову підготовку з сучасної української літературної мови.

Основні завдання вивчення нормативного освітнього компонента «Синтаксис української мови» – синтез знань з усіх рівнів мовної системи, забезпечення глибокого оволодіння теоретичними відомостями про синтаксичні явища, формування в майбутніх фахівців творчого підходу до аналізу граматичних одиниць, вироблення наукового лінгвістичного світогляду та навичок здійснювати самостійну дослідницьку роботу, умінь застосувати на практиці правила граматики. До важливих аспектів викладання курсу «Синтаксис української мови» належить постійна орієнтація здобувачів вищої освіти на професійне застосування знань у загальноосвітніх закладах середньої освіти.

Вимоги освітньо-професійної програми

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні знати:

- ключові поняття курсу;
- синтаксичні категорії речення;
- традиційні й сучасні вчення про члени речення;
- типологію синтаксичних одиниць;
- структуру семантично елементарного та ускладненого простого речення;
- різновиди синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень;
- формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та комунікативний аспекти речення;
- особливості синтаксичної організації складних речень різного типу, тексту, засобів передачі чужого мовлення;
- специфіку використання різнотипних синтаксичних одиниць в усіх стилях сучасної української мови;
- пунктуаційні норми сучасної української літературної мови;
- особливості викладання синтаксису в ЗЗСО.

вміти:

- розрізняти семантично елементарні та ускладнені прості та складні речення;
- аналізувати синтаксичні категорії та одиниці формального, семантичного і комунікативного плану;
- визначати структурно-семантичні типи речень, синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення;
- застосовувати трансформаційну методику при аналізі граматичних одиниць і категорій;
- будувати семантико-граматичні моделі речень;
- наводити приклади конструкцій з відповідним мовним явищем;
- розставляти розділові знаки в реченнях та правильно їх інтонувати;
- аналізувати і редагувати тексти з різнотипними реченневими конструкціями;
- розробляти та проводити уроки в ЗЗСО.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	галузь знань 01 «Освіта» / Педагогіка» спеціальність 014 «Середня освіта (Українська мова і література)» Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література» Освітній ступінь бакалавр	нормативна
Загальна кількість годин 180 Кількість кредитів 6		Рік навчання 3
		Семестри 5-ий, 6-ий
		Лекції – 44 год.
		Практичні – 52 год.
		Самостійна робота – 74 год.
		Консультації – 10 год.
Мова навчання		Форма контролю: залік (5 семестр); екзамен (6 семестр)
		українська

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

Синтаксичні зв'язки у словосполученні та реченні

Тема 1. Проблематика синтаксису сучасної української літературної мови. Предмет і завдання синтаксису, зв'язок синтаксису з іншими науками. Фундаментальні поняття синтаксису. Синтаксичні одиниці, їхні основні ознаки та принципи виділення. Формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний і комунікативний рівні синтаксису. Види синтаксичних зв'язків у реченні та словосполученні. Семантико-синтаксичні відношення в синтаксисі.

Тема 2. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення. Предикативний зв'язок у двоскладному реченні. Різновиди підрядного зв'язку. Детермінантний підрядний зв'язок. Прислівний підрядний зв'язок, його форми. Сурядний зв'язок. Опосередкований синтаксичний зв'язок. Подвійний синтаксичний зв'язок. Поділ семантико-синтаксичних відношень на типи. Семантико-синтаксичні відношення у простому реченні. Розмежування семантико-синтаксичних відношень і синтаксичних зв'язків. Ознаки семантико-синтаксичних відношень. Погляди лінгвістів на семантико-синтаксичні відношення. Диференційна структура семантико-синтаксичних відношень. Проблематика синтаксису залежностей.

Тема 3. Словосполучення як одиниця синтаксису. Поняття про словосполучення, його місце в системі синтаксичних одиниць української мови. Короткі відомості з історії вчення про словосполучення. Різне тлумачення словосполучення в сучасній лінгвістиці. Вільні (синтаксичні), зв'язані (нерозкладні) та фразеологічні словосполучення. Типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку. Підрядні словосполучення, принципи їх класифікації. Різновиди підрядних словосполучень за морфологічним характером головного компонента. Синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення у підрядних словосполученнях. Види сурядного зв'язку у словосполученні – відкритий і закритий. Семантико-синтаксичні відношення у сурядних словосполученнях. Питання про належність сурядних словосполучень до одиниць синтаксису. Прості та складні словосполучення.

Тема 4. Речення як основна синтаксична одиниця. Проблема визначення речення. Основні ознаки речення. Речення і судження. Принципи класифікації речень у сучасній лінгвістиці. Структурно-семантичні типи речень. Стверджувальні та заперечні речення. Типи речень за комунікативним призначенням і експресивним забарвленням. Парадигма речення.

Змістовий модуль 2. Просте речення

Тема 5. Граматична основа простого двоскладного речення. Поняття про двоскладне речення. Особливості синтаксичного зв'язку між підметом і присудком у двоскладному реченні. Історія та сучасний стан учення про головні члени речення. Диференційні ознаки головних членів речення. Способи вираження простого підмета в сучасній українській мові. Різновиди складеного підмета. Способи вираження простого присудка. Структурно-семантичні характеристики складного (подвійного) присудка. Структурно-семантичні характеристики складеного іменного присудка. Способи вираження складеного дієслівного присудка.

Тема 6. Система і структура другорядних членів речення. Особливості визначення другорядних членів речення. Структурні ознаки другорядних членів речення. Аналіз другорядних членів речення у період класичного мовознавства. Вивчення другорядних членів речення у період сучасної лінгвістики. Означення як другорядний член речення. Функційні особливості додатка. Аналіз обставини в структурі речення. Нове вчення про другорядні члени речення у сучасному українському мовознавстві. Детермінант як семантичний поширювач речення. Дуплексиви у структурі речення.

Тема 7. Односкладні речення в граматичній системі української мови. Проблематика односкладного речення. Історичний аспект вивчення односкладних речень. Загальна характеристика дієслівних та іменних односкладних речень. Означено-особові речення. Неозначено-особові речення. Узагальнено-особові речення. Безособові речення. Типи інфінітивних речень. Інфінітивні речення без частки *б* (*би*). Інфінітивні речення з часткою *б* (*би*). Інфінітивно-безособові речення. Інфінітивно-називні речення. Номінативні речення. Квантативно-генітивні речення.

Тема 8. Неповні речення в сучасній українській літературній мові. Історія вивчення неповних речень. Структурно-семантичні характеристики неповних речень. Контекстуальні та ситуативні неповні речення. Поняття про еліптичні речення.

Тема 9. Нечленовані речення (слова-речення). Основні ознаки та структурно-семантичні різновиди нечленованих речень. Історія та сучасний стан учення про слова-речення.

Тема 10. Вивчення словосполучення і простого речення в шкільному курсі української мови. Інноваційні методи вивчення синтаксису в ЗЗСО. Особливості вивчення словосполучення в ЗЗСО. Методика вивчення простого речення в ЗЗСО. Рекомендовані види роботи при вивченні теми «Словосполучення». Рекомендовані види роботи при вивченні теми «Просте

речення». Особливості повторення тем «Словосполучення», «Просте речення» у підготовці до НМТ.

Змістовий модуль 3. Просте ускладнене речення

Тема 11. Поняття про ускладнене просте речення. Термін «ускладнене просте речення» в лінгвістичній літературі. Місце ускладнених простих речень у граматичній системі мови. Напівпредикативність як характерна ознака ускладнених простих речень. Поняття про ускладнення в традиційній граматиці. Різновиди ускладнених простих речень. Поняття про ускладнення в сучасних дослідженнях функційного спрямування. Визначальні формальні та семантичні ознаки ускладнених простих речень. Аналіз та побудова речень з прислівними та детермінантними компонентами, дуплексивами.

Тема 12. Однорідні члени речення. Історія та сучасний стан учення про однорідні члени речення. Сучасний стан учення про однорідність. Диференційні ознаки однорідних членів речення. Засоби вираження однорідності. Однорідність головних членів речення. Однорідність другорядних членів речення. Характер семантико-синтаксичних відношень у межах однорідних членів речення. Прийменники при однорідних членах речення. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення. Розділові знаки в реченнях з однорідними членами та узагальнюючими словами.

Тема 13. Відокремлення в синтаксисі. Історія та сучасний стан учення про відокремлені члени речення. Відокремлення як багатоаспектне синтаксичне і значеннєво-стилістичне явище. Напівпредикативні відношення при відокремленні. Причини та умови відокремлення другорядних членів речення. Питання про речення з уточнюючими членами в граматичних дослідженнях. Умови відокремлення членів речення. **Відокремлення означень.** Синтаксичні особливості відокремлених дієприкметникових означень. Речення з відокремленими прикметниковими означеннями, їх синтаксичні характеристики. Умови відокремлення узгоджених означень. Правила відокремлення неузгоджених означень. Відокремлені прикладки. **Відокремлення додатків і обставин.** Відокремлені обставини, виражені одиничними дієприслівниками і дієприслівниковими зворотами, їхні синтаксичні ознаки. Загальні правила відокремлення обставин. Питання про речення з відокремленими додатками в лінгвістичній літературі. Особливості відокремлення додатків. Відокремлені уточнювальні члени речення. З історії вчення про уточнення. Розмежування уточнювальних членів речення і напівпредикативних зворотів. Уточнення другорядних членів речення. Уточнення до підмета і присудка. Сучасні погляди на уточнення.

Тема 14. Вставні та вставлені компоненти речення. Історія та сучасний стан учення про вставні та вставлені одиниці. Принципи розмежування вставності і вставленості. Поняття про вставні одиниці (слова, сполучення слів, речення). Морфологічні засоби вираження вставних слів і сполучень. Синтаксичні особливості вставних одиниць. Розмежування вставних речень, словосполучень та вставних слів. Семантичні групи вставних одиниць. Поняття про вставлені одиниці (речення, сполучення слів, слова). Синтаксична будова вставлених одиниць. Особливості інтонації речень зі вставленими компонентами та розділові знаки в них.

Тема 15. Звертання. Історія і сучасний стан учення про звертання. Способи вираження звертання. Звертання у структурі простого ускладненого речення. Вокативні речення (кличні комунікати) та їх модифікації. Стилістична роль звертань.

Тема 16. Порівняльні звороти. Синтаксичні особливості порівняльних зворотів. Проблема розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення в граматичних дослідженнях. Основні критерії розмежування підрядних неповних порівняльних речень і порівняльних зворотів.

Тема 17. Вивчення простого ускладненого речення в шкільному курсі української мови. Вивчення простого ускладненого речення в 5 класі. Вивчення простого ускладненого речення у 6 класі. Вивчення простого ускладненого речення у 8 класі. Особливості вивчення простого ускладненого речення в 9 класі. Узагальнення вивченого в 10–11 класах.

Змістовий модуль 4. Складні синтаксичні конструкції

Тема 18. Складносурядні речення. Поняття сурядності і характер формальних ознак складносурядного речення. Сміслові відношення між частинами складносурядного речення. Засоби зв'язку частин складносурядних речень. Основні різновиди складносурядних речень: а) складносурядні речення відкритої структури; б) складносурядні речення закритої структури. Семантичні типи складносурядних речень. Загальна проблематика складносурядних речення в сучасній українській мові.

Тема 19. Складнопідрядні речення. Історія вивчення складно підрядного речення. Особливості синтаксичних зв'язків у складнопідрядних реченнях. Основні принципи класифікації складнопідрядних речень. Нерозчленовані розчленовані складнопідрядні речення. Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень. Формально-граматична класифікація складнопідрядних речень. Структурно-семантична класифікація

складнопідрядних речень. Складнопідрядні речення з кількома підрядними.

Тема 20. Безсполучникові складні речення. Проблема визначення і класифікації безсполучникових конструкцій. Питання про семантико-синтаксичні співвідношення між безсполучниковими, складносурядними та складнопідрядними реченнями. Формально-синтаксична і семантико-синтаксична структура безсполучникових складних речень. Безсполучникові речення відкритої та закритої структури. Основні різновиди смислових відношень у безсполучникових конструкціях з однорідними та неоднорідними предикативними частинами. Безсполучникові складні речення ускладненого типу. Розділові знаки у безсполучникових складних реченнях.

Тема 21. Багатокомпонентні складні речення. Загальна характеристика багатокомпонентних складних речень. Типи багатокомпонентних складних речень. Варіанти поєднання сурядно-підрядних конструкцій в українській мові. Складні багатокомпонентні сполучниково-безсполучникові речення та їхні структурні властивості. Період.

Тема 22. Засоби передачі чужого мовлення. Пряма мова, форми непрямой і невласне прямої мови. Співвідношення форм прямої та непрямой мови. Різні типи зв'язку прямої мови з непрямой (авторською). Заміна прямої мови непрямой. Невласне пряма мова, її структурні особливості та застосування.

Тема 23. Складні форми синтаксичної організації мовлення. Текст як об'єкт синтаксично-комунікативного аналізу. Проблематика тексту в лінгвістичних студіях. Основні ознаки тексту. Функційно-комунікативні різновиди текстів. Одиниці тексту. Зв'язок тексту з реченням. Абзац як композиційно-комунікативна одиниця, його роль у членуванні тексту. Співвідношення між абзацом і складним синтаксичним цілим. Засоби зв'язку речень у складному синтаксичному цілому. Структурні типи складних синтаксичних цілих. Монологічне та діалогічне мовлення як форми усного і писемного тексту.

Тема 24. Основи української пунктуації. Пунктуація і синтаксична система мови. Основні етапи розвитку української пунктуації. Теоретичні принципи сучасної української пунктуації. Основні типи пунктуаційних знаків та огляд їхнього уживання в простому, простому ускладненому та складному реченнях.

Тема 25. Вивчення складного речення в шкільному курсі української мови. Вивчення складного речення в 5 класі. Вивчення складного речення в 6 класі. Вивчення складного речення в 9 класі. Узагальнення вивченого в 10–11 класах.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Пр.	Конс.	Сам. роб.	*Форма контролю/ бали
Змістовий модуль 1. Синтаксичні зв'язки у словосполученні та реченні (5 семестр)						
Тема 1. Проблематика синтаксису сучасної української літературної мови.	2	2				
Тема 2. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення.	11	4	2		5	86.
Тема 3. Словосполучення як одиниця синтаксису.	12	2	4	1	5	166.
Тема 4. Речення як основна синтаксична одиниця.	10	2	2	1	5	96.
Разом за змістовим модулем 1.	35	10	8	2	15	33
Змістовий модуль 2. Просте речення (5 семестр)						
Тема 5. Граматична основа простого двоскладного речення.	10	2	4		4	156.
Тема 6. Система і структура другорядних членів речення	11	2	4	1	4	156.
Тема 7. Однокладні речення в граматичній системі української мови.	11	2	4	1	4	116.
Тема 8. Неповні речення в сучасній українській літературній мові.	4		2		2	86.
Тема 9. Нечленовані речення (слова-речення).	6	2	2		2	86.
Тема 10. Вивчення простого речення в шкільному курсі української мови.	8	2	2	1	3	106.
Разом за змістовим модулем 2.	50	10	18	3	19	67
Усього годин /балів за 5 семестр	85	20	26	5	34	100
Змістовий модуль 3. Ускладнене просте речення (6 семестр)						
Тема 11. Поняття про просте ускладнене речення.	2	2				
Тема 12. Однорідні члени речення.	6	2	2		2	26.
Тема 13. Відокремлення в синтаксисі.	9	2	2	1	4	46.
Тема 14. Вставні та вставлені компоненти речення.	8	2	2		4	36.
Тема 15. Звертання.	8	2	2		4	26.
Тема 16. Порівняльні звороти.	6		2		4	2 б.,
Тема 17. Вивчення простого ускладненого речення в шкільному курсі української мови.	8	2	2	1	3	46.
Разом за змістовим модулем 3.	47	12	12	2	21	17
Змістовий модуль 4. Складні синтаксичні конструкції (6 семестр)						
Тема 18. Складносурядні речення.	6	2	2		2	36.
Тема 19. Складнопідрядні речення.	7	2	2		3	36.
Тема 20. Безсполучникові складні речення.	7	2	2		3	36.
Тема 21. Багатокомпонентні складні речення.	7	2	2		3	36.

Тема 22. Засоби передачі чужого мовлення.	2				2	2 б.
Тема 23. Складні форми синтаксичної організації мовлення.	7	2	2	1	2	3б.
Тема 24. Основи української пунктуації.	5		2	1	2	3б.
Тема 25. Вивчення складного речення в шкільному курсі української мови.	7	2	2	1	2	3б.
Разом за змістовим модулем 4.	48	12	14	3	19	23
Модульна контрольна робота 1						30
Модульна контрольна робота 2						30
Усього годин / балів за 6 семестр	95	24	26	5	40	100
Усього годин / балів	180	44	52	10	74	100

ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ

Змістовий модуль 1

Синтаксичні зв'язки у словосполученні та реченні

Тема 1. ПРОБЛЕМАТИКА СИНТАКСИСУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Мета та завдання курсу «Синтаксис української мови».
2. Синтаксис як граматичний рівень сучасної української літературної мови.
3. Історичний аспект розвитку синтаксису.
4. Зв'язок синтаксису з іншими мовознавчими науками.
5. Фундаментальні поняття синтаксису.
6. Типи основних синтаксичних одиниць.
7. Принципи виділення синтаксичних одиниць.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 5–50.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. С.7–19.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 7–12.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2010. С.7–16.

Додаткова література:

Горголюк Н. Г. Синтаксис у контексті академічної лінгвоукраїністики. *Українська мова*. 2019. №1 (69). С. 55–70.

Гуйванюк Н. В. Актуальні проблеми сучасної синтаксичної теорії. *Слово – речення – текст* : вибр. праці. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 185–200.

Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Вид. 3-тє, виправл. і доп. Донецьк : ДонНУ, 2008. С. 9–25.

Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 354–360.

Тема 2. СИНТАКСИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ І СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ВІДНОШЕННЯ

1. Синтаксичні зв'язки у структурі синтаксичних одиниць.
2. Предикативний зв'язок як реченнєвотвірна категорія.
3. Особливості підрядного зв'язку.
 - 3.1. Прислівний підрядний зв'язок.
 - 3.2. Детермінантний підрядний зв'язок.
 - 3.3. Опосередкований підрядний зв'язок.
4. Характерні ознаки сурядного зв'язку.
5. Недиференційований синтаксичний зв'язок.
6. Подвійний синтаксичний зв'язок.
7. Форми синтаксичного зв'язку.
8. Поділ семантико-синтаксичних відношень на типи: предикатні та субстанційні.
9. Семантико-синтаксичні відношення у простому неускладненому реченні.
10. Проблематика синтаксису залежностей.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С.17–47.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. С.36–46.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 360–370.

Мірченко М. В. Сучасна українська літературна мова. Функційний аналіз синтаксичних одиниць та категорій. Теоретико-прагматичний комплекс з синтаксису : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. С.16–20.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С.12–15; 21–28.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: «Академія», 2010. С.16–26.

Додаткова література:

Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ : Наук. думка, 1992. С. 5–25.

Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наук. думка, 1983. С. 9–25.

Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних залежностей : монографія. Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2016. С. 56–79.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Луцьк : Ред.-вид. Відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. Вид 2-ге, переробл. С. 232–257.

Тема 3. СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ОДИНИЦЯ СИНТАКСИСУ

1. Словосполучення в синтаксичній системі української мови:
 - а) з історії вчення про словосполучення;
 - б) поняття про словосполучення, його місце в системі синтаксичних одиниць української мови;
 - в) типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку.
2. Підрядні словосполучення, принципи їх класифікації. Різновиди підрядних словосполучень за категорійно-морфологічним характером головного компонента.
3. Форми підрядного зв'язку в словосполученні:
 - а) узгодження;
 - б) керування;
 - в) прилягання.
4. Типи семантико-синтаксичних відношень у підрядних словосполученнях.
5. Сурядні словосполучення, семантико-синтаксичні відношення між їхніми компонентами. Відкриті та закриті сурядні словосполучення.
6. Прості та складні словосполучення. Вільні (синтаксичні) і зв'язані словосполучення. Питання про стосунок фразеологічних сполук до словосполучень.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 181–213.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 20–61.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 317–324.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 105–108.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 31–42.

Додаткова література:

Балко М. В. Актуальні проблеми теорії словосполучення сучасної української мови : монографія. Дніпропетровськ : Свідлер А. Л., 2014. 349 с.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 389–408.

Тема 4. РЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ

1. Речення як предикативна одиниця.
2. Аналіз досліджень речення.
3. Речення і судження.
4. Типи речень за структурою.
5. Різномірні аспекти простого речення.
6. Особливості синтаксичного розбору простого речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 51–54.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 62–71.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 29–55.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 43–64.

Додаткова література:

Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту : формальні та функційні вияви : монографія. Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2013. 327с.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 424–458.

Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.

Масицька Т. Є. Речення як багатоаспектна синтаксична одиниця. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць.* Київ : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. Випуск 10. С. 169–174.

Масицька Т. Є. Методичні особливості вивчення речення як основної синтаксичної одиниці в закладах вищої освіти. *IV Всеукраїнська науково-методична Інтернет-конференція «Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти» 14 квітня 2021 року. Збірник матеріалів конференції.* Луцьк, 2021. С.104–107.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Луцьк : Ред.-вид. Відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. Вид 2-ге, переробл. С. 9–24.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 118–149.

Ющук І. Д. До методики синтаксичного аналізу речення. *Дивослово.* 2003. №10. С. 33–37.

Змістовий модуль 2 Просте речення

Тема 5. ГРАМАТИЧНА ОСНОВА ПРОСТОГО ДВОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Поняття про двоскладне речення, вираження предикативності в ньому.
2. З історії вчення про головні члени речення.
3. Диференційні ознаки головних членів речення. Зв'язок підмета з присудком.
4. Простий підмет і способи його вираження.
5. Складений підмет і його структурні типи.
6. Простий присудок, його вираження.
7. Типи складених присудків:
 - а) простий дієслівний присудок;
 - б) дієслівний складений присудок;
 - в) іменний складений присудок.
8. Структурно-семантичні особливості складного (подвійного) присудка.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 72–81.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 73–89.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 67–84.

Додаткова література:

Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : монографія. Київ : Наук. думка, 1992. С. 63–76.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 483–488.

Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченневих залежностей : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид 2-ге, переробл. Луцьк : Ред.-вид. Відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. С. 232–239.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 154–179.

Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. та ін. Сучасна українська мова : підручник. Київ : Либідь, 1997. С. 246–250.

Тема 6. СИСТЕМА І СТРУКТУРА ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

1. Особливості визначення другорядних членів речення.
2. Структурні ознаки другорядних членів речення.
3. Аналіз другорядних членів речення в період класичного мовознавства.
4. Вивчення другорядних членів речення в період сучасної лінгвістики.
5. Означення як другорядний член речення.
6. Функційні особливості додатка.
7. Аналіз обставини у структурі речення.
8. Нове вчення про другорядні члени речення в сучасному українському мовознавстві.
9. Детермінант як семантичний поширювач речення.
10. Дуплексиви у структурі речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 70–72, 83–94, 230–243, 266–268.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 106–121.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 89–104.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 84–112.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 488–519.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: Ред.вид. відділ ВДУ «Вежа», 2004. С. 262–286.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда.
Київ : Наук. думка, 1972. С. 179–224.

Тема 7. ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Проблематика односкладного речення.
2. Історичний аспект вивчення односкладних речень.
3. Загальна характеристика дієслівних та іменних односкладних речень.
 - 3.1. Означено-особові речення.
 - 3.2. Неозначено-особові речення.
 - 3.3. Узагальнено-особові речення.
 - 3.4. Безособові речення.
4. Типи інфінітивних речень.
 - 4.1. Інфінітивні речення без частки *б* (*би*).
 - 4.2. Інфінітивні речення з часткою *б* (*би*).
 - 4.3. Інфінітивно-безособові речення
 - 4.4. Інфінітивно-називні речення.
5. Номінативні речення.
6. Квантативно-генітивні речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. С.130–169.

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 94–100.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 375–392.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 56–64.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Академія, 2010. С.112–130.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 519–539.

Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові. Вінниця : ФОП Корзун, 2015. 320 с.

Тема 8. НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. Неповні речення в системі синтаксичних одиниць.
2. Історія вивчення неповних речень.
3. Типи неповних речень.
4. Контекстуальні неповні речення.
5. Ситуативні неповні речення.
6. Еліптичні речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 170–189.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 393–398.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 65–72.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 84–112.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 627–630.

Марченко Т. В. Еволюція поглядів на неповне речення. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 105, Вип. 92. С. 79–85.

Тема 9. НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ (СЛОВА-РЕЧЕННЯ)

1. Особливості нечленованих речень.
2. З історії вчення про слова-речення.

3. Основні ознаки слів-речень.
4. Характеристика різновидів нечленованих речень.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис : монографія. Київ : Либідь, 1993. С. 100–102.

Загнітко А. П. Еквіваленти речення: статус, обсяг і функційна типологія. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 79–91.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2010. С.138–149.

Додаткова література:

Кучер А. С. Нечленовані слова-речення в сучасній українській мові: статус, функції. *Філологічні студії* : зб. праць. Випуск 9. 2017. С.47–54.

Слинько І. І., Гуйванюк М. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посібн. Київ : Вища шк., 1994. С. 290–296.

Цуркан М. В. Слова-речення як константа експресивності розмовного мовлення (на матеріалі творів Марії Матіос). Наукові записки. Серія «Філологічна». Випуск 26. 2012. С. 345–351.

Шиць А. А. Нечленовані речення як специфічні засоби вираження позамовних ситуацій. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : зб. наук. праць. Острог : Вид-во Нац. Ун-ту «Острозька академія», 2014. Вип. 49. С. 140–143.

Шиць А. А. Принципи класифікації нечленованих речень у сучасній українській літературній мові. Молодий вчений. Херсон : ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2015. Ч1. № 4 (19). С. 155–162.

Тема 10. ВИВЧЕННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ І ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Інноваційні методи вивчення синтаксису в ЗЗСО.
2. Особливості вивчення словосполучення в ЗЗСО.
3. Методика вивчення простого речення в ЗЗСО.
4. Рекомендовані види роботи при вивченні теми «Словосполучення».
5. Рекомендовані види роботи при вивченні теми «Просте речення».

6. Особливості повторення тем «Словосполучення», «Просте речення» у підготовці до НМТ.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Методика вивчення речення. URL: <https://studfile.net/preview/5113853/page:6/> (дата звернення 12.10.2023).

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.pdf>

Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovdzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Пентилюк М.І., Т. Г. Окуневич. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студентів пед. університетів та інститутів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (звернення 5.02.2021).

Українська мова. 10–11 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Українська мова. 10–11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Додаткова література:

Бондаренко Н. Лінгвістичні й методичні аспекти вивчення простого односкладного речення в школі. *Методика мови*. 2015. С. 25–29.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с. (С. 5–10, 277–345).

Масицька Т., Гандзюк О. Вивчення формально-синтаксичної структури речення: синтаксичні зв'язки. *Волинь філологічна: текст і контекст : зб. наук. праць* /упоряд. Т. П. Левчук. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. Вип. 30. С. 36–46.

Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. №8. С. 5–9.

Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 7–19.

Українська мова. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/5-klas-ukrajinska-mova-zabolotnij-2018.pdf>

Українська мова. 6 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2018. 256 с. URL : https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/Ukrmoiva_6klas_Zabolotnyj.pdf

Українська мова : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. / О. П. Глазова. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 256 с. URL : <https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-ukrainska-mova-hlazova-2020.pdf>

Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко, Т. В. Борисюк, О. М. Почтаренко. Київ : Грамота, 2016. 176 с. URL : <https://shkola.in.ua/1035-ukrainska-mova-8-klas-avramenko-2016.html>.

Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко Київ : Грамота, 2017. 160 с. URL : https://portfel.info/load/9_klas/ukrajinska_mova/avramenko_2017_rik/131-1-0-25598.

Українська мова: підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів. Академічний рівень / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов ; наук. ред. І. Р. Вихованець. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.

Українська мова: 11 клас: підручник для загальноосвітнього навч. закладу. Рівень стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2011. 256 с.

Змістовий модуль 3 Просте ускладнене речення

Тема 14. ПОНЯТТЯ ПРО ПРОСТЕ УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ

1. Термін «ускладнене просте речення» в лінгвістичній літературі.
2. Місце ускладнених простих речень у граматичній системі мови.
3. Напівпредикативність як характерна ознака ускладнених простих речень.
4. Поняття про ускладнення в традиційній граматиці. Різновиди ускладнених простих речень.
5. Поняття про ускладнення в сучасних дослідженнях функціонального спрямування. Визначальні формальні та семантичні ознаки ускладнених простих речень.
6. Аналіз та побудова речень з прислівними та детермінантними компонентами, дуплексивами.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 112–113, 127–144.

Дудик П. С. Просте ускладнене речення : підручник. Вінниця : ВДПУ, 2002. 336 с.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 190–243.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 105–108.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С.273.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С.540–548.

Мойсієнко А. К. Структурно-семантична організація простого ускладненого речення. Київ : ВЦ «Київ. ун-т», 2006. 167 с.

Тема 12. ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

1. З історії вчення про однорідні члени речення. Сучасний стан учення про однорідність.
2. Диференційні ознаки однорідних членів речення.
3. Засоби вираження однорідності. Характер семантико-синтаксичних відношень у межах однорідних членів речення.
4. Однорідність головних і другорядних членів речення.
5. Прийменники при однорідних членах речення.
6. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 190–203.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 119–123.

Пономарів О. Д, Різун В. В., Шевченко Л.Ю. та ін. Сучасна українська мова : підручник / За ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1997. С. 465–472.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник]. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 152–160.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 557–566.

Солдатова Л. Однорідні члени речення. *Урок української*. 2003. № 8–9. С. 41–45.

Вакуленко Г. М. Функціонально-стильові особливості речень з однорідними членами в романах Івана Багряного. *Література та культура Полісся*. No 96. Серія «Філологічні науки». No 13. С. 214–221.

Тема 13. ВІДОКРЕМЛЕННЯ В СИНТАКСИСІ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

1. З історії вчення про відокремлені члени речення.
2. Відокремлення як багатоаспектне синтаксичне і значеннєво-стилістичне явище.
3. Напівпредикативні відношення при відокремленні.
4. Причини та умови відокремлення другорядних членів речення.

5. Питання про речення з уточнювальними компонентами в граматичних дослідженнях.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : [підручник]. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 203–224.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 109–118.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник]. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 160–166.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 546–548.

Пономарів О. Д, Різун В. В., Шевченко Л. Ю. та ін. Сучасна українська мова : підручник. Київ : Либідь, 1997. С. 280–282.

Тема 14. ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОМПОНЕНТИ РЕЧЕННЯ

1. Історія та сучасний стан учення про вставні та вставлені одиниці.
2. Принципи розмежування вставності і вставленості.
3. Поняття про вставні одиниці (слова, сполучення слів, речення).
4. Морфологічні засоби вираження вставних слів і сполучень.
5. Синтаксичні особливості вставних одиниць.
6. Розмежування вставних речень, словосполучень та вставних слів.
7. Семантичні групи вставних одиниць.
8. Синтаксична будова вставлених одиниць.
9. Особливості інтонації та розділових знаків у реченнях зі вставленими компонентами.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 429–434.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 124–136.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 166–171.

Додаткова література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 225–231.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 572–590.

Тема 15. ЗВЕРТАННЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Історія і сучасний стан вчення про звертання.
2. Способи вираження звертання.
3. Звертання у структурі простого ускладненого речення.
4. Вокативні речення (кличні комунікати) та їхні модифікації.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 234–242.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 146–151.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 171–176.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 590–594.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. С. 178–181.

Скаб М. С. Граматики апеляції в українській мові. Чернівці : Місто, 2012. 272 с.

Тема 16. ПОРІВНЯЛЬНІ ЗВОРОТИ

1. Порівняльний зворот у структурі речення.
2. Частиномовне вираження порівняльних зворотів.
3. Порівняльний зворот у ролі члена речення.
4. Синтаксичні функції порівняльних зворотів.
5. Розділові знаки при порівняльних зворотах.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С.551–553.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 439–440.

Додаткова література:

Васютенко І. О. Порівняльні звороти як мовний засіб експресивної виразності внутрішнього світу в поетичній мовотворчості Миколи Бажана. *Лінгвістичні дослідження*. 2011. Вип. 32. С. 117–121.

Кучеренко І. І. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Київ : Вид-во КДУ, 1959. 106 с

Прокопчук Л. В. Порівняння в структурі простого речення (семантико-функці-ональний аспект) : посібник для аспірантів, магістрів, студентів-філологів. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2005. 131 с.

Шитик Л. В. Синкретичні порівняльні конструкції в українській мові. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. Черкаси. 2003. Вип. 46. С. 63–68.

Тема 17. ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Методика вивчення простого ускладненого речення в ЗЗСО.
2. Рекомендовані види роботи при вивченні теми «Просте ускладнене речення».
3. Особливості повторення теми «Ускладнюючі компоненти речення».
4. Тема «Просте ускладнене речення» у підготовці до НМТ.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Алексєєва Н. О. Звертання як синтаксична одиниця : теоретичний і дидактичний аспекти. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2010. №35–36. С.14–24.

Єрмоленко С. І. Колективна гра як стимул до активізації пізнавальної діяльності учнів. *Українська мова і література в школі*. 2002. № 4. С. 21 – 25.

Єрмоленко С. І. Наступність і системність у проведенні тестових завдань на уроках української мови. *Українська мова та література*. 2003. № 36. С. 14 –16.

Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студентів пед. університетів та інститутів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (звернення 5.02.2021).

Українська мова. 10–11 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Українська мова. 10–11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Додаткова література:

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 7–19.

Українська мова. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/5-klas-ukrajinska-mova-zabolotnij-2018.pdf>

Українська мова. 6 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2018. 256 с. URL : https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/Ukrmoва_6klas_Zabolotnyj.pdf

Українська мова : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. / О. П. Глазова. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 256 с. URL : <https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-ukrainska-mova-hlazova-2020.pdf>

Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко, Т. В. Борисюк, О. М. Почтаренко. Київ : Грамота, 2016. 176 с. URL : <https://shkola.in.ua/1035-ukrainska-mova-8-klas-avramenko-2016.html>.

Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко Київ : Грамота, 2017. 160 с. URL : https://portfel.info/load/9_klas/ukrajinska_mova/avramenko_2017_rik/131-1-0-25598.

Українська мова: підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів. Академічний рівень / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов ; наук. ред. І. Р. Вихованець. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.

Українська мова: 11 клас: підручник для загальноосвітнього навч. закладу. Рівень стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2011. 256 с.

Змістовий модуль 4

СКЛАДНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ

Тема 18. СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Загальна характеристика складносурядних речень.
2. Принципи класифікації складносурядних речень. Основні різновиди складносурядних речень.
3. Семантико-синтаксичні відношення між частинами складносурядного речення.
4. Складносурядні багатоконпонентні конструкції.
5. Складносурядні речення відкритої структури.
6. Різновиди складносурядних речень закритої структури.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 297–317.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 146–151.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 231–248.

Додаткова література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 250–260.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 656–659.

Тема 19. СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Історія вивчення складнопідрядного речення.
2. Особливості синтаксичних зв'язків у складнопідрядних реченнях.
3. Основні принципи класифікації складнопідрядних речень.
4. Нерозчленовані розчленовані складнопідрядні речення.

5. Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень.
6. Формально-граматична класифікація складнопідрядних речень.
7. Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень.
8. Складнопідрядні речення з кількома підрядними.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 313–345.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 186–222.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 249–342.

Додаткова література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 260–295.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 671–722.

Христіанінова Р. О. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 1. С. 35–38.

Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові Київ : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.

Тема 20. БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

1. Поняття про безсполучникове складне речення.
2. Питання про семантико-синтаксичні співвідношення між безсполучниковими, складносурядними та складнопідрядними реченнями.
3. Семантико-синтаксичні відношення між частинами безсполучникових складних речень.
4. Структурно-семантичні типи безсполучникових складних речень:
 - а) безсполучникові речення з однотипними частинами;
 - б) безсполучникові речення з різнотипними частинами.

5. Сучасні погляди вчених на граматичний статус і класифікацію безсполучникових складних речень.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 256–301.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 223–224.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 343–357.

Додаткова література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 295–305.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 731–743.

Тема 21. БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

1. Поняття про ускладнене складне речення. Типи багатокомпонентних складних речень.
2. Багатокомпонентні складносурядні речення.
3. Багатокомпонентні складнопідрядні речення.
4. Багатокомпонентні безсполучникові речення.
5. Складні речення з різними видами зв'язку.
6. Період як багатокомпонентна синтаксична структура.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 351–354.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 474–392.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 229–234.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 302–342, 353–364.

Додаткова література:

Гапонова Т. М. Типологія багатокомпонентних складних речень. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки* : зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2012. № 14. С. 60–68.

Гуйванюк Н. В., Кульбабська О. В. Складні ускладнені речення : теоретично-практичний блок. Чернівці : Рута, 2003. 145 с.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 305–480.

Козицька О. А. Контаміновані складнопідрядні багатокомпонентні речення в сучасній українській мові. Київ : Літера, 2003.

Тема 22. ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ

1. Структурно-семантичні особливості прямої мови. Різні типи зв'язку прямої мови з авторською.
2. Співвідношення форм прямої та непрямой мови.
3. Невласне-пряма мова, її структурні ознаки та застосування.
4. Діалог. Цитати.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 343–351.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С.480–484.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 364–370.

Додаткова література:

Вавринюк Т. Невласне пряма мова як засіб суб'єктивізації тексту. *Мандрівець*. 2004. № 2. С. 45–47.

Олійник Е. В. З'ясувальні складнопідрядні речення як засіб уведення чужого мовлення в науковому дискурсі. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць

ТЕМА 23. СКЛАДНІ ФОРМИ СИНТАКСИЧНОЇ ОГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ

1. Текст як лінгвістична категорія.
2. Категорія тексту у визначенні сучасних лінгвістів.
3. Граматичні категорії тексту.
4. Особливості надфразної єдності.
5. Усний і писемний різновиди тексту.
6. Специфіка художнього тексту.
7. Текст як семантично цілісна синтаксична структура.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 339–343.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 371–376.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 743–798.

Різун В. В., Мамалига А. І., Феллер М. Д. Нариси про текст. Теоретичні питання комунікацій і тексту. Київ, 1998. 336 с.

Серажим К. С. Текстознавство: підручник. Київ. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. С. 8–50; 79–118.

Тема 24. ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ПУНКТУАЦІЇ

1. Пунктуація і синтаксична система мови.
2. Основні етапи розвитку української пунктуації.
3. Теоретичні принципи сучасної української пунктуації.
4. Вплив структури речення та інтонації на пунктуацію.
5. Система розділових знаків та їхні основні функції.
6. Огляд уживання розділових знаків у простому та складному реченнях.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С.489–497.

Український правопис / Ін-т мовознавства ім. НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Наук. думка, 2019. С. 197–256.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 377–387.

Додаткова література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 351–365.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 833–845.

Громик Ю. В. Український правопис : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Кондор, 2018. С.116–163.

Тема 25. ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Особливості вивчення складного речення у 5 класі.
2. Особливості вивчення складного речення і тексту в 6 класі.
3. Методичні особливості вивчення складного речення у 8 класі.
5. Особливості повторення теми «Складне речення» в 10–11 класах.
6. Тема «Складне речення» у підготовці до НМТ.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови: Навчально-методичний посібник. Київ : Генеза. 2005. 180 с.

Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади створення підручників з української мови для профільної школи. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* 2010. Вип. 50. С. 73–79.

Горошкіна О. М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Харків : Основа, 2012. 171 с.

Кушнір Т. І. Вивчення складних речень з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку в загальноосвітніх навчальних закладах. Науковий вісник МНУ імені в. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 4 (51), грудень 2015. С. 102–106.

Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. С. 59–70.

Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євро інтеграційному контексті . *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2. С. 2–5.

Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студентів пед. університетів та інститутів / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprova-dzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (звернення 5.02.2021).

Українська мова. 10–11 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Українська мова. 10–11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Додаткова література:

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 7–19.

Українська мова. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/5-klas-ukrajinska-mova-zabolotnij-2018.pdf>

Українська мова. 6 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2018. 256 с. URL : https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/Ukrmoва_6klas_Zabolotnyj.pdf

Українська мова : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. / О. П. Глазова. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 256 с. URL : <https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-ukrainska-mova-hlazova-2020.pdf>

Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко, Т. В. Борисюк, О. М. Почтаренко. Київ : Грамота, 2016. 176 с. URL : <https://shkola.in.ua/1035-ukrainska-mova-8-klas-avramenko-2016.html>.

Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко Київ : Грамота, 2017. 160 с. URL : https://portfel.info/load/9_klas/ukrajinska_mova/avramenko_2017_rik/131-1-0-25598.

Українська мова: підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів. Академічний рівень / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов ; наук. ред. І. Р. Вихованець. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.

Українська мова: 11 клас: підручник для загальноосвітнього навч. закладу. Рівень стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2011. 256 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Змістовий модуль 1

Синтаксичні зв'язки у словосполученні та реченні

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема 2. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення

1. Синтаксичні зв'язки у структурі синтаксичних одиниць.
2. Предикативний зв'язок як реченнєвотвірна категорія.
3. Особливості підрядного зв'язку.
4. Прислівний підрядний зв'язок.
5. Детермінантний підрядний зв'язок.
6. Характерні ознаки сурядного зв'язку.
7. Недиференційований синтаксичний зв'язок.
8. Форми синтаксичного зв'язку (координація, узгодження, керування, прилягання).
9. Поділ семантико-синтаксичних відношень на типи: предикатні та субстанційні.
10. Семантико-синтаксичні відношення у простому неускладненому реченні.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С.17–47.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. С.36–45.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 21–25.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: «Академія», 2010. С.16–26.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. С.16–47.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних залежностей : монографія. Луцьк : ПДВ «Твердиня», 2016. С. 56–79.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: Ред.вид. відділ ВДУ «Вежа», 2004. С.30–39; 228–232.

Ознайомтеся зі статтями:

Масицька Т., Гандзюк О. Вивчення формально-синтаксичної структури речення: синтаксичні зв'язки. *Волинь філологічна: текст і контекст : зб. наук. праць*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. Вип. 30. С. 36–46. URL: <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/940/882>

Межов О. Г. Субстанційні синтаксеми і супровідні предикати в структурі простого речення. *Наукові записки. Серія «Філологічні наук» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*/ відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. Кн. 2. С. 109–113. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Nzfn_2013_2_20.pdf

Ключові поняття: синтаксичні зв'язки, семантико-синтаксичні відношення, узгодження, керування, прилягання, предикативні відношення, атрибутивні відношення, субстанційні відношення, адвербіальні відношення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: класифікацію синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: розмежовувати формально-синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення між компонентами речення.

Завдання 1. Випишіть реченнєві компоненти з предикативним зв'язком.

...мова має два потужні крила, які дають їй повнокровне життя, – океан слів і граматику. Океан слів – це безмежжя, незліченність, найтісніший зв'язок із життям суспільства, найчутливіший нерв, найшвидша змінюваність, схильність до необмеженого поповнення. Він – велетенське громаддя, складники якого жодна людина не спроможна полічити. Граматика ж – мудрий господар, володар цього океану. На противагу безмежжю слів граматика – стислість,

суворі правила, які легко можна перелічити, але не легко застосувати. Незважаючи на нечисленність «війська», граматика силою логіки підпорядковує «армії» слів і робить їх слухняними виконавцями своєї волі. Усі слова схиляються перед її авторитетом... (І. Вихованець).

Завдання 2. Підкресліть реченнєві компоненти, поєднані прислівним підрядним зв'язком.

Вересень бив у золоті дзвони соняшників, і їм, як гобої, низинно вторували пізні гречки. Дні тепер стояли у шелестах золота, у вибухах блакиті, в потоках музики і чорнобривців, а ночі народжували печаль перелітних птахів. Ця печаль забрідала і в людське серце, і ставало жаль чи отих крил, що забирали з собою літо, чи того, що й ти не можеш злетіти, як птиця. Ось такий і є вересень: удень надійний, вночі тривожний. Таким і люби його і тоді, коли він б'є у золоті дзвони соняшників, і тоді, коли відриває літо від землі та й садовить тебе за мудрість книжок (М. Стельмах).

Завдання 3. Визначте реченнєві компоненти, поєднані сурядним зв'язком.

Справжній талан завжди дивовижний і до певної міри таємничий. Як уважно не приглядайся до витворів його інтелекту, завжди лишається щось не до кінця розгадане.

В чому ж його зваба, таїна? У чарах слова? В глибокому, не всім доступному розумінні своєї епохи, долі свого покоління?

Талановитий митець уміє помічати ті помисли і поривання свого народу, як і ті ідеали в його суспільному житті, які не перестають бути актуальними через століття (Д. Міщенко).

Завдання 4. З поданих речень утворіть прості семантично елементарні конструкції.

1. Я читаю листи пожовтілі. 2. Я тебе не втомлюся шукати. 3. І мирний вітер бігає по полю. 4. Ми в небо високе свої посилаєм гостинці і прагнем зробити великі в житті відкриття. 5. Заснула ніч на теплому тумані. 6. Хтось накрапав озерної сині. 7. А прадавні діброви й гаї дарували пісні солов'їні. 8. Тиша підклала під голову руку, вкрилась туманом і задрімала. 9. Синіє вись в глибокому

просторі. 10. Тремтить сонливий очерет біля нескошених отав (З тв. О. Богачука).

Завдання 5. З поданих речень утворіть прості семантично елементарні конструкції.

1. У річці світяться Стожари і крізь віки пливуть вінки (Н. Гуменюк). 2. Я відпливаю в осінь... (Ю. Покальчук). 3. Ніс у вулику сонце ведмідь...(В. Лазарук). 4. Над старою сивою землею Журавлі летять, летять, летять (В. Лазарук). 5. А осінь пливе легенько По теплій іще стерні (Н. Гуменюк). 6. Ми просто розлетілись (літаками) по світах (І. Котович). 7. А час пливе рибалкою в човні і знову й знов розпалює багаття (Н.Гуменюк). 8. З України несли журбу журавлі (В.Вербич).

Завдання 6. Випишіть із поданих речень детермінант і предикативне ядро.

1. Ранками дід мій косу клепле (І. Жиленко). 2. Сусідка мила коси на терасі (І. Жиленко). 3. У мовну скарбницю нашого народу несуть красу душі і племін рідного слова найкращі письменники (І. Вихованець). 4. Надвечір все примиренно і чисто (І. Жиленко). 5. Сонцем запахла хлібина на припічку (О. Богачук). 6. Якась смутна і невесела осінь зійшла, мов помаранча золота, над Києвом.... (Ю. Клен). 7. І ходив довговолосий поет в романтичній тузі по пісковій алеї... (М. Семенко). 8. Княжич-місяць вийшов на стежину (Ю. Дараган). 9. А вечорами тліла брама ... (І. Жиленко). 10. Я вчора йшла крізь яблуневий сад (І. Жиленко). 11. Гарячий день розлив пекуче злото і сам втопився у сонячній меду (Є. Маланюк). 12. Листок осінній зачепивсь за душу (Г. Яструбецька).

Завдання 7. Визначте компоненти, поєднані предикативними, атрибутивними, субстанційними та обставинними відношеннями.

Український народ творив свою мову упродовж віків, заносючи до мовної скарбниці добірний нектар слова, невтомно запалював у слові незгасний вогонь думки і почуття, вічність праці і мрії. Колективна пам'ять народу-творця береже слово, а в ньому –

і своє безсмертя. У слові рідної мови захована немовби якась таємнича сила, що в неповторному поєднанні звуків несе чарівну мелодію мови і називає щось зрозуміле всім. І не тільки називає, а й передає найтонші відтінки переживань і мислі. Мова – дивосвіт, духовна планета, на якій живе виплекана людиною незліченна кількість слів...

І кожне слово – немовби виплекана народом-дивотворцем квітка з неповторним ароматом, з неповторними барвами. Щасливий той, хто пізнав у дитинстві чари рідного слова, виховав у собі жагу пізнання і зберігає її протягом цілого життя... (І. Вихованець).

Завдання 8. У поданих реченнях підкресліть суб'єкт, об'єкт, адресат, інструменталь, локатив.

1. Листок на холод скаржитья листку (В. Свідзинський).
2. ...з неба падають, мов перлини, огненні сльози Персеїд (М. Драй-Хмара).
3. Я знайшов осколок в борозні весною (О. Богачук).
4. Орися <...> стежкою іде (О. Богачук).
5. Орудював він косою, як добрий майстер пензлем... (О. Довженко).
6. Я їй [сусідці] подавала рушник (І. Жиленко).
- 7...на сходах донька фломастером підмальовувала метеликів на зачитаній книжці (Є. Пашковський).
8. ...струмок розказати щось хоче (Л. Талалай).
9. А дерево затамувало цвіт (Г. Яструбецька).
10. Лиш на рідній землі ти напишеш ту книгу (К. Москалець).

Завдання 9. Визначіть компоненти, поєднані субстанційними відношеннями. Вкажіть їхній тип.

1. Я щойно народилась, хоч мені – мільйони років.
2. ... я приїздила й мама топила грубку.
3. ...предвічна любов <> вночі сьогодні у мій дім прийшла.
4. ...світло гусне, як мед у сотах.
5. Мені метелик чорно-золотий перелетів дорогу.
6. ... прямо дорогою буде іти.
7. Прикрий же серце рукою.
8. Жарини у багатті мерехтять.
9. ...добрий кінь господаря доправить додому.
10. За плечима моїми листок осінній.
11. Русалка впливла із води.
12. Забриніла бджола на рукаві (З тв. Г. Яструбецької).

Завдання 10. Випишіть з поданого тексту реченнєві компоненти, поєднані координацією, узгодженням, керуванням, приляганням.

Ще праліси стоять тут гордовито –
Сторожа Лесиних волинських дум.
Спасибі, Лесю. Кликала мене щомиті
У твій пекельний, твій надлюдський сум
Отут у безліс мій душа і стогін лісу
Ввійшли назавше, мовби рідна рать.
Спасибі, Лесю. Бо відкрила ти завісу
Твоєї пісні, таїни добра.
Отут відчув: нащадок я дуліба,
І голос лісу у мені гучить.
І пісня Лесина – як святість хліба,
Як грім, народжений будить (І. Вихованець).

Завдання 11. Випишіть з текстів художнього стилю 10 речень, схарактеризуйте в них синтаксичні зв'язки та семантико-синтаксичні відношення.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть синтаксичні зв'язки у структурі речення.
2. Назвіть синтаксичні зв'язки у словосполученні.
3. Які є відмінності між синтаксичними зв'язками у структурі речення та словосполучення?
4. Які типи семантико-синтаксичних відношень є в простому семантично елементарному реченні?
5. Схарактеризуйте диференціацію субстанційних семантико-синтаксичних відношень.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2-3

Тема 3. СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ОДИНИЦЯ СИНТАКСИСУ

1. Словосполучення як синтаксична непередикативна одиниця.
2. Слово і словосполучення: спільні та відмінні ознаки.
3. Словосполучення і речення: спільні та відмінні ознаки.

4. Типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку.
5. Сурядні словосполучення, типи відношень між їхніми компонентами.
6. Відкриті та закриті сурядні словосполучення, засоби їхнього вираження.
7. Підрядні словосполучення, принципи їхньої класифікації.
8. Елементарні та ускладнені словосполучення.
9. Вільні і зв'язані словосполучення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

- Дідук Г. Словосполучення і речення. *Урок української*. 2000. № 9. С. 32–33.
- Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 20–61.
- Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 389–408.
- Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С.317–324.
- Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 105–108.
- Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 31–42.

Додаткова література:

- Балко М. В. Актуальні проблеми теорії словосполучення сучасної української мови : монографія. Дніпропетровськ : Свідлер А. Л., 2014. 349 с.
- Бондаренко Н. Наукові засади перебудови шкільного курсу синтаксису на основі сучасних підходів. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 2. С. 20–24.
- Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.
- Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 51–116.
- Удовиченко Г. М. Словосполучення у сучасній українській мові : монографія. Київ : Наук. думка, 1968. 227 с.

Ознайомтеся зі статтею:

Вінтонів М. О. Функційні вияви слабкого синтаксичного зв'язку на рівні словосполучення в сучасній українській мові. С. 6–9. *Studia Philologica*: зб. наук. праць № 2. Випуск 9 : Мовознавство. 2017. С.23–29. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/224/208>.

Ключові поняття: словосполучення, синтаксичні зв'язки, семантико-синтаксичні відношення, підрядні словосполучення, сурядні словосполучення, узгодження, керування, прилягання, атрибутивні відношення, субстанційні відношення, адвербіальні відношення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: визначення словосполучення, його найважливіші ознаки, принципи класифікації словосполучень.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: виділяти словосполучення з тексту, відрізнити їх від інших синтаксичних одиниць, аналізувати за схемою, добирати синонімічні словосполучення з різними видами зв'язку.

Завдання 1. Прочитайте текст. Схарактеризуйте відмінність між словом, словосполученням та реченням.

Рідна мова – незборна таїна, яка робить народ народом і увічнює найтонші порухи його душі. Заглиблюючись у таїну мови, ми засвоюємо золоті скарби народного досвіду і виховуємо в собі творчу особистість. Яка радість чекає кожного, хто відчув глибіню слова серцем і розумом, усвідомив необхідність свого постійного вдосконалення, пізнав щастя духовності. І скрізь на шляхах зростання з нами мова. Вона веде на вершини знань і відчиняє двері до духовної скарбниці людства. Мова – наш найкращий друг, наставник, постійний порадник і найдосконаліше знаряддя...

Усе життя наше пов'язане з мовою. Завжди ми шукаємо найточнішого для думок або почуттів слова. Можливості нашого пізнання безмежні. І невичерпні можливості розвитку мови (І. Вихованець).

Завдання 2. З поданого тексту выпишіть підрядні словосполучення. Визначте форми синтаксичного зв'язку та морфологічну природу головного слова.

...Мова в граматичних своїх виявах є колективним витвором народу. Досконале знання граматики та дотримання граматичних норм є важливим показником розумового розвитку людини та її

культурного рівня. Найтонші порухи почуттів у поезії і вражаюче могутні злеті думки супроводжує граматики. Навіть до «суворої матері» думки – математики – причетна граматики. Пригадаймо з цього приводу прислів'я: «Без граматики не вивчити й математики». Тому в мові багато явищ підпорядковується чітким, подібним до математичних, правилам. Саме завдяки чітким правилам мова виконує роль засобу спілкування між людьми. Серцевина математичної «суворості», точності і логічної витонченості мови припадає на граматику... (І. Вихованець).

Завдання 3. У яких словосполученнях залежне слово поєднане з головним зв'язком узгодження?

1. Схожий на брата. 2. Зображення подій. 3. Виступ керівника. 4. Половина року. 5. Шалений успіх. 6. Весняне сонце. 7. Заворожений побаченням. 8. Влучне слово. 9. Народна пісня. 10. Незабутні роки. 11. Вірний друг. 12. Твій друг. 13. Друг брата. 14. Весела компанія. 15. Дружити завжди. 16. Перевірені дружбою. 17. Допомогти бабусі. 18. Дружня допомога. 19. Дружба між народами. 20. Вірність подруги.

Завдання 4. У яких словосполученнях залежне слово поєднане з головним зв'язком узгодження?

1. Подих весни. 2. Сторінка з підручника. 3. Вірний Батьківщині. 4. Золотий сміх. 5. Мужній захисник. 6. Лісове озеро. 7. Швидко читати. 8. Приїхати в місто. 9. Повільно писати. 10. Розмовляти українською. 11. Правильна вимова. 12. Вимова звуків. 13. Дзвінкий приголосний. 14. Другий поверх. 15. Дружня порада. 16. Купувати в магазині. 17. Прихід весни. 18. Срібний перстень.

Завдання 5. У яких словосполученнях залежне слово поєднане з головним зв'язком узгодження?

1. Дванадцята година. 2. Недалеко від університету. 3. Лиха година. 4. Твій шлях. 5. Шлях у нікуди. 6. Короткий шлях. 7. Чумацький шлях. 8. Іти шляхом. 9. Історична доля. 10. Готуватися до іспиту. 11. Говорити по-українськи. 12. Швидко поїхати.

Завдання 6. У яких словосполученнях головне слово поєднане з залежним зв'язком керування?

1. Писати вправу. 2. Писати про дітей. 3. Писати подрузі.
4. Написаний розділ. 5. Писати швидко. 6. Писання учня.
7. Недописана повість. 8. Швидке написання. 9. Гарна писанка.
10. Переписана дисертація. 11. Блукати лісами. 12. Милуватися озером.
13. Довго милуватися. 14. Глибоке озеро. 15. Берегти природу.
16. Волинський край. 17. Приїхати до річки. 18. Зірвати полуницю.
19. Приїхати вчасно. 20. Переповнений почуттями.

Завдання 7. У яких словосполученнях головне слово поєднане з залежним зв'язком керування?

1. Вечірня розмова. 2. Розмовляти голосно. 3. Цікава розповідь.
4. Розповідь батька. 5. Розмова з батьком. 6. Розповідати весело.
7. Писемне мовлення. 8. Розповідати казку. 9. Казкові герої.
10. Розповідь про героїв. 11. Писати матері. 12. Писати про пригоди.
13. Писати монографію. 14. Написане есе. 15. Писати швидко.
16. Писання учня. 17. Недописане оповідання. 18. Швидке написання.
19. Гарна писанка. 20. Переписаний лист.

Завдання 8. У яких словосполученнях головне слово поєднане з залежним зв'язком керування?

1. Усміхнені дівчата. 2. Високе дитя. 3. Звернути увагу.
4. Доглядати дитину. 5. Дитячий сміх. 6. Сміятись по-дитячому. 7.
Щоденна прогулянка. 8. Іти надвір. 9. Швидко йти. 10. Іти полем.
11. Зелене поле. 12. Тривожний ранок. 13. Англійська мова.
14. Турецький чай. 15. Вчити німецьку. 16. Читати книжку.
17. Добре знати. 18. Моя думка. 19. По-новому жити. 20. Важко жити.
21. Сміливі вчинки. 22. Робити абияк. 23. Надзвичайно гарно.
24. Надзвичайна подія.

Завдання 9. У яких словосполученнях головне слово поєднане з залежним зв'язком прилягання?

1. Повільно бігти. 2. Ходити університет. 3. Занадто пізно.
4. Смуток осені. 5. Тендітні пальці. 6. Прийти вчасно. 7. Добрі очі.
8. Сутінь лісу. 9. Говорити правду. 10. Сидіти мовчки.
11. Предковичний ліс. 12. Правильне виховання. 13. Берегти озера.
14. Закінчити завтра. 15. Гущавина лісу. 16. Намалювати на папері.
17. З'їхати з гори. 18. Іти співаючи. 19. Справжня весна.
20. Говорити швидко.

Завдання 10. У яких словосполученнях головне слово поєднане з залежним зв'язком прилягання?

1. Любити літо. 2. Підкоряти природу. 3. Осуджувати подругу. 4. Любити по-справжньому. 5. Прочитати двічі. 6. Виконати завдання. 7. Виконане завдання. 8. Швидко виконати. 9. Швидке виконання. 10. Любити матір. 11. Сільська школа. 12. Пишатися школою. 13. Думати логічно. 14. Іти роздумуючи. 15. Думки вголос. 16. Бігти швидко. 17. Пішов працювати. 18. Кава по-турецьки. 19. Мчати стрімко. 20. Зустрітися завтра. 21. Грати майстерно.

Завдання 11. У яких словосполученнях головне слово поєднане з залежним зв'язком прилягання?

1. Соковиті плоди. 2. Одна пташина. 3. Криниця батькова. 4. Дивитися згори. 5. Поїхав відпочивати. 6. Розпочати вчасно. 7. Принести води. 8. Вітатися з учителем. 9. Ясна зоря. 10. Учитися малювати. 11. Добування вугілля. 12. Знайти подругу. 13. Принести води. 14. Писати ручкою. 15. Увійти в дім. 16. Подарувати книгу. 17. Подати руку. 18. Передавання вітань. 19. Переконавання словом. 20. Не підтримати ініціативи.

Завдання 12. З поданого тексту випишіть сурядні словосполучення та проаналізуйте семантико-синтаксичні відношення у цих словосполученнях.

Як ще не було початку світу, то ще не було неба, ні землі, а лишень було широке море, а на тім морі явір зелений – Древо Життя. Те Древо Життя явило богиню Ладу, а богиня Лада і дала першопочаток усьому – і землі, і небесам, і богам, і людям, і кожній тварі і билинці на землі, і кожній пташці та зірці в небі.

Величною і прекрасною була богиня-рожаниця. Мати Всесвіту. Коли вона – вся в сонячному промінні, в зеленій сукні і в легкій синій хустині, завітчана різнобарвними квітками і вбрана колоссям, – проходила степами чи лісами, то все живе тягнулося до неї і славало її. І сяяла обручка в руці богині, випромінюючи у світ любов і злагоду. Особливо шанували Ладу в людських поселеннях (М. Слабошпицький).

Завдання 13. З поданого тексту випишіть сурядні словосполучення та проаналізуйте семантико-синтаксичні відношення у цих словосполученнях.

Адже це з її благословення приходила у світ весна, зароджувалося кохання, творилося таїнство шлюбу. З її

благословення згорав сніг, а зоране й засіяне поле сповнювалося буйною силою і гнало вгору тугий проріст. З її благословення мали люди свій хліб щоденний і всілякі радощі життя. Тож після зимових холодів щоразу, як тільки на південних схилах ближніх пагорбів сходив сніг, у сині надвечір'я збиралися старе й мале на проталинах, щоб звернутися до богині Лади: Благослови, мати, Ой мати Ладо, Весну закликати!

І ті закликання линули луною від села до села, від міста до міста по всій Україні-Русі. До самого Києва линули, до найвищих Дніпрових круч.

Найшанованіші мужі добували о тій порі «живий вогонь», тручи деревом об дерево. І спалахували рясні багаття. І сама Лада пильнувала, щоб тепло тих багать остаточно обігріло світ, скинуло з нього окупи зимового оціпеніння. Пильнувала, щоб людські душі освітилися для праці, для творення добра і примноження багатства (М. Слабошпицький).

Завдання 14. З поданого тексту виписіть словосполучення і схарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення в цих словосполученнях.

Прокинутися з повним домом щастя!
Відкрити вікно в туманний березняк.
А мокрий вітер б'ється круг зап'ястя,
як спіймане промерзле пташеня.
Це вже весна. І протяги хмільні
похмурого заплаканого талу
зашарпали халатик на мені
і в рукава насипали фіалок.
(І. Жиленко).

Завдання 15. З поданого тексту виписіть словосполучення і схарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення у цих словосполученнях.

Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України (Конституція України). Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків,

мова – це ще й музика, мелодика, барви буття, сучасна художня, інтелектуальна і мислительська діяльність народу (О. Олесь). ...українська мова, розкинена на великім просторі і розділена кордонами чужих держав, має свої особливості розвитку. Отже, треба знати її у всіх відмінах і відтінках, знати її історичні переходи та їх сліди в сучасній мові. Однак й це ще не все: він [інтелігент] має знати не лише про розвій самої мови, а й про розвій правопису, має бути обізнаним з подібними процесами в історії інших мов (І. Франко). Жодна мова не має права претендувати на роль другої рідної мови іншого народу. Таке право привласнює собі лише колонізатор... (Л. Масенко).

Завдання 16. Проаналізуйте словосполучення. Поясніть, які з наведених прикладів не є словосполученнями (1) становить граматичну основу речення; 2) форма вищого і найвищого ступеня порівняння прикметника; 3) майбутній час дієслова; 4) сполучення іменника з предикативним прикметником; 5) поєднання однорідних членів речення; 6) фразеологізм.

Мрія про майбутнє; вчити синтаксис; мова мелодійна; багато підручників; подати рукою, буду вчити; більш витривалий; поле, ліс, море; десята година; найбільш спритний; буду працювати; недалеко від школи; лиха година; свій шлях; шлях у нікуди; короткий шлях; Чумацький шлях; найменш важкий; впіймати облизня; вивести на чисту воду; почався вечір; подати рукою; іти шляхом; історична доля; надзвичайно розумний; готуватися до іспиту; розмовляти українською; швидко говорити; кожен з нас; яскраве проміння; сьома година; вантажити машину; урок мови; солодкі яблука; дуже радий, кращий за всіх, по-весняному зелений, надзвичайно чемний, рум'яний від соку; достиглі черешні; збирання врожаю; буду радіти; радіти з успіхів; керівник відділу; задоволений роботою.

Завдання 17. Відредагуйте словосполучення.

У даний час; більше ніж триста; через відсутність доказів; ведучий спеціаліст; відзив на магістерську роботу; відношення до колег; заказний лист; як можна швидше; обставини співпадають; по крайній мірі; подача документа; запрошуються бажаючі; підписка на газети; не мішало б записати; по всіх правилах.

Завдання 18. Навчальна гра «Нерозривний ланцюжок».

Завдання 19. З художнього тексту випишіть 10 словосполучень з різнотипними формами підрядного і сурядного зв'язку та проаналізуйте їх.

Завдання 20. Проаналізуйте презентацію «Словосполучення. Будова й види словосполучень за способами вираження головного слова» (Канал «Філологічні цікавинки». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HB18v0MrGMA>).

Завдання 21. Проаналізуйте презентацію М. Атаманчук «Словосполучення. Головне й залежне слово у словосполученні». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=I1T4KCjQEX0>

Питання для самоперевірки

1. Яка відмінність між словом, словосполученням і реченням? Назвіть диференційні ознаки вказаних синтаксичних одиниць.
2. Як взаємодіють синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення у межах словосполучень?
3. Які поєднання слів не є словосполученнями?
4. Як розглянуто питання про сурядні словосполучення в лінгвістичній літературі?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Тема 5. РЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ

1. Особливості речення як предикативної одиниці.

2. Речення і судження: спільні і відмінні риси.
3. Основні типи речень за структурою.
4. Типи речень за експресією.
5. Особливості ускладнення простого речення.
6. Прості семантично елементарні та неелементарні речення.
7. Різномірні аспекти речення: формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний, комунікативний.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 51–54.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 62–71.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 29–55.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С.43–64.

Додаткова література:

Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту : формальні та функційні вияви : монографія. Донецьк : Донецький нац. ун-т, 2013. 327 с.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 424–458.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Луцьк : Ред.-вид. Відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. Вид 2-ге, переробл. С. 9–24.

Костусяк Н. М., МASIцька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

МASIцька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.

МASIцька Т. Є. Речення як багатоаспектна синтаксична одиниця. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Випуск 10. С. 169–174.

Слинько І. І., Гуйванюк М. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання. Київ : Вища шк., 1994. С. 69–102.

Масицька Т. Є., Васейко Ю. С. Структурна організація простих семантично елементарних конструкцій. *Волинь філологічна: текст і контекст* : зб. наук. праць. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. Вип. 28. С. 33–44.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 118–149.

Ющук І. Д. До методики синтаксичного аналізу речення. *Дивослово*. 2003. №10. С. 33–37.

Ознайомтеся зі статтею:

Масицька Т. Є. Методичні особливості вивчення речення як основної синтаксичної одиниці в закладах вищої освіти. *IV Всеукраїнська науково-методична Інтернет-конференція «Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти» 14 квітня 2021 року. Збірник матеріалів конференції*. Луцьк, 2021. С.104–107.

Ключові поняття: речення, судження, просте семантично елементарне речення, просте семантично неелементарне речення, ускладнене речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: класифікацію синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: розмежовувати речення і судження, розрізняти речення за структурою, розрізняти типи речень за експресією, розмежовувати прості семантично елементарні речення, прості семантично неелементарні речення, ускладнені речення.

Завдання 1. Визначте вид речення за метою висловлювання: розповідне, питальне, спонукальне.

Мати вроди, красо світова! Де ти береш такі пишні барви, кольори блискучі? Який митець, якою талановитою рукою наложив їх на тебе так густо та рівно, так втішно та мило і покрив зверху чарівним світом, наче золототканим серпанком? Ой ви, малярі, на весь світ славетні! Дайте мені вашу палітру й краски, пензлі й полотна! Я буду малювати тебе, цяточко небесного раю, невеличка крихітко краси світової!.. І ви, кобзарі голосні, співаки пророчого слова! Дайте мені того живого вогню, що ним ви пропікаєте людські душі, чаруєте серце й здійсмаєте цілий рій думок та гадок,

цілу вервечку пишних мрій у заклопотаній голові людській! (Панас Мирний).

Завдання 2. Схарактеризуйте речення, випишіть двоскладні реченневі конструкції.

1. Не дивіться на Україну, як на землю своїх батьків. Дивіться на неї, як на землю своїх дітей. І тоді прийдуть зміни... (С. Вакарчук). 2. А ви думали, що Україна так просто. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гарттом. В умовах сучасного світу їй немає ціни (Л. Костенко). 3. Ми б'ємось за те, чому нема ціни в усьому світі, – за Батьківщину (О. Довженко). 4. Кожному мила своя сторона (Г. Сковорода). 5. Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути (В. Липинський). 6. Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну... (В. Сосюра)

Завдання 3. Схарактеризуйте речення. Назвіть поширені та непоширені реченневі конструкції.

Дивлюся, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють (Т. Шевченко).

Завдання 4. Запишіть структурну схему речень. Використайте символи: П – предикат (Пд – предикат дії, Пп – предикат процесу, Пс – предикат стану, Пя – предикат якості, Пк – предикат кількості); С – суб'єкт, О – об'єкт, Ад – адресат, І – інструменталь, Л – локатив (Л₁ – локатив на позначення початку руху; Л₂ – локатив на позначення шляху руху; Л₃ – локатив на позначення кінця руху).

Світає. Дівчина висока. Діти сидять у садку. Дівчині вісімнадцять. Львів більший за Луцьк. Сестра молодша за брата. Бабуся радіє. Троянда квітне у садку. Жінка худне. Студентка читає

конспект. Брат скопав грядку лопатою. Геолог відбив від скелі камінь молотком. Хлопець побіг з хати через вулицю до лісу. Учні їхали автобусом з Луцька до Ужгорода через Львів. Онук несе ягоди бабусі з лісу через подвір'я у хату. Хлопець транспортує замовлення машиною жінці з Луцька у Львів через Червоноград. Постачальник відправляє продукцію замовникові потягом із Луцька через Ягодин до Польщі. Дівчина везе продукти бабусі велосипедом з міста у село через поле.

Завдання 5. Проаналізуйте речення, назвіть прості семантично елементарні та семантично неелементарні конструкції.

1. Мчать потяги (Н. Гуменюк). 2. У річці світяться Стожари (Н. Гуменюк). 3. Ми босими бредемо по росі...(В. Лазарук). 4. Я світ нерозгаданий не долюбив (В. Вербич). 5. Подарував я волю уночі метелику... (П. Мах). 6. Мій прадід з сонця витесав Дніпро (П. Мах). 7. Люблю твій сміх і голос твій люблю (Н. Гуменюк). 8. І пишем вірші на сніжинках білих (Н. Гуменюк). 9. Та не зломить вітер крила мого саду (І. Драч). 10. А стара наша груша затріпотіла кожною галузкою... (П. Перебийніс). 11. Ніжність свою матерям дарую (І. Жиленко). 12. ... білка гризе горіха (Р. Кудлик). 13. Мені весело... (Іван Багряний). 14. А мені страшно їх налякати... (М. Сингаївський). 15. Галя засміялася, а за нею засміялися всі хлопці (Іван Багряний).

Завдання 6. Проаналізуйте прості семантично елементарні конструкції. Визначіть суб'єкт, об'єкт, адресат, інструменталь, локатив.

1. Галя вирішила поїхати до Лодзя... (В. Штинько). 2. Дарунки <...> 3. Од нас розносить Миколай (П. Мах). 4. ...а люди з міста несли відра ... (П. Мах). 5. [Варка] <...> ударила <...> ногами <...> коня в боки... (Є. Гуцало). 6. Він [Матвій] закопав <...> частку у <...> скарбниці... (Ю. Мушкетик). 7. Жінка надсилає чоловікові <...> світлину (В. Слапчук). 8. Ми в вуличку пройшли... (І. Малкович). 9. Стасик <...> свердлить свердлом метал (О. Гончар). 10. І привіз він [купець] до <...> міста ладан... (Ю. Винничук). 11. Сидить <...> батько за <...> столом (В. Стус) 12. В огірках теж були бджоли (О. Довженко). 13. Я зрозуміла це... (Г. Яструбецька). 14. Вийшло

<...> сонце на лимани (Д. Чередниченко). 15. А камінь не тріснув (І. Чернецький). 16. Розбуялись грози (І. Драч).

Завдання 7. Проаналізуйте речення. Визначіть тему і рему.

На п'ять тижнів Луцьк стане домівкою для топових українських письменників. <...> По тижню відомі автори, як-от Оксана Забужко, Макс Кідрук чи Любко Дереш житимуть в обласному центрі Волині в рамках літературної резиденції «Місто натхнення». Про це йшлося на пресконференції з нагоди початку проєкту. <...> «Містом натхнення» для відомих авторів Луцьк стане з 17 травня до 20 червня. «Нашу літературну резиденцію ми проводимо з нагоди 150-ліття Лесі Українки. Луцьк був особливим містом для цієї поетеси. Вона тут жила певний період свого життя, творила й навіть написала свій перший вірш <...>. Луцьк буде надихати і тих авторів, яких ми щиро запрошуємо долучитися до нашої когорти. Ми переконані, що Луцьк – це дуже цікава та приваблива туристична дестинація, це місто широких європейських контекстів, це місто, в якому є свої історії і можуть творитися нові. Саме на ці нові історії ми чекаємо від наших резидентів» (О. Шершень, URL: <https://www.volynnews.com/>)

Завдання 8. Напишіть есе на довільну тему. Використайте повні і неповні речення.

Завдання 9. Випишіть з текстів художнього стилю 10 речень та зробіть синтаксичний розбір.

Питання для самоперевірки

1. Чому речення визначають як предикативну одиницю?
2. Назвіть сучасних дослідників речення.
3. Які є структурні відмінності різнотипних речень?
4. Який є поділ речення за експресією?
5. За якими ознаками потрібно розмежовувати прості семантично елементарні реченнєві конструкції від семантично неелементарних?

Змістовий модуль 2 Просте речення

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5-6

Тема 5. ГРАМАТИЧНА ОСНОВА ПРОСТОГО ДВОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Поняття про двоскладне речення. Аналіз двоскладних реченневих структур.
2. Вираження предикативності у двоскладному реченні.
3. Особливості синтаксичного зв'язку підмета з присудком.
4. Підмети прості і складені. Засоби їхнього вираження в українській мові.
5. Структурно-семантичні типи присудків, способи їхнього вираження.
6. Особливості простого дієслівного присудка.
7. Характеристика складеного дієслівного присудка.
8. Особливості складеного іменного присудка.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 72–81.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 73–89.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 67–84.

Додаткова література:

Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : монографія. Київ : Наук. думка, 1992. С. 63–76.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 483–488.

Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : посібник. Київ : НМК ВО, 1992. – С. 29–62.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид 2-ге, переробл. Луцьк : Ред.-вид. Відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. С. 232–239.

Ознайомтеся зі статтею.

Ожоган В. М. Особливості поєднання підмета й присудка в структурі двоскладного речення. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки (Мовознавство)*. 2016. Том 189. С. 52–58 (URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10402/Ozhohan_Osoblyvosti_poiednannia_pidmeta.pdf?).

Ключові поняття: двоскладне речення, підмет, простий підмет, складений підмет, простий дієслівний присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок, подвійний присудок, граматична основа речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: особливості виокремлення предикативної основи двоскладного речення.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: виокремлювати в тексті двоскладні речення; визначати граматичну основу речення, аналізувати підмет, аналізувати присудок.

Завдання 1. У поданому тексті визначте підмет. Установіть, що означають підмети (суб'єкт дії; суб'єкт процесу; суб'єкт стану; суб'єкт якості; суб'єкт кількості).

Але більше за все на світі любив я музику. Коли б спитав мене хто-небудь, яку я музику любив у ранньому дитинстві, який інструмент, яких музик, я б сказав що більш за все я любив слухати klepanня коси. Колі тихого вечора, десь перед Петром і Павлом, починав наш батько kleпати косу під хатою в саду, ото й була для мене найчарівніша музика. Часом і досі ще здається мені, що й зараз поклепай хто-небудь косу під моїм вікном, я зразу помолодшав би, подобрішав і кинувся до роботи. Високий, чистий дзвін коси передвіщав мені радість і втіху – косовицю. Я пам'ятаю його з самого малечку... (О. Довженко).

Завдання 2. У поданому тексті визначте підмет і схарактеризуйте засоби його вираження.

Під осінніми високими зорями затихають оселі, і тепер стає чутнішою мова роси, напівроздягнених дерев і вчорашніх задуманих соняшників, що вже не тягнуться ні до сонця, ні до зірок.

Мене все життя ваблять і хвилюють зорі, їхня довершена і завжди нова краса, і таємнича мінливість, і дивовижні розповіді про них. Та й перші спогади мого дитинства починаються з зірок.

І тепер, проживши піввіку, я згадую далекий вечірній степ, потемнілі в жалобі трави, що завтра стануть духмяним сіном, останній, змішаний із сумом дзвін коси (За М. Стельмахом).

Завдання 3. У поданому тексті визначте підмет і схарактеризуйте засоби його вираження.

А над усім цим світом, де пахощі сіна злегка притрушують туман і дух молодого, ще не затужавілого зерна, сяють найкращі зорі мого дитинства. Навіть далекий-предалекий вогник на хуторі біля містка теж здається мені зорею, що стала на чиємусь вікні, щоб радісніше жилося добрим людям.

І здається мені, що, минувши притемнілі вітряки, я вхожу в синє крайнебо, беру з нього свою зірку та навпростець полями поспішаю в село додому. Оксамитний холоднуватий вечір ворухиться навколо, ніде нікого, тільки яскраво-жовтий місяць та не прикриті хмаринками зорі вгорі (За М. Стельмахом).

Завдання 4. У наведених реченнях підкресліть підмети, проаналізуйте особливості їхнього вираження.

1. Природа – наймудріший співрозмовник, рівного їй нема (Є. Гуцало). 2. Граматика причетна до народження слова, є його постійною вчителькою (І. Вихованець). 3. Йде «дінь-дзелень» уздовж села – і наче стали всі до праці (М. Подолян). 4. Я – небо. Я – полотнище віків (А. Малишко). 5. Це – мій народ (Б. Олійник). 6. З усіх утрат втрата часу найтяжча (Г. Сковорода). 5. Я не окраїна, я не руїна, я – Україна, я – Україна! (Т. Домашенко). 6. А тільки Дніпро там – як море (Р. Іваненко). 7. Зраджувати друга – це жахливо (В. Нестайко). 8. Дехто з прохожих зупиняється...

(В. Винниченко). 9. Коло млина, коло броду два голуби пили воду (Нар. тв.). 10. Один за одним уставали школярі й називали вірші Кобзаря. Були тут і «Тече вода з-під явора», і «Над Дніпровною сагою». І «Реве та стогне Дніпр широкий», і «Коло гаю в чистім полі», і «Ой діброво, темний гаю» (М. Чабанівський). 11. Бабине літо висіло на віттях, як прядиво (Леся Українка). 12. Кожен із хлопців почував себе так, ніби до нього повернувся його рідний батько (М. Стельмах).

Завдання 5. У наведених реченнях підкресліть підмети, проаналізуйте особливості їхнього вираження.

1. «І вражою злою кров'ю волю окропіте» – з дитинства знайомі слова (О. Гончар). 2. Сніг з морозом поморозив всі на полі квіти (Леся Українка). 3. «Ревіла буря, грім гримів» навіки житиме в нащадках (Т. Масенко). 4. Ти вся – жага, Ти вся – горіння, Ти – лук, стріла і тетива (М. Рильський). 5. Один з музикантів час від часу вигукував у рупор слова пісень (М. Трублаїні). 6. Жовто-жовто цвіте люцерна: адже справжнє – завжди бур'ян (С. Вишенський). 7. Боротись з серцем – теж відвага (М. Стельмах). 8. Утім, і рік, і сто, і триста пролітають, як один день... (В. Шкляр). 9. Гурт хлопців підійшов до столу (О. Гончар). 10. Тисячоголосе «ура» покотилося берегом (О. Гончар). 11. Якось під осінь мене з товаришем занесло в гори (О. Лишега). 12. Десь далеко, на краєчку світу, за який нікому не сягти, тихо сяде янгол алфавіту, щоб його ти зміг оберігти (С. Чернілевський).

Завдання 6. Визначіть інфінітивні підмети та схарактеризуйте їх. Поясніть вживання розділових знаків.

1. І плакати – це також щастя (О. Олесь). 2. Жити на землі – не просто, звісно (В. Кобець). 3. А в віхолі жалю, жури нутро вже лоскотала юна брунька-діва й сміялася, не знаючи жури (І. Вихованець). 4. Уміння жити – трудне високе вміння... (І. Франко). 5. Так грізно й негрізно живеться мені! (І. Жиленко). 6. А була неділя. І починало світати (І. Жиленко). 7. Усмішкою дитячої фортуни було для нас потрапити в цей дім (Л. Костенко). 8. Засвіти мені в серці незасвічену мрію і обвий чарівною веселкою (О. Богачук). 9. Зрадити душу – найнижче рабство (М. Луків). 10. Працювати – не бідувати (Нар. тв.). 11. Бажання творити добрі

діла зосталось при мені на все життя (О. Довженко).12. Боротись з серцем – теж відвага (М. Стельмах).

Завдання 7. У поданому тексті визначте присудки і схарактеризуйте засоби їхнього вираження.

Ніжна душа нашого народу бринить у слові. Слово, оповите любов'ю, вигранене вічністю, музично-незбагненне і сонячно-прозоре, заходить у серце і настроює струни ніжності. Ніжність у щасті, ніжність у сумі, ніжність у щемну годину. З ніжної душі – у слово ніжне і запашне, як розпростерта у світ неперевершена українська пісня, у слово-диво, у слово сонячно-кларнетне. Дивиться мудрими очима вічність і промовляє до нас зелен-травною, яблунево-цвітною весною, червоним осіннім зойком клена – і ніжністю слова. Слово ніжне будить у нас людину, слово ніжне освячене любов'ю до найдорожчого на землі, слово ніжне сходить зорею і яскравіє, доки людина живе для добра, доки мудрість і праця квітчають землю, доки живе в людині жага творення...

Людина опоетизовує найдорожче, увічне його у слові. Вона хоче ніжно-мрійним, гучно-тихим словом сказати всьому світові про свої найглибші почуття і зоряні мрії. Людина вибудувала з минулого у прийдешнє золотий міст, яким спішать у серця посланці людяності і любові – викупані у пелюстках квіту і в пробудженнях росяного ранку слова, прозоро-чисті слова моральності людської (І. Вихованець).

Завдання 8. У поданому тексті визначте присудки і схарактеризуйте засоби їхнього вираження. Поясніть розділові знаки.

Українська мова витворила багато-багато пестливих слів, якими опоетизовано світ. Напевне, найбільше таких пестливих слів утворено від слова *мати*. І саме слово *мати* велике у своїй високості, людинолюбності, у красі. Перше слово, з якого розпочинається наше пізнання краси світу, його сонячності, – слово *мати*. Пригадаймо Шевченкове *Нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим*. Мати – це усе: життя, вірність, працелюбність, святість, вічність. У кожної людини стоїть вона початком життєвого шляху, початком доброти і совісті, єдиною сповіддю і покликком до діянь на щастя людині (І. Вихованець).

Завдання 9. У поданому тексті визначте присудки і схарактеризуйте засоби їхнього вираження. Поясніть розділові знаки.

Мати народила нас, навчила говорити і запалила у серці вічне світло пісні. Завжди серце лине до матері, до рідного дому, яблунь і вишень у цвіту, журливої річечки, запашного луку, першої стежини, яка кличе на батьківські пороги. Тому слово *мамо*, яке першим промовляє дитина, – «великеє, найкращеє слово», за висловом Т. Шевченка. Тому опоетизовуємо матір у найніжніших словах *мама, матінка, матіночка, матуся, мамусечка, матусенька, мамонька, мамочка, мамуня, мамуся...* Ці слова оповиті ніжним сумом, святощами, величчю матері. Скільки б років не мали – ми завжди звертаємось до джерел дитинства, до материнської любові і ласки, до материнського тепла, черпаємо в них насагу і щастя... (І. Вихованець).

Завдання 10. Визначте й схарактеризуйте складений дієслівний присудок. Поясніть розділові знаки в реченнях.

1. Почало рясно осипатися на бульварах Києва жовтогаряче листя (С. Скляренко). 2. Наливайко ще з першого слова канцлера намагався не вслухатися в його повчання (Іван Ле). 3. Ми повинні одверто, різко засудити все це, показати, що не хочемо і не маємо права потурати (В. Козаченко). 4. Батьківщині віддана і сміла наша юність вміла вірно жити, працювати, вчитися уміла і пісні співати і любить (О. Гончар). 5. Я вже смерті дивився у очі, слухав кроків її грізну мідь... Але серце спинитись не хоче, все у грудях моїх стукотить (В. Союра). 6. Все більше сутеніло, почав накрапати дощ (О. Гончар). 7. Коханий поводився з нею, мов з крихкою коштовністю, не знав де й поставити, покласти, не міг намілуватися (Дара Корній). 8. Сьогодні сніг іти вже поривавсь (Л. Костенко). Я співатиму для неї, аж бринітиме кришталь, та хіба зуміє голос подолати цю печаль (К. Москалець). 9. Попросивши у Юрковича пробачення, Мері кинулась допомагати мамі... (Ю. Бедзик). 10. Великі поети не вміють писати віршів (Л. Костенко).

Завдання 11. Визначте й схарактеризуйте складений іменний присудок. Схарактеризуйте іменну частину та вкажіть чим вона виражена (іменником; прикметником; числівником; займенником; прислівником).

1. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань (Л. Костенко). 2. Актуальне членування речення – абсолютний господар порядку слів (І. Вихованець). 2. В нас назви сіл – як кремінь на ударі, Як молотами куті якорі (А. Малишко). 3. Підмет або компактна група підмета – ядро, а присудок або група присудка – його ядро (І. Вихованець). 4. Ранок наступного дня був сповитий шовками небесної блакиті (Є. Гуцало). 5. Мій перший вірш написаний в окопі (Л. Костенко). 6. Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова (Панас Мирний). 7. Восени Віталік буде студентом (О. Гончар). 8. Вона була красуна з Катеринівки (Л. Костенко). 9. Згадайте – був я вам за тата (Д. Павличко). 10. Люд без мови – то глина безлика, Без'язика отара овець (В. Забаштанський).

Завдання 12. Визначте й схарактеризуйте складений іменний присудок. Схарактеризуйте іменну частину та вкажіть чим вона виражена (іменником; прикметником; числівником; займенником; прислівником).

1. Він – просто один із перших (Б. Олійник). 2. Ти з усіх найсолодших оман – найсолодша (В. Базилевський). 3. Підпіччя й піч – двоповерхова нірка: ні золота звірят, ні світлого зерна. У рукавицях, як буває лікар, він пише повість; оповідь – сумна (С. Вишенський). 4. Хвилина – це наче і мало, а подумаєш – багато (Н. Рибак). 5. Життя – як той потік, а час – мов океан (Б. Лепкий). 6. Світ який – мереживо казкове! (В. Симоненко). 7. Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі (Л. Костенко). 8. Зелена вулиця сто літ назад, коли ще час і смутен був, і скрутен, це – дві стіни муштрованих солдат, де в кожного зелений був шпіцрутен (Д. Білоус). 9. Ми – це народу одвічне лоно (В. Симоненко). 10. Єдина стеля мистецтва – правда (Л. Костенко).

Завдання 13. Напишіть есе на вільну тему, використайте різнотипні присудки.

Завдання 14. Випишіть з творів сучасної української літератури 20 речень з присудками різних структурних типів.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть диференційні ознаки підмета.
2. Як поділяють підмети за способом вираження?
3. У чому полягає відмінність між простим та складеним підметом?
4. Схарактеризуйте інфінітивний підмет.
5. Вкажіть морфологічні засоби вираження простого присудка.
6. У чому полягає відмінність між складеним іменним присудком та складеним дієслівним?
7. З'ясуйте особливості взаємозалежної координації як форми зв'язку підмета й присудка.
8. З'ясуйте специфіку подвійного присудка.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7–8

Тема 6. СИСТЕМА І СТРУКТУРА ДРУГОРЯДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

1. Другорядні члени речення як компоненти поширених синтаксичних конструкцій.
2. Короткі відомості з історії вчення про другорядні члени речення. Сучасний стан учення про члени речення.
3. Обов'язкові й факультативні члени речення.
4. Семантико-граматичні ознаки другорядних членів речення.
5. Узгоджені й неузгоджені означення, способи їхнього вираження.
6. Прикладка як різновид означення. Граматичний зв'язок прикладок з означуваним словом.
7. Прямий та непрямий додатки, специфіка їх вираження.
8. Типи обставин за значенням (способу дії, міри і ступеня дії, місця, часу, причини, мети, умови, допусту, наслідку).

9. Синкретичні члени речення. Дуплексиви.
10. Детермінанти та прислівні поширювачі.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 70–72, 83–94, 230–243, 266–268.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 106–121.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 89–104.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 84–112.

Додаткова література:

Вихованець І. Р. Студії про члени речення: приреченнєвик. *Українська мова*. 2005. №2. С. 22–27.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 488–519.

Іваницька Н. Л. Формально-граматична та семантико-синтаксична структура простого речення : тексти лекцій. Вінниця, 2004. 94 с.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : монографія. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: Ред.вид. відділ ВДУ «Вежа», 2004. С. 262–286.

Могильницька Г. Не такий страшний другорядний член речення (до проблеми розрізнення важкорозрізняваних членів речення). *Дивослово*. 2012. №10. С. 9–12.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 179–224.

Ознайомтеся зі статтями.

Чернобров Ю. Історія термінів на позначення другорядних членів речення. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ. 2016. № 33. С. 162–174 ([URL: https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/go/article/download/11330/15032](https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/go/article/download/11330/15032)).

Грозан Н. Класифікаційні ознаки другорядних членів речення. *Філологічний часопис*. 2016. Вип.1 (7). С. 21–28 (URL: <http://fch.udpu.edu.ua/article/view/138065/136199>).

Ключові поняття: другорядні члени речення, обов'язкові члени речення, факультативні члени речення, узгоджені означення, неузгоджені означення, прикладка, прямий додаток, непрямий додаток, придієслівний додаток, приіменний додаток, обставина, синкретичні члени речення, детермінанти, дуплексииви.

Здобувач вищої освіти повинен знати: формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні ознаки другорядних членів речення, їх традиційну та сучасну класифікації; критерії розрізнення обов'язкових і факультативних членів речення, додатків та неузгоджених означень.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: виділяти в тексті другорядні члени речення, аналізувати їх за схемою, відрізнити неузгоджені означення від додатків, прикладку від узгодженого та неузгодженого означення, прикладку від підпорядковуючого слова.

Завдання 1. Підкресліть предикативні центри, схарактеризуйте другорядні члени речення.

Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою. Виплеканою, подарованою нам на віки вічні, щоб берегли, щоб леліяли, щоб розвивали далі.

Слова можуть об'єднувати та роз'єднувати, але та сила, яка єднає, у стократ дужча. Усього-на-всього одне промовлене слово часто може змінити все. У нашого народу немає скарбу більшого, як його мова. І коли є загроза хоч дешицю цього скарбу втратити, нас проймає тривога. Як матір за рідну дитину, як дбайливого господаря за чистий лан. Маємо зробити все для того, щоб не згорнулися крила, щоб не обірвалася золота нитка, яка веде з давніх-давен у наші дні.

Слова – це ті ж зернини, що впали в родючу землю, це хліб наш насущний, без якого немислиме саме життя.

Слова – це крила ластівки, вона їх не почуває, але без них не може злетіти. Слова, сказані й не сказані ще ніким, живуть у душі народу.

Свято української мови – це ствердження життєдайності рідного народу, його вільного розвою, його безсмертя в майбутньому (Ю. Мушкетик).

Завдання 2. Визначте узгоджені та неузгоджені означення, випишіть їх разом з означуваним словом та вкажіть морфологічне вираження.

Блакитними очима дивиться мені в очі весна. Вона ще молода, ніжна, усміхається святково й чисто, у її ледь чутному диханні – збудлива таємниця свіжості, краси природи, що завжди відроджується й відроджується.

Ще недавно бігла по дніпровських кручах рудою лисицею осінь, бігла барвисто, холодним повівом несло від її прудкого руху. Так недавно дихало в мої думки студеним запахом зів'ялого листя, а вже сьогодні лагідне, напрочуд шовковисте повітря весни купає мої очі. Уся земля наче випромінює благодатну снагу, що помагає рости не тільки траві, квітам, деревам, а й мріям людським.

(Є. Гуцало).

Завдання 3. Визначте узгоджені та неузгоджені означення, випишіть їх разом з означуваним словом та вкажіть морфологічне вираження.

Стоять верби, опушені зелененьким листям, і, здається, вони чують сплески журавлиних сурем у піднебессі.

Упродовж усієї минулої зими я відчував: щось має статись у цьому світі, щось неминуче станеться. І тепер, коли прийшла весна, коли війнула мені в груди першими своїми, тонкими, такими пам'ятними запахами, коли все в мені помолоділо, мов вербове пагіння над дніпровською водою, то я добре знаю: очікуване прийшло, наче народжене силою мого бажання, і наймення йому – синя та золота весна на дніпрових кручах (Є. Гуцало).

Завдання 4. З наведених словосполучень з присубстантивним родовим відмінком випишіть ті, у яких керований іменник є означенням.

Холод зими, радість перемоги, епоха Відродження, роки юності, навчання студентів, архітектори краси, виховання дітей, цвіт троянди, будівництво міста, хлібороби Волині, проміння сонця, хвилі Світязя, картина митця, стаття дослідника, звіт науковця, магістерська здобувача освіти, досягнення переможця, новини Полісся, ниви Волині, звіт керівника, дівчина з Полтави.

Завдання 5. Проаналізуйте засоби вираження прямих додатків, установіть значення знахідного та родового відмінків (знахідний об'єкта дії, повідомлення і под., родовий при запереченні, партитивний).

З краю в край через увесь простір неба висіявся зорями Чумацький Шлях. Так назвали колись вигин галактики. Магістральний канал проходить на південь якраз по цій зоряній трасі, по якій у сиву давнину з усієї України їхали тисячі чумацьких мажар, щоб завантажитися сіллю на кримських соляних озерах. Босими, укритими пилом ногами проходили тут колись твої пращури, пускалися, мов колумби, у сивий-пресивий океан степів, і не раз, бувало, їх тут косила чума. Крізь століття, крізь чуму, крізь пожежі пролягає цей шлях, шлях мудрих трударів, шлях невільників та невільниць, що їх зі скрученими руками, в аркані полоном гнали до Криму. Це ще був шлях лицарів запорізьких, які тупотом своєї кінноти будили цей край.

Скільки сліз та крові ввібрала ця багатостраждальна земна дорога, що зорями та сузір'ями на віки вічні відбилася в сіро-чорному дзеркалі неба нічного! Минають віки, волею людей змінюється географія степу, іншими стають і самі люди, і вітри, і трави. Зостається не зміненою ніким тільки оця безмірна широчінь степова та високий Чумацький Шлях, що над нею зоріє (О. Гончар).

Завдання 6. Проаналізуйте засоби вираження непрямих додатків (безприйменникові форми; відмінково-прийменникові форми).

Луцьк – місто, де сучасність тісно переплітається з історією, а факти з легендами та міськими бувальщинами. Теперішній вигляд міста був сформований тисячолітньою історією, десятками народів, що тут проживали, сотнями господарів та мільйонами лучан.

Сучасний Луцьк – наслідок як тривалої еволюції міського простору, так і різких несподіваних поворотів долі. У цій суміші сучасності та давнини кожен зможе відшукати щось для себе. Любителі відпочинку та повільних прогулянок можуть годинами насолоджуватись атмосферою Старого Міста та центральних вулиць, поціновувачі історії та архітектури знайдуть чимало пам'яток старовини, прихильників мистецтва неодмінно зацікавлять картинні галереї, чисельні концерти та фестивалі, що відбуваються у Луцьку, а шукачі пригод та активного відпочинку неодмінно оберуть для себе цікаве заняття.

Луцьк це також адміністративний центр Волинської області, яка відома своїми природними багатствами та культурною, історичною спадщиною.

Луцьк, безумовно, один з найбільш затишних обласних центрів України. Життя тут тече повільно, метушні обласного центру майже не відчувається. Тому блукати старовинними вулицями безлюдного центру міста – саме задоволення (URL: https://lutsk.rayon.in.ua/about_city; <https://ukrmandry.com.ua/index>).

Завдання 7. Визначіть обставини та схарактеризуйте їх за семантичними різновидами.

I. Рейс FZ 728 вилетів із Жулян із годинним запізненням, однак паніка стиснула крижаними пальцями нутрощі Анни Янголь значно пізніше, у повітрі над Іраном, коли жінка несподівано збагнула, що припустилася жахливої помилки й різниця в часі між Україною та Еміратами становить не одну, а дві години. Коли шасі білосніжного «Boeing 737» з оранжево-блакитним написом «flydubai» на фюзеляжі торкнулися бітумного покриття смуги 12L дубайського аеропорту, виснажене серце Анни гуркотало, немов барабан. Жінка лише раз, за мить до приземлення, зиркнула на телефон (08:37, тобто 10:37 за місцевим часом – до вильоту до Бангкока трохи більше як сорок хвилин), після чого швидко відвела очі, так ніби боялася, що надміру прискіпливий погляд пришвидшить плин часу.

II. Півгодини тому, після оголошення про початок зниження перед посадкою, Анна поговорила зі стюардом – високим хлопчиною з темними очима та блискучим від гелю чорним волоссям – і дізналася, що всі рейси компанії «Altair Air» вирушають від крила С Термінала 3, а їхній літак прибуває до старого Термінала 2, що стоїть осторонь на півночі аеропорту. Що ще гірше – Анна не мала на руках посадкового талона на рейс до Бангкока. У березні їй виповнилося сорок сім, востаннє вона заходила до літака більше ніж двадцять років тому, а відтак не знала, що на рейс можна зареєструватися онлайн, о першій же ночі під час реєстрації в Жулянах щось не спрацювало, тож Анні видали талон лише на переліт до Дубая. Чорнявий стюард, коли це почув, подумав, що безмежно здивується, якщо пасажирка встигне на свій рейс, однак засмучувати її не став, натомість трафаретним голосом пояснив, що потому, як лайнер зупиниться, їй треба спуститися до

трансферної стійки перед виходом до зали прильотів, а звідти добиратися до Термінала 3 шаттл-бусом (Макс Кідрук).

Завдання 8. Випишіть з текстів художнього стилю 20 речень, виділіть другорядні члени речення, зробіть їхній синтаксичний аналіз.

Завдання 9. Проаналізуйте презентацію Козоріз Н. А. «Вивчення другорядних членів речення в 5 класі» (URL: <https://vseosvita.ua/library/vivsenpa>)

Питання для самоперевірки

1. Порівняйте морфологічні засоби вираження узгоджених і неузгоджених означень.
2. Як називається синтаксичний зв'язок прикладки з опорним іменником?
3. Чи завжди додаток є формально-синтаксичним вираженням об'єкта?
4. З урахуванням яких критеріїв відрізняють додатки від обставин?
5. Якими частинами мови виражаються обставини?
6. Що таке синкретизм у системі другорядних членів речення?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9-10

Тема 7. ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. З історії питання про односкладне речення.
2. Принципи класифікації односкладних речень. Іменні та дієслівні конструкції.
3. Означено-особові речення.
4. Неозначено-особові речення.
5. Узагальнено-особові речення.
6. Безособові речення.
7. Питання про інфінітивні речення в науковій літературі та шкільному курсі мови.

8. Номінативні (називні) речення, їхні семантичні різновиди і стилістичні функції.
9. Вокативні та генітивні речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. С.130–169.

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 94–100.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 56–64.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Академія, 2010. С.112–130.

Додаткова література:

Бондаренко Н. Лінгвістичні й методичні аспекти вивчення простого односкладного речення в школі. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 5. С. 25–29.

Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наук. думка, 1992. С. 72–73.

Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 519–539.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові. Вінниця : ФОП Корзун, 2015. 320 с.

Мірченко М. В. Сучасна українська літературна мова. Функційний аналіз синтаксичних одиниць та категорій. Теоретико-прагматичний комплекс з синтаксису : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. С.84–87.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 232–261.

Ознайомтеся зі статтями.

Бондаренко Н. Лінгвістичні й методичні аспекти вивчення простого односкладного речення в школі. *Методика мови*. 2015. С. 25–29 (URL: <https://lib.iitta.gov.ua/>.pdf)

Брицин В. М. Односкладні речення в українській мові: до питання методології їхнього дослідження. *Мовознавство*. 2001. №3. С. 81–88 (URL: <http://litmisto.org.ua/?p=205>).

Ключові поняття: односкладне речення, означено-особові односкладні речення, неозначено-особові односкладні речення, узагальнено-особові односкладні речення, безособові односкладні речення, інфінітивні односкладні речення, номінативні (називні) односкладні речення, вокативні речення, поширені односкладні речення, непоширені односкладні речення, повні односкладні речення, неповні односкладні речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: визначення односкладного речення, типи односкладних реченнєвих структур та особливості їх виділення.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: виділяти в тексті односкладні речення, визначати їхні різновиди, аналізувати за схемою.

Завдання 1.3 поданих текстів випишіть односкладні речення. Визначіть тип односкладного речення.

I. Після Благовіщення вже можна викопувати коріння лікарських рослин, воно зібрало і зберегло цілющу силу. Однак слід пам'ятати, що заготовляти коріння треба до того часу, поки рослина ще не викинула листочки, бо тоді лікувальні властивості коріння значно слабшають, переходять у листя і стебло. Тож навесні люди збирали, наприклад, корені кульбаби.

Вони містять у собі майже 40% інуліну, близько 20% білкових речовин, 15 % цукру. Є в них гіркі речовини, органічні кислоти, вітаміни, залізо, калій, марганець, фосфор тощо.

Викопаний корінь миють холодною водою, подрібнюють і сушать.

Настої коренів кульбаби корисні людям хворим на діабет, для лікування підшлункової залози, для поліпшення травлення (Наталя Земна).

II. Сороки облюбували ці кілька старезних беріз. Уперше завважую, що вони схожі. В дерев і птахів – однаково чорно-білі вдяганки. Пара мостить гніздо. Безлистя дозволяє бачити її ритуальні рухи. Сьогодні багато сонця. Небо глибоке і синє, аж золоте. Сорочоберезова магія. Заворожує.

Сирена.

Сороки – дуже сторожкі, полохливі – продовжують чаклувати над своєю домівкою (Г. Яструбецька).

Завдання 2. Схарактеризуйте головний член односкладних речень. Визначіть тип односкладного речення.

Я шукаю в людях хороше. Свідомо себе на це спрямовую. Не можна людей чорнити, не можна з цим поспішати. Крім того, є багато людських вад, до яких можна ставитися поблажливо, терпляче. Скажімо, марнослав'я. Ну й хай собі людина намагається повернути увагу до своєї особи, якщо це їй дає втіху. Хоч заклопотаність навколо своєї персони дуже дрібнить людину, вона тоді стає смішною в своїх стараннях. І з такою людиною нема про що говорити. Од неї хочеться скоріше втекти. Але ж серед таких юдей бувають і талановиті, дуже часто. В них, правда, марнослав'я переходить у честолюбство. А то вже інша категорія (М. Шумило).

Завдання 3. Схарактеризуйте головний член односкладних речень. Визначіть тип односкладного речення. Поясніть відмінність односкладного речення від двоскладного неповного речення.

1. Ловлю твоє проміння крізь музику беріз. 2. Люблю до оніміння, До стогону, до сліз. Я в першу мить не знаю, що це – я. Сосновий світ здивовано вивчаю. 3. І відпливаю поночі одна на кризі шибки у холодний вечір. 4. Спиני мене отямся і отям... Спини мене спиני і схамени... 5. Розгуляйся буйно і раптово. 6. В моїх очах свій сум перепливи. 7. Бери мене в свої блаженні сні. Лиш не зроби слухняною рабою, не ошукай і крил не обітни! 8. Впізнай мене в холодній безвісті, згадай моє земне ім'я! 9. Хоч озирнись! Побудь іще хоч трішки! Ще й час є в тебе, пізно, але є ж! Зверни додому з білої доріжки. Ось наш поріг, хіба не впізнаєш? 10. Хай буде так, як я собі велю. Свій будень серця будемо творити. 11. Чи зумієте жити від розлуки і знов до розлуки? 12. Отож хвала вам! Бережіть снагу. 13. Шукайте цензора в собі. Він там живе, дрімучий, без гоління. 13. Не скаржився. Мовчав. Не плакав ні від чого. Нічого, якось жив і якось не вмирав. 14. Захлинулась і впала, як розгойданий сполох свободи, як з німої

дзвіниці обрізаний ворогом дзвін. 15. Звелів прорити у пісках канали, зрубав дерева й трави покосив. Одвів ті води у всі боки суші. 16. Ковтала сльози і брела додому чучикати свого Девкаліона. (З тв. Л. Костенко).

Завдання 4. Схарактеризуйте односкладні узагальнено-особові речення за семантичним вираженням (умовно-наслідкове значення; значення поради або перестороги; модальне значення можливості / неможливості дії).

1. Ложку за вухо не занесеш. 2. Решетом вожу не носять. 3. Готуй сани влітку. 4. На переправі коней не міняють. 5. Бійся не того собаки, що бреше, а того, що лащиться. 6. Близько лікоть, та не вкусиш. 7. Батогом обуха не переб'єш. 8. Який порядок у себе заведеш, таке й життя поведеш. 9. Виходиш з дому – кланяйся життю молодому. 10. Від добра добра не шукають. 11. Добре роби – добре й буде. 12. Добре треба шукати, а зло саме прийде. 13. Без розуму ні сокирою рубати, ні личака в'язати. 14. За одного вченого дають десять невчених. 15. Людей питай, а свій розум май! 16. Навчай інших – і сам навчишся (Нар. тв.).

Завдання 5. Визначте тип речень за способом вираження предикативності (двоскладні / односкладні). Проаналізуйте односкладні узагальнено-особові речення за їхнім семантичним вираженням.

1. Науки ні вода не затопить, ні огонь не спалить. 2. Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить. 3. Не бажай синові багатства, а бажай розуму! 4. Не краса красить, а розум. 5. Не лінився рано вставати та змолоду більше знати! 6. Не на користь книжку читать, коли вершки лише хапать. 7. Не перо пише, а розум. 8. Не питай старого, а бувалого. 9. Один розум добре, а два ще краще! 10. Одна розумна голова добре, а дві ще краще! 11. Око бачить далеко, а розум ще далше. 12. Перемагай труднощі розумом, а безпеку – досвідом! 13. Пташка красна своїм пір'ям, а людина – своїм знанням. 14. Треба розумом надточити, де сила не візьме. 15. У сусіда ума не позичиш. 16. Усякому на старість розуму прибавиться. 17. Учений іде, а неук слідом спотикається. 18. Учись змолоду – пригодиться на старість! 19. Учись – на старість буде як нахідка! 20. Розумний батько сина опитати не соромиться. 21. Розумний всякому дає лад. 22. Розумну річ приємно й слухать.

23. Розум – скарб людини. 24. Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє. 25. Скільки голів, стільки й умів! (Нар. тв.).

Завдання 6. Випишіть неозначено-особові речення, схарактеризуйте головний член односкладного неозначено-особового речення.

Умивалися жінки вранці росою з липи, берези, яблуні, вишні, увечері – відваром з пелюсток ружі, душиці, чебрецю, калини, м'яти. Раз на тиждень робили маски з листків кульбаби, кропиви, кімнатної герані, соку алое, пшеничного борошна з медом. Відбілювали обличчя масками з хрону, сиру, яблук. Омолоджувалися петрушкою з медом.

Волосся мили в воді, додаючи любисток, м'яту, ромашку, кропиву, липу, корінь лопуха, звіробій. Коли волосся випадало, змащували голову настоєм з хмелю, меду, ополіскували настоєм м'яти зі свіжим яблуком (Із журналу).

Завдання 7. Утворіть безособові речення з дієсловами різних семантичних груп.

1) пора року, напр.: *весніти, завесніти, осеніти, розвеснитися* (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005);

2) часовий проміжок доби, напр.: *вечоріти, дніти, засвітати, звечоріти, ночіти, завиднітися, змеркнути, засутеніти, затемнітися, повидніти, повиднішати, розвиднитися, розсвітати, світати, світліти, світлішати, смеркнути, темніти, темнішати, тьмяніти, яснитися* (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005);

3) стан природи, напр.: *випогодити, вияснюватися, вітрити, віхолити, дощити, зазоріти, заметелитися, замрячити, занегодитися, заgrimіти, замжичити, замрячити, занепогодитися, засльотити, захурделити, імжичити, мжичити, морозити, мрячити, хмарнішати, хурделити, хуртовинити, штормити* (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005).

Завдання 8. Схарактеризуйте номінативні речення, підкресліть головні члени речення співвідносні з присудком. Визначте генітивні речення.

1. І слово – першооснова, світ білий, жінка тернова (Г. Яструбецька). 2. Ось – День плодів (Є. Маланюк). 3. Ось мій Поріг

(Б. Олійник). 4. Храм Персвітлий, і двері навстіж, і вогні в глибині (Г. Яструбецька). 5. Світлая, дивная ніч (Г. Чуприн-ка). 6. Велике місто. Будинки високі. Людей тих – без ліку (Леся Українка). 7. Безвітряний вечір. Дорога осіння (А. Кичинський). 8. Червоні пожежі – мов примарливі червоні ліси. І ні тріску галуззя, ні пошуму вітру (П. Загребельний). 9. Захурделило... Сніг... Зима. Щось від нас таки утіка... (В. Назаренко). 10. Небесна замріяність праху земного (А. Кичинський). 11. Чернігів... Ірпінь... Маріуполь... Буча... Душа переповнена – чорна туча, Готова обрушитись не дощем – Гнівом, прокляттям, гірким плачем... (Н. Горик). 12. Великий світ. І діти вже дорослі (Л. Костенко). 13. Чорна вода, сліпучий вогонь, Господа подих, порух долонь і оболонь безмежжя (Г. Яструбецька). 14. І на світанку вмиється Земля ранковою холодною росю. І буде чути пісню солов'я, А не ревіння літаків над головою (Л. Костенко). 15. Червень! На землі немає Щасливішої пори (Д. Павличко). 16. Дитячі роки. Перші кроки. Зелений вигін і Сула. І тільки сядеш за уроки, а тут матуся посила: – Піди, спасибі тобі, Митю, води відерце принеси (Д. Білоус).

Завдання 9. Проаналізуйте відеоурок «Односкладні речення» Ганни Дем'яненко.

Завдання 10. Випишіть з текстів художнього стилю 20 односкладних речень, схарактеризуйте їхні особливості.

Питання для самоперевірки

1. Як відрізнити односкладне речення від неповного?
2. Як репрезентована категорія предикативності в односкладних реченнях?
3. У чому полягає відмінність між означено-особовими, неозначено-особовими та узагальнено-особовими реченнями? Чи всі мовознавці кваліфікують їх як односкладні структури?

4. Чому слід розмежовувати безособові та інфінітивні конструкції в системі односкладних речень?
5. Як відрізнити номінативні речення від вокативних і генітивних?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

Тема 8. НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

1. З історії вивчення неповних речень.
2. Класифікації неповних речень.
3. Контекстуальні та ситуативні неповні речення.
4. Неповні речення в структурі діалогу.
5. Еліптичні речення.
6. Приєднувальні неповні речення. Парцеляція.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 170–189.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 393–398.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 65–72.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 84–112.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 627–630.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Марченко Т. В. Еволюція поглядів на неповне речення. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 105, Вип. 92. С. 79–85.

Силка А. Вивчення односкладних і неповних речень. *Дивослово*. 2010. № 4. С. 2–5.

Ознайомтеся зі статтями.

Гасай Є. Б., Вінтонів М. О. Еліптичні неповні речення в текстах-інтерв'ю з політиками. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2016. Т. 1. №. 8. С. 89–93. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/2215.pdf/>

Пашелова В. Л., Сіроштан Т. В. Неповне речення як засіб експресивного синтаксису. *Мова. Свідомість. Концепт (3)*. 2013. С. 88-92. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/8796/>

Ключові поняття: повне речення, неповне речення, еліптичне речення, ситуативно неповне речення, контекстуально неповне речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: визначення повних і неповних речень, критерії їх розмежування, різновиди неповних речень.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: розрізняти повні й неповні речення, розмежовувати двоскладні еліптичні речення та односкладні називні речення, неповні контекстуальні й неповні ситуативні структури.

Завдання 1. Проаналізуйте неповні реченнєві конструкції.

1. Золотий на дорогах пил. 2. ...вікно у сад. 3. ...книга на підвіконні. 4. Цей рівний натомлений вітер у вікна... 5. Лиш вітер в горах. 6. Надвечір абажурчика світіння. 7. Трамваї і дерева в рожевому тумані. 8. Скрізь така пустеля (З тв. І. Жиленко).

Завдання 2. Випишіть і проаналізуйте неповні речення.

Була в поетеси дочка Оріся.

Створіння цікаве, зухвале й капризне.

Усім негативним вдалася у тата. Сьогодні ж утнула Сюжет п'ятий.

Щоб не падати на паркеті, мудро

Посипала паркет французькою пудрою.

Песика посадила висиджувать яйця.

Песик був смирний, не опирався.

Потім наукою зайнялась доня,

Вивчала корені гераней і рододендронів.

Потому випробувала: чи б'ються

Оті голубі чашки і золоті блюдця?

Злизала крем з новорічного торта

і, подвигами своїми горда,

куснула між іншим і трішки таланту

(тоді він ще смирно лежав у серванті).

Скривилась. Гіркий був, одначе, талант!
Але проковтнула. Й ситром запила
(І. Жиленко).

Завдання 3. Визначте пропущені члени речення в наведених неповних конструкціях.

1. Знаєте, сонце вмiє жити: ранком воно веселе, вдень – працювите, увечері – задумливе, коли за обрiй відходить (М. Хвильовий).. 2. Бо тут треба було певної вже кваліфікації, а найголовніше – поважності (Остап Вишня). 3. Суміжно десь в лісах жили будини, бобрів ловили в лісових озерах. На північ — неври, де тепер Полісся (Л. Костенко). 4. За ліхтарем – спустілий ринок (І. Жиленко). 5. По праву руку в шах-заде сидів його візир Соколлу, по ліву руку – імам і поет (П. Загребельний). 6. Одні залюблені в старі листи. Ті – в музику. А ті – в руді томища (Б. Олійник). 7. Хто купляв собі Долю за грiш, а хто – і за мільйони (Л. Костенко).

Завдання 4. Схарактеризуйте еліптичні речення.

1. Дівчина так швиденько травною-травною до хати (А. Тесленко). 2. Я – в кущі, Пірат – за мною (О. Довженко). 3. На небі – сонце, серед нив – я (М. Коцюбинський). 4. Я йшла лісом, дуб мене за хустку (П. Тичина). 5. Уже сонце на небі (Ю. Яновський). 6. Пил і вітер в обличчя (В. Сосюра). 7. Другого дня знов іграшки, сміх, ласощі (М. Коцюбинський). 8. Але раптом – тривога (О. Довженко). 9. А біля школи тим часом ще танці (О. Гончар). 10. Навкруги – острови, і затоки, й озера (Л. Дмитерко).

Завдання 5. Зробіть синтаксичний розбір 10-ти різнотипних неповних речень з художніх творів сучасної української літератури: 1) існування, перебування; 2) пересування, руху, прибуття; 3) оптативності / імперативності; 4) сприйняття (візуального, акустичного).

Питання для самоперевірки

1. Чи можна вважати неповні речення неповноцінними структурами?
2. Чим відрізняються контекстуальні та ситуативні неповні речення?
3. Які синтаксичні та стилістичні функції еліпсису?
4. Які функції виконують парцельовані конструкції?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

Тема 9. НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ (СЛОВА-РЕЧЕННЯ)

1. Граматичний статус слів-речень.
2. Синтаксичні особливості нечленованих речень.
3. Принципи класифікації слів-речень.
4. Семантичні групи нечленованих конструкцій.
5. Нечленовані речення, виражені частками.
6. Нечленовані модальні речення.
7. Нечленовані вигуківі речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. С. 100–102.

Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. Київ : Нукова думка, 1973. 288 с.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Академія, 2004. С.138–149.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Еквіваленти речення: статус, обсяг і функційна типологія. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 79–91.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Кучер А. С. Нечленовані слова-речення в сучасній українській мові: статус, функції. *Філологічні студії* : зб. праць. Випуск 9. 2017. С.47–54.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 289–303.

Цуркан М. В. Слова-речення як константа експресивності розмовного мовлення (на матеріалі творів Марії Матіос). *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Випуск 26. 2012. С. 345–351.

Шиць А. А. Нечленовані речення в граматичній системі сучасної української мови. Автореф. на здобут. наук. ст. канд. філол. наук. Луцьк 2015. 19 с.

Ознайомтеся зі статтями.

Кучер А. С. Нечленовані речення в сучасній українській мові: статус, функції. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 47–54. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23546/1/A_Kucher_SF_9_2017_IF.pdf

Шиць Андрій. Проблема розмежування простих речень за ступенем їхнього синтаксичного членування. *Типологія та функції мовних одиниць*. 2014. № 2. С. 274–291. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4746/1/shyc.pdf>

Ключові поняття: нечленоване речення, нечленовані висловлення, граматична структура нечленованого речення, різновиди нечленованих речень.

Здобувач вищої повинен знати: визначення нечленованого речення, основні ознаки неповних речень, різновиди неповних речень.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: виділяти в тексті нечленовані речення, визначати їхні різновиди.

Завдання 1. Зробіть синтаксичний розбір 10-ти різнотипних речень з художніх творів сучасної української літератури.

Завдання 2. Напишіть есе на довільну тему. Використайте нечленові речення.

Питання для самоперевірки

1. Які особливості граматичної структури нечленованих речень?
2. Назвіть дослідників нечленованих речень.
3. Які основні ознаки слів-речень?
4. Схарактеризуйте різновиди нечленованих речень.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13

Тема 10. ВИВЧЕННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ І ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Інноваційні методи вивчення синтаксису в ЗЗСО.
2. Особливості вивчення словосполучення в ЗЗСО.
3. Методика вивчення простого речення в ЗЗСО.
4. Рекомендовані види роботи при вивченні теми «Словосполучення».
5. Рекомендовані види роботи при вивченні теми «Просте речення».
6. Особливості повторення тем «Словосполучення», «Просте речення» у підготовці до НМТ.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Методика вивчення речення. URL: <https://studfile.net/preview/5113853/page:6/> (дата звернення 12.10.2023).

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyu.ta.in.14.07.pdf>

Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuysya-poetapno-z-2022-roku>

Пентиліук М.І., Т. Г. Окуневич. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студентів пед. університетів та інститутів / за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (звернення 5.02.2021).

Українська мова. 10–11 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Українська мова. 10–11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Додаткова література:

Бондаренко Н. Лінгвістичні й методичні аспекти вивчення простого односкладного речення в школі. *Методика мови*. 2015. С. 25–29.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Масицька Т., Гандзюк О. Вивчення формально-синтаксичної структури речення: синтаксичні зв'язки. *Волинь філологічна: текст і контекст* : зб. наук. праць /упоряд. Т. П. Левчук. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. Вип. 30. С. 36–46.

Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. №8. С. 5–9.

Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. No 1. С. 7–19.

Українська мова. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/5-klas-ukrajinska-mova-zabolotnij-2018.pdf>

Українська мова. 6 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2018. 256 с. URL : https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/Ukrmoiva_6klas_Zabolotnyj.pdf

Українська мова : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. / О. П. Глазова. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 256 с. URL : <https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-ukrajinska-mova-hlazova-2020.pdf>

Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко, Т. В. Борисюк, О. М. Почтаренко. Київ : Грамота, 2016. 176 с. URL : <https://shkola.in.ua/1035-ukrajinska-mova-8-klas-avramenko-2016.html>.

Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко Київ : Грамота, 2017. 160 с. URL : <https://portfel.info/load/9-klas-ukrajinska-mova-avramenko-2017-rik/131-1-0-25598>.

Українська мова: підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів. Академічний рівень / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов ; наук. ред. І. Р. Вихованець. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.

Українська мова: 11 клас: підручник для загальноосвітнього навч. закладу. Рівень стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2011. 256 с.

Ознайомтеся зі статтею.

Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. No 1. С. 7–19.

Ключові поняття: просте речення, головні і другорядні члени речення, синтаксичний аналіз речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: методику вивчення словосполучення і речення.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: проводити навчальні заняття з теми «Словосполучення», «Просте речення».

Завдання 1. Укладіть 5 вправ різного типу до тем «Словосполучення», «Просте речення» (для різних класів).

Завдання 2. Розробіть 2 ігрові вправи (для різних класів) до тем «Словосполучення», «Просте речення».

Питання для самоперевірки

1. Які інноваційні методи вивчення синтаксису в ЗЗСО?
2. У чому полягають особливості вивчення словосполучення в ЗЗСО.
3. Схарактеризуйте методику вивчення простого речення в ЗЗСО.
4. Проаналізуйте види роботи при вивченні теми «Словосполучення» ви знаєте?
5. Проаналізуйте види роботи при вивченні теми «Просте речення».
6. У чому полягають особливості повторення тем «Словосполучення», «Просте речення» у підготовці до НМТ.

Змістовий модуль 3
Просте ускладнене речення
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема 14. ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

1. Принципи розмежування простих ускладнених речень з однорідними присудками та складних синтаксичних конструкцій.
2. Вирізнення однорідності головних членів простих односкладних речень з-поміж складносурядних і безсполучникових складних речень.
3. Правила координації присудка з однорідними підметами.
4. Лексико-семантичні, морфологічні та синтаксичні критерії розмежування однорідних та неоднорідних означень.
5. Синтаксичні та стилістичні функції однорідних прикладок.
6. Сполучники та інтонація при однорідних додатках.
7. Семантико-синтаксичні відношення між однорідними обставинами.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 190–203.

Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. Київ : Вища шк., 1994. С.339.

Мойсієнко А. К., Арібджанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. С. 119–124.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 152–160.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С.557–566.

Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ : НМК ВО, 1992. С.103–109.

Костусьяк Н. М., Мацицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). Київ : ІЗМН, 1997. С.66–76.

Ознайомтеся зі статтями:

Вакуленко Г. М. Функціонально-стильові особливості речень з однорідними членами в романах Івана Багряного. *Література та культура Полісся* № 96. Серія «Філологічні науки». № 13. С. 214–221. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/1234_56789/1364/1/21.pdf

Остроушко О. А. Конструкції з однорідними членами речення у структурі текстів українських замовлянь. Проблеми поетики : зб. наук. праць. Вип. 33. Ч. I. Київ, 2009. С. 328-333. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/1435/1.pdf>

Ключові поняття: однорідність, однорідні члени речення; однорідні підмети, однорідні присудки, однорідні додатки, однорідні означення, однорідні обставини.

Здобувач вищої освіти повинен знати: принципи розмежування простих ускладнених речень з однорідними присудками та складних поліпредикативних конструкцій, їхні специфічні особливості в граматичному оформленні, в семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні; визначальні формальні та семантичні ознаки однорідних та неоднорідних означень, додатків, обставин, їхні специфічні особливості в граматичному оформленні, в семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: розмежовувати прості ускладнені речення з однорідними присудками та складні синтаксичні конструкції; вирізняти однорідність головних членів простих односкладних речень з-поміж складносурядних і безсполучникових складних речень; правильно координувати присудки з однорідними підметами; вирізняти однорідні та неоднорідні означення, обставини, додатки, визначати їхні типи, правильно вживати розділові знаки.

Завдання 1. У наведеному тексті знайдіть речення з однорідними членами, поясніть розділові знаки.

Для кожної людини її мова – найкраща, найзворушливіша. Це – загальновідома істина. Чи відчуваємо велике таїнство живого

Слова, зокрема Рідного, Українського? Чи достатньо уважні ми до своєї мови? Мова – неоціненний скарб народу, найголовніший літопис його життя. Щоб оволодіти цим скарбом, людина мусить постійно докладати зусиль, усвідомлюючи, що існує складна наука рідної мови.

З того, як говорить та чи та людина, можна уявити собі загальний розвиток цієї людини, її освіту й культурний рівень. Оселя буття духу – це мова, в оселі мови живе людина. Поводитися з мовою як-небудь – значить і мислити як-небудь: неточно, приблизно, неправильно. Мова – знаряддя мислення: у ній відбивається інтелігентність людини, її повага до інших, її охайність у широкому розумінні цього слова (Г. Лоза).

Завдання 2. У наведеному тексті знайдіть речення з однорідними членами, поясніть розділові знаки.

Боротьба за чистоту й високу мовну культуру – це боротьба за культуру взагалі. Мовна культура – це надійна опора у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, виробленні етичних норм, способу суспільного поведження, що виражається в народних звичаях, віруваннях, у ставленні одне до одного, до праці, до мови. З культурою мови пов'язують уміння правильно говорити й писати, майстерно добирати, вживати мовновиражальні засоби відповідно до конкретної ситуації, мети і обставин спілкування. Є люди, що їх можна слухати, є люди яких не можна слухати, і люди, яких не можна не слухати. Не забуваймо, що успіх стосунків між людьми часто залежить від мовлення, яке є активним, динамічним виявом вільної творчої діяльності людини, відображає її досвід (Г. Лоза).

Завдання 3. Схарактеризуйте однорідні члени речення, укажіть їхні різновиди та схарактеризуйте умови однорідності.

Благословенним і чарівним вважається той край, де барвінок росте. А росте він у Карпатах, лісостепу, Західному Поліссі, переважно в дубових та дубово-грабових лісах.

Прекрасна, осяйна ця рослина. Вічнозелений чагарничок на постійно ввійшов у побут, звичаї та обряди нашого народу. Коли розливалися весняні води, дівчата на Україні починали співати

веснянки. Наставала радісна, бентежна пора оновлення в природі, воскресіння зелен-квіту, пробудження нових почуттів у людських серцях, надій і сподівань. І серед пісень цієї пори — чимало про барвінок.

Рослина ця не тільки декоративна, пісенна, а й цілюща. Згадки про її лікарські властивості сягають сивої давнини. Барвінок був відомий античним лікарям (А. Кондратюк).

Завдання 4. Визначіть однорідні члени речення, вкажіть, якими членами речення вони виражені.

Споконвіку цю землю батьки і діди берегли,
Рятували її від негоди та злого заброди.
Білу хату, червону калину, луги береги –
Все у спадок мені заповідано з роду до роду
І зелені вітрила оцих величавих тополь,
І джерельні криниці – такі вони рідні, до болю
Є на світі багато високих покликань і доль,
А мені дорога хліборобська окрилена доля (І. Бердник)

Завдання 5. З поданого тексту випишіть речення з однорідними членами, виконайте синтаксичний розбір однорідних членів речення (див. Додаток 5).

Мова для культури – те саме, що центральна нервова система для людини. Людина може володіти кількома мовами, залежно від її здібностей, нахилів і прагнень, але найкраще, найдосконаліше має володіти, звичайно, рідною мовою. Є мови більш-менш розвинені, є мови, що своїм чарівним звучанням здобули світову славу, та наймиліша й найдорожча для людини – її рідна мова. Нелегко вберегти музику рідного слова в постійному іншомовному наокоужжі, але це треба робити, бо кожен є повноважним представником рідної мови.

Стає престижно розмовляти вишуканою українською мовою, приходиться розуміння того, що добре знання мови – важлива професіограма людей різних спеціальностей. Тож вслухаймося, друзі, в рідне Слово, плекаймо його, бережімо його! (Г. Лоза).

Завдання 6.3 поданого тексту випишіть речення з однорідними членами, виконайте синтаксичний розбір однорідних членів речення (див. Додаток 5).

А завтра нас усіх чекає осінь
Красива, фантастична, золота!
І вересневі ранки – теплі, босі,
І вечори, й холодна ніч густа...
І кава ароматна на світанні,
І неба ясно-синя височінь...
Нехай ця осінь втілює бажання,
Тож відпускайте мрії в далечінь!

Завдання 7. Напишіть есе на довільну тему (див. Додаток 1). Використайте однорідні головні і другорядні члени речення.

Завдання 8. Випишіть з творів сучасної художньої літератури 20 речень з однорідними головними і другорядними членами речення. Проаналізуйте особливості цих речень.

Завдання 9. Схарактеризуйте урок з української мови «Однорідні члени речення» для 8 класу Ольги Почтаренко (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nwMxZczOmAs>).

Питання для самоперевірки

1. Схарактеризуйте погляди лінгвістів на речення з однорідними присудками.
2. У яких випадках головні члени односкладних речень становлять однорідний ряд?
3. Від чого залежить координація присудка з однорідними підметами?
4. Який аспект є основним у розмежуванні однорідних і неоднорідних означень? Схарактеризуйте його.

5. Яку роль відіграють морфологічні та синтаксичні критерії у розрізненні однорідних і неоднорідних означень.
6. Які семантико-синтаксичні відношення найчастіше виникають між однорідними додатками?
7. За яких умов обставини не мають однорідного зв'язку?
8. Чи можуть однорідні обставини бути виражені словами різних частин мови?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема 15. ВІДОКРЕМЛЕННЯ В СИНТАКСИСІ

1. Особливості вираження напівпредикативних відношень у реченнях з відокремленими дієприкметниковими означеннями.
2. Умови відокремлення узгоджених означень.
3. Правила відокремлення неузгоджених означень.
4. Прикладки, способи їхнього граматичного вияву та принципи відокремлення.
5. Проблема граматичного статусу відокремлених додатків в наукових дослідженнях.
6. Особливості відокремлення додатків та їхнього морфологічного вираження.
7. Способи репрезентації синтаксичних значень часу, модальності та особи у напівпредикативних конструкціях з дієприслівниками і дієприслівниковими зворотами.
8. Умови відокремлення обставин.
9. Принципи розрізнення уточнювальних компонентів і однорідних членів речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 203–224.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 109–118.
Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 160–166.

Додаткова література:

Дудик П. С. Відокремлення в синтаксисі: Загальний огляд. *Наук. записки Вінницького держпедуніверситету. Сер. Філологія*. 2000. № 2. С.74–78.
Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 546–548.
Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.
Куликова Т. Відокремлені члени речення: Розробка уроку. *Все для вчителя*. 2006. Листопад (№22). С. 25–27.
Слинько І. І., Гуйванюк М. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навч. посібн. Київ : Вища шк., 1994. С. 319–327.

Ознайомтеся зі статтями.

Новікова О. О. Відокремлені обставини в сучасній українській мові: статус, функції. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69), No 2, ч. 1. С. 21–27. URL: https://www.philol. vernadskyjournals. in.ua/ journals/2019/2_2019 /part_1/6.pdf

Новікова О. О. Функційно-семантичне вираження відокремлених обставин у сучасній українській мові. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31(70), No 3. ч. 1. С. 33–37. URL: https://philol. vernadskyjournals.in.ua/ journals/2020/3_2020/part_1/9.pdf

Ключові поняття: напівпредикативні відношення, напівпредикативна конструкція, відокремлені члени речення, дієприкметниковий зворот, дієприслівниковий зворот, порівняльний зворот, відокремлене означення, відокремлений додаток, відокремлена обставина.

Здобувач освіти повинен знати: особливості відокремлення дієприкметникових та прикметникових означень, неузгоджених означень та прикладок, їхні специфічні особливості в граматичному оформленні, в семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні; синтаксичні

особливості відокремлених дієприслівникових обставин, загальні правила відокремлення обставин, особливості відокремлення додатків, їхню специфіку в граматичному оформленні, в семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні; вирізняти уточнювальні члени речення з-поміж напівпредикативних зворотів, правильно відокремлювати уточнювальні члени речення.

Здобувач освіти повинен уміти: виділяти відокремлені означення в реченні, визначати їхні типи, правильно відокремлювати в усному і писемному мовленні узгоджені, неузгоджені означення та прикладки; виділяти в реченні дієприслівникові обставини, відокремлені додатки, визначати їхні типи та правильно відокремлювати в реченні.

Завдання 1. Схарактеризуйте речення з відокремленими членами, підкресліть ускладнюючий компонент, схарактеризуйте його структуру та участь у творенні значення напівпредикативності.

1. Посеред ліжка, уготовленого на трьох запорізьких козаків, спить, розкинувши руки й скособочивши чорну голівку, внук Малайків – Роберт Мальованський, десятилітній одинак їхньої доньки Надії і викладача інституту фізкультури, майстра спорту Івана Мальованського (В. Бабляк). 2. Зірвалася сова, розплющила очі і, б'ючи широкими важкими крилами, полетіла в ліси (Б. Лепкий). 3. Трембіта нишкла до землі, оповиваючи її барвистим вишиваним килимом журливої пісні і тужної думи (І. Чендей). 4. Так на світ було видобуто зжовклі крихкі аркуші, списані твердою рукою (М. Дочинець). 5. Іноді поети створюють багатоярусну поетичну будову, з'єднану однаковими сполучниками або сполучними словами (І. Вихованець). 6. Люди, вимордувані зтяжною облогою, сікли тростину, як ворога (М. Дочинець).

Завдання 2. Схарактеризуйте речення з відокремленими членами, підкресліть ускладнюючий компонент, схарактеризуйте його структуру та участь у творенні значення напівпредикативності.

1. ...мати, вмостивши донину голову собі на колінах, перебирала всі ті, знані їй казки, одну по одній, на голос, – перекладаючи гребенем ніжні, як шовк, русяві косенята сто раз на один бік, сто раз – на другий... (О. Забужко). 2. ... нічні самотні експresi, мовби вужі в озерах, плавають в темряві, сплескуючи

хвостами, довкола твого серця (С. Жадан). 3. Віднайшовши героїчний життєвий ідеал, нація не боїться вже ніяких фізичних ударів (О. Ольжич). 4. Стоїть смерічка на горі у сонці, наче в янтарі (Д. Павличко). 5. Я спочиваю, мов осіннє поле, готуючись до вічної зими (І. Жиленко). 6. І вам згадається садок, високий ганок, летючі зорі, тиха літня ніч, розмови наші, співи й наостанок уривчаста, палка, завзята річ (Леся Українка).

Завдання 3. З творів художньої літератури випишіть 5 речень з відокремленими додатками зі словами *за винятком, на відміну від, крім, окрім, опріч*.

Завдання 4. Поставте розділові знаки в реченнях з відокремленою прикладкою.

1. Ходить вечір мрійний мій веселик по дніпровій сивій ковилі (А. Малишко). 2. Співайся пісне полум'яна нехай почує вся земля про мужнього Франка Івана сина коваля! (П. Тичина). 3. Вірний син трудової поневоленої України Шевченко став найглибшим виразником дум і надій (О. Гончар). 4. Тільки стрічалися нам земляки наші білі берези явори й темні дуби (Леся Українка). 5. Козак Бобренко на ім'я Григорій єдиний син достойної вдови (Л. Костенко).

Завдання 5. Поставте розділові знаки в реченнях з відокремленою прикладкою.

1. Гей був у Січі старий козак на прізвище Чалий (Нар. пісня). 2. А дві донечки *вмиті суніці* повнощого крізь шибку цвіли (І. Драч). 3. Я людина *двадцятого віку* і от зачудована бачу лише первозданність (Л. Костенко). 4. Серед пам'яток архітектури Подолу привертає увагу будинок Києво-Могилянської академії взірць українського бароко XVIII століття (Д. Степовик). 5. А он уже видніє з далини столиця Вишневецького Лубни (Л. Костенко).

Завдання 6. Випишіть з творів сучасної художньої літератури 10 речень з відокремленими членами речення, проаналізуйте їх (див. Додаток 6).

Завдання 7. Схарактеризуйте урок з української мови «Відокремлені члени речення» для 8 класу Юлії Должанської (URL: [https:// www. youtube. com/watch?v=4tiXiGxmuc0](https://www.youtube.com/watch?v=4tiXiGxmuc0)).

Питання для самоперевірки

1. Які синтаксичні одиниці зараховують до речень з відокремленими означеннями?
2. Вкажіть синтаксичні особливості відокремлених дієприкметникових означень.
3. У чому специфіка прикметникових відокремлених означень?
4. Порівняйте умови відокремлення прикладок і неузгоджених означень.
5. Які особливості відокремлення додатків?
6. Схарактеризуйте синтаксичні особливості відокремлених дієприслівникових зворотів.
7. Які обставини завжди потрібно відокремлювати?
8. За яких умов не відокремлюємо одиничні дієприслівники?
9. Які члени речення можуть виконувати функцію уточнення?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема 16. ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОМПОНЕНТИ РЕЧЕННЯ

1. Принципи розмежування категорій вставності і вставленості.
2. Поняття про вставні слова, сполучення слів, речення. Морфологічне походження вставних компонентів.
3. Синтаксичні моделі вставних одиниць. Розмежування вставних речень, словосполучень та вставних слів з урахуванням їхньої синтаксичної похідності.
4. Семантична диференціація категорії вставності.
5. Синтаксичні моделі вставлених речень.

6. Вставлені словосполучення та слова, їх походження і морфологічне вираження.
7. Поняття про вставлений текст.
8. Розрізнення синонімічних конструкцій із вставленими та відокремленими компонентами.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ: Літера ЛТД, 2011. С. 429–434.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 124–136.

Слинько І. І., Гуйванюк М. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навч. посібн. Київ : Вища шк., 1994. С.375–403.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 166–171.

Додаткова література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 225–231.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 572–590.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Новікова О. О. Основні принципи розмежування вставних і вставлених конструкцій. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. № 8, 2020. С.162-176.

Ознайомтеся зі статтями.

Азарова Л. Вставні та вставлені конструкції в історичному дискурсі. *Рідний край філологічні науки*. 2018. №1 (38). С.139–143. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9854/1/32.pdf>

Новікова О. О. Вставні та вставлені конструкції в сучасній українській мові: статус, функції. *Наукові записки Бердянського державного*

педагогічного університету. Серія : Філологічні науки. 2019. Випуск XVIII. С. 162–177. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/nzbdpufn_2019_18_19.pdf

Ключові поняття: вставні слова, вставні словосполучення, вставні речення, категорія вставленості, вставлені словосполучення та слова, вставлені речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: синтаксичні особливості вставних компонентів, їхнє граматичне оформлення, семантику, функціонально-стилістичне застосування.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: розрізняти вставні слова, словосполучення та речення; визначати семантичні групи вставних одиниць, їх морфологічне походження, правильно інтонувати вставні компоненти і розставляти розділові знаки при них.

Завдання 1. Поставте в реченнях розділові знаки та розподіліть їх на дві групи: 1) зі вставними словами; 2) без вставних слів.

1. Не знаю чи побачу вас чи ні а може власне і не в тому справа а головне що десь в далечині є хтось такий як невтоленна спрага (Л. Костенко). 2. Я і так боюся що подав вам багато зайвого і вже напевно нецікавого (М. Коцюбинський). 3. На кормі руль перед рульовим місцем підойма управління адже човен був певна річ моторний (Ю. Смолич). 4. І був той хліб як великодня паска. Щоправда хрумтів на зубах пісок але на нього не зважали (Ю. Мушкетик). 5. Десь надсадно як на заріз ревіло теля очевидно загубивши матку (Григорій Тютюнник). 6. Воно мені мабуть так мало бути. Мабуть воно так сказано мені (М. Вінграновський).

Завдання 2. Поставте в реченнях розділові знаки та розподіліть їх на дві групи: 1) зі вставними словами; 2) без вставних слів.

1. Роби ревно й ходи певно (Нар. творчість). 2. На щастя літак ішов по курсу майже на схід (М. Шумило). 3. Відчиняли люди широко ворота поливали на щастя дорогу щоб завжди таким багатим був двір (І. Цюпа). 4. Нарешті далеко праворуч як легкі рожеві птахи злетіли в повітря три ракети (М. Ткач). 5. Вітер здавалось дужчав принаймні очерет шумів так що заглушив навіть думки (М. Коцюбинський). 6. А може застудився він в дорозі... (Л. Забашта).

Завдання 3. Поставте в реченнях розділові знаки та розподіліть їх на дві групи: 1) зі вставними словами; 2) без вставних слів.

1. А я піснями біль тамую. Увечері бувало сидимо задумаюсь, затихну засумую (В. Симоненко). 2. Нічний трамвай такий глибокий немов колодязь у зірках дрижав мінівся на всі боки і дзвоном музику торкав (О. Забужко). 3. Біліло небо білястим здавалося тонко вібруюче повітря (О. Гончар). 4. Кажуть щастя приходить до того хто наповнений мрією (Р. Іванченко). 5. ... Отже Шевченко замість пензля взявся за слово (Г. Хоткевич). 6. У грудях мабуть мало місця (В. Стус). 7. Напевно пам'ятають Настасію чий образ я в думках своїх лелію (В. Стус).

Завдання 4. Розмежуйте речення з вставними та вставленими конструкціями. Схарактеризуйте вставлені конструкції за структурними та семантичними зв'язками: 1) доповнювальні; 2) уточнювальні.

1. Сфінкс (лев з крилами й головою жінки) – символ таємничості в багатьох народів стародавнього світу (а зараз використовується як мотив орнаменту) (Д. Білоус). 2. Він приїхав здалеку (із Індії). 3. Найдавніших часів до нас дійшла традиція езотеричних (таємних, зрозумілих лише особливо посвяченим людям) знань (Р. Фурдуй). 3. Далеко-далеко (те знають хіба що лелеки) розкидала доля киптарики і сіряки (Б. Олійник). 4. Годинник бив – що з ним? – зовсім не ту годину (І. Жиленко). 5. В щирім серці, в чесних грудях – вірю, знаю! – квіти є! (В. Симоненко). 6. Перебування у Києві, уяви собі, багато дало мені для п'єси (О. Довженко). 7. І ніколи, можливо, сучасник (я маю на увазі художника-творця) не мав такого вдячного ґрунту для створення зразків мистецтва високих і значливих, як у наш час (О. Довженко).

Завдання 5. Розмежуйте речення з вставними та вставленими конструкціями. Схарактеризуйте вставлені конструкції за структурними та семантичними зв'язками: 1) доповнювальні; 2) уточнювальні.

1. А очі – дивна дивина! – лишилися досі молодими: з його зухвалими очима не дружить перша сивина (І. Муратов). 2. Питання, які ставили перед собою перші грецькі філософи – представники так званої натурфілософії (що було на початку, як

утворився світ, у якому живуть люди?) були споріднені із запитаннями, які можна було б поставити щодо людської мови (О. Білецький). 3. Знову вона мовби вгадала Отавині думки і ще раз – вже вкотре – здивувала його своєю проникливістю (П. Загребельний). 4. З-за погрібника пахло м'ятою (росло її там, густої та холодної, багато), а від хати несло духом матіоли (Є. Гуцало). 5. Натомість прийшла вість про вибір короля, а разом і лист від новообраного Яна Казимира до Хмельницького, де він, дякуючи за «афект» до нього (Хмельницький ратував дуже за його вибір) обіцяв задовольнити жадання козаків... (М. Грушевський).

Завдання 6. Випишіть з творів сучасної художньої літератури 10 речень з вставними та вставленими компонентами, проаналізуйте їхні особливості (див. Додаток 7).

Завдання 7. Схарактеризуйте відеоурок Наталії Борисенко на тему «Вставні слова» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zwlG-aOOzm4>).

Питання для самоперевірки

1. Чи цілком виправдане традиційне тлумачення вставних і вставлених компонентів як синтаксично ізольованих частин речення?
2. Встановіть морфологічне походження вставних слів.
3. За якими критеріями слід розрізняти вставні слова, словосполучення та речення?
4. Які ви знаєте семантичні класифікації вставних компонентів?
5. Встановіть синтаксичне походження вставлених компонентів.
6. За якими критеріями слід розрізняти вставні слова, словосполучення та речення від вставлених?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема 17. ЗВЕРТАННЯ, ЙОГО СТАТУС І ФУНКЦІЇ

1. Вчення про вокатив у сучасній граматиці.
2. Лексико-семантичні способи вираження звертань.
3. Морфологічні способи вираження звертань.
4. Особливості звертання у структурі речення.
5. Семантико-синтаксичні функції речень-звертань.
6. Інтонація та розділові знаки при звертаннях.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 234–242.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 146–151.

Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці : Місто, 2012. 272 с.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. Київ : Академія, 2010. С.171–175.

Додаткова література:

Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наук. думка, 1992. С.186–194.

Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С.590–594.

Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ : НМК ВО, 1992. – С.146–150.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення, просте речення). Київ : ІЗМН, 1997. С.93–94.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: Монографія. Луцьк : Вежа ВДУ ім. Лесі Українки, 2001. С.194–197.

Сучасна українська літературна мова /За заг. Ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С.225–227.

Ознайомтеся зі статтями.

Дмитрієва Д. М. Функційно-комунікативні вияви звертання в сучасній українській прозі (на матеріалі романів А. Кокотюхи та С. Жадана). *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки.* 2015. №1–2. С. 91–97 (URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/2555>).

Єрмоленко С. І. Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі поезій Оксани Забужко). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2018. № 36. Т.1. С.29–33 (URL:[http:// eprints.mdpu.org. ua/id/e print/2872/1.pdf.](http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2872/1.pdf)).

Ключові поняття: звертання, локатив, речення-звертання.

Здобувач вищої освіти повинен знати: визначення звертань, їхні особливості в граматичному оформленні, в семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: виділяти звертання в реченні, визначати способи їхнього вираження, правильно інтонувати і розставляти розділові знаки у реченнях із звертаннями.

Завдання 1. Випишіть звертання та схарактеризуйте їх за морфологічним вираженням, за будовою, за місцем у реченнєвій структурі. Поставте розділові знаки та поясніть їхнє вживання.

В джерелах слова душі криниця
а рідна мова як чарівниця.

Звичайний приклад візьму навмисне
краса ж така в нім що серце стисне.

Дивися в кличнім простім відмінку
Ой не стелися, зелен барвінку...

Одвертий кличний немов дитинний
музичний зичний та ще й гостинний.

Вживеш ти усно чи на папері
мов у світлицю відчиниш двері.

Звертання щире душевне щедре
Василю Павле Іване Петре!

І так сердечно, і так ласкаво
Наталю Лесю а чи Любаво!

До зборів сходки відкрито й радо
чи товариство а чи громадо!

А найсвятіше душа приємле
моя Вкраїно кохана земле

ти сивий Дніпре і ти Дунаю
миліших серцю звертань не знаю
(Д. Білоус)

Завдання 2. Випишіть звертання та схарактеризуйте їх за морфологічним вираженням, за будовою, за місцем у реченнєвій структурі. Поставте розділові знаки та поясніть їхнє вживання.

1. Живи Україно живи для краси. (О. Олесь). 2. Україно мамо сестро жінко в'ється блискавицею твій стан. Ти ж бо Україно українка склала серденьком свої уста (Є. Гуцало). 3. Подаруй мені мамо хустину із червоним як мак бережком запишаюся в ній як дитина як калина під білим сніжком (О. Кулик). 4. Слов'яночко слов'яночко ну як тебе назвати? Мені в твоєму імені видзвонює кришталь. Слов'яночко слов'яночко моя дружина й мати весни моєї усмішка і осені печаль (В. Крищенко). 5. Ярїй душе! Ярїй а не ридай. У білій стужі серце України. А ти шукай червону тїнь калини. На чорних водах тїнь її шукай (В. Стус).

Завдання 3. Випишіть звертання та схарактеризуйте їх за морфологічним вираженням, за будовою, за місцем у реченнєвій структурі. Поставте розділові знаки та поясніть їхнє вживання.

1. Ой роде наш красний роде наш прекрасний не цураймося признаваймося бо багато нас є (Нар. пісня). 2. Ой вернися козаче твоя пісня плаче. З ким ти її покидаєш їдеш за Дунай (Нар. пісня). 3. Ти течеш віки Дніпре серцю милий. Води широкі ясна далина!

Любимо тебе як батьки любили наша ти слава й весна (Т. Масенко).
4. Калино моя Україно! В твоїм куші я кетяг багрянний !
(І. Жиленко). 5. Нам будувати творить свою державу! Дай Боже
щастя нам на многії літа (Л. Яценко). 6. О алілуя! Хто ж тебе, світе,
в очі так цілує, що ти крізь мене сяєш у віки? (Г. Яструбецька).

Завдання 4. Напишіть есе на довільну тему (див. Додаток 1).
Використайте звертання.

Завдання 5. Випишіть з творів сучасної художньої літератури 10
речень із звертаннями, проаналізуйте їхні особливості (див. Додаток 8).

Завдання 6. Схарактеризуйте відеоурок з української мови для 5 класу
на тему «Звертання» Ірини Почерніни (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=lj2oiGij5-c>).

Завдання 7. Схарактеризуйте відеоурок з української мови для 8 класу
на тему «Звертання непоширені й поширені. Риторичне звертання» Ольги
Почтаренко (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pxWcmShKNoc>).

Питання для самоперевірки

1. Назвіть мовознавців, які досліджували звертання.
2. Схарактеризуйте лексико-семантичні способи вираження звертань.
3. Схарактеризуйте морфологічні способи вираження звертань.
4. Яку стилістичну роль виконує звертання?
5. Які семантико-синтаксичні функції речень-звертань?
6. Поясніть, які розділові знаки потрібно ставити при звертанні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема 16. ПОРІВНЯЛЬНІ ЗВОРОТИ У ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Порівняльний зворот у структурі речення.
2. Частиномовне вираження порівняльних зворотів.
3. Синтаксичні функції порівняльних зворотів.
4. Сучасні погляди граматистів на розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення.
5. Розділові знаки при порівняльних зворотах.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С.551–553.
Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 439–440.

Додаткова література:

Васютенко І. О. Порівняльні звороти як мовний засіб експресивної виразності внутрішнього світу в поетичній мовотворчості Миколи Бажана. *Лінгвістичні дослідження*. 2011. Вип. 32. С. 117–121.
Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.
Кучеренко І. І. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. Київ : Вид-во КДУ, 1959. 106 с
Прокопчук Л. В. Порівняння в структурі простого речення (семантико-функціональний аспект) : посібник для аспірантів, магістрів, студентів-філологів. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2005. 131 с.
Шитик Л. В. Синкретичні порівняльні конструкції в українській мові. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. Черкаси, 2003. Вип. 46. С. 63–68.

Ознайомтеся зі статтями.

Донік О. М. Порівняльний зворот як синтаксичний засіб вираження порівняння у простому реченні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. N 39. Том 1. С.18–21.
URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v39/part_1/6.pdf

Дуденко О., Шевчук І. Порівняльні конструкції української мови: до методики розрізнення порівнянь при вивченні в основній школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 56, 2017. С. 72–80. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_s_ilsk_shkolu/56/10.pdf

Хараман Н. О. Порівняння в образній системі «Щоденника Олександра Довженка». *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького нац. ун-ту : зб. наук. праць*. Кривий Ріг, 2013. Вип. 9. С. 626–631. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268531355.pdf>

Ключові поняття: порівняльний сполучник, порівняльний зворот, порівняльне речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: принципи розмежування неповних порівняльних частин складнопідрядних речень і порівняльних зворотів у простих ускладнених реченнях, їхні особливості в граматичному оформленні, у семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: визначати синтаксичні функції порівнянь у простому реченні, розрізнити неповні порівняльні частин складнопідрядних речень і порівняльні звороти у простих ускладнених реченнях.

Завдання 1. Підкресліть порівняльні звороти та визначте їхню синтаксичну роль у реченні. Поставте розділові знаки та поясніть їхнє вживання.

1. І сорок літ ішов Франко-сіяч і спів його звучав не раз як плач... (Д. Павличко). 2. А дівчинка в неї була як квітка (М. Вовчок). 3. Стоїть дівка як калина. (Нар. творчість). 4. А ніч мов мати над тобою долоню на чоло кладе (Б.-І. Антонич). 5. Він був неначе сонний (М. Коцюбинський). 6. Хмара як ніч налетіла і сонце сховалось (П. Гулак-Артемівський). 7. Ходжу на лижах майже як пінгвін (Л. Костенко). 8. Голова без розуму як ліхтар без свічки (Нар. творчість). 9. У тебе голос чистий як струмок (Леся Українка). 10. Чисті та свіжі стіни ніби випромінювали ласку. (Є. Гребінка). 11. Він лежав горілиць і втопив очі в темно-синій намет неба неначе витканий з чорно-синього шовку (І. Нечуй-Левицький). 12. Друзі висівайте доброту бо вона як хліб потрібна людям (Д. Луценко). 13. Буду ниву орать і чекать Перемогу у вінку із квіток і роси, як сльози (Г. Потопляк).

Завдання 2. Підкресліть порівняльні звороти та визначте їхню синтаксичну роль у реченні. Поставте розділові знаки та поясніть їхнє вживання.

1. Орест Білінський говорив тихим байдужим голосом ніби переповідав не свої а чужі думки. (І. Вільде). 2. Свіжий перший сніг укрив долини ніби тонким дорогим полотном. (І. Нечуй-Левицький). 3. В гущавині поміж старі папороті зеленіли наче заячі вушка, два зелені листочки (Дніпрова Чайка). 4. Він був неначе сонний (М. Коцюбинський). 5. Між горами старий Дніпро неначе в молоці дитина красується любується на всю Україну (Т. Шевченко). 6. Свіжий перший сніг укрив долини ніби тонким дорогим полотном (І. Нечуй-Левицький). 7. Мовчить наче води набрав у рот (Нар. творчість). 8. Час летів немов на крилах і мов сон життя минало (Леся Українка). 9. Моя любов як море що висохнуть не може (В. Сосюра). 10. На пригорку стояв собор святого Юра пануючи над усім містом і неначе оглядав з гори своїми рясними банями та вікнами те безладдя (І. Нечуй-Левицький).

Завдання 3. Напишіть есе на довільну тему (див. Додаток 1). Використайте порівняльні звороти.

Завдання 4. Випишіть з творів сучасної художньої літератури 10 речень із звертаннями, проаналізуйте їхні особливості (див. Додаток 8).

Завдання 5. Схарактеризуйте відеоурок з української мови для 8 класу на тему «Порівняльний зворот» Анни Бездолі (URL: https://www.youtube.com/watch?v=_ObdYxVozPw).

Завдання 6. Схарактеризуйте відеоурок з української мови для 8 класу на тему «Порівняльний зворот» Світлани Босак (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VLVEWYMR04k>).

Питання для самоперевірки

1. Назвіть мовознавців, які досліджували порівняльні звороти.
2. Які особливості порівняльних зворотів?
3. Назвіть порівняльні сполучники.
4. Проаналізуйте синтаксичні функції порівняльних зворотів.
5. Схарактеризуйте сучасні погляди граматистів на розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення.

**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6
ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ
В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

1. Особливості вивчення простого ускладненого речення в ЗЗСО.
2. Вивчення однорідних членів речення.
3. Вивчення відокремлених членів речення.
4. Вивчення вставних і вставлених слів.
5. Вивчення звертань та порівняльних зворотів.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.

Методика вивчення речення. URL: <https://studfile.net/preview/5113853/page:6/> (дата звернення 12.10.2020).

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н. Б., Горошкіна О. М.).

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>

Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.pdf>

Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. №8. С. 5–9.

Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. . Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення 21. 11. 2023).

Додаткова література :

Українська мова. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/5-klas-ukrajinska-mova-zabolotnij-2018.pdf>

Українська мова. 5–9 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

Українська мова. 6 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2018. 256 с. URL : https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/Ukrmova_6klas_Zabolotnyj.pdf

Українська мова. 10–11 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Українська мова. 10–11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

Українська мова : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. / О. П. Глазова. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 256 с. URL : <https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-ukrainska-mova-hlazova-2020.pdf>

Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко, Т. В. Борисюк, О. М. Почтаренко. Київ : Грамота, 2016. 176 с. URL : <https://shkola.in.ua/1035-ukrainska-mova-8-klas-avramenko-2016.html>.

Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко Київ : Грамота, 2017. 160 с. URL : https://portfel.info/load/9_klas/ukrajinska_mova/avramenko_2017_rik/131-1-0-25598.

Українська мова: підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів. Академічний рівень / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов ; наук. ред. І. Р. Вихованець. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.

Українська мова: 11 клас: підручник для загальноосвітнього навч. закладу. Рівень стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2011. 256 с.

Ключові поняття: просте ускладнене речення, синтаксичний аналіз простого ускладненого речення, однорідні члени речення, відокремлені члени речення, вставні та вставлені компоненти речення, звертання, порівняльні звороти.

Здобувач вищої освіти повинен знати: методику вивчення простого ускладненого речення.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: проводити навчальні заняття з теми «Просте речення».

Завдання 1. Укладіть 5 вправ різного типу до теми «Просте ускладнене речення» (для різних класів).

Завдання 2. Розробіть 2 ігрові вправи на тему «Просте ускладнене речення» (для різних класів).

Питання для самоперевірки

1. Які компетенції повинні набути школярі під час вивчення простого ускладненого речення?
2. Які особливості вивчення простого ускладненого речення?
3. Які вправи ви порекомендуєте для кращого засвоєння теми «Відокремлені члени речення»?

Змістовий модуль 4 Складні синтаксичні конструкції

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Тема 18. СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Формальні та семантичні ознаки складносурядних речень.
2. Принципи класифікації складносурядних речень
3. Складносурядні речення відкритої структури.
4. Складносурядні речення закритої структури.
5. Семантичні типи складносурядних речень. Змістові відношення між частинами складносурядних речень.
6. Розділові знаки в складносурядному реченні.
7. Багатокomпонентні складносурядні речення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 297–317.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 250–260.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 656–659.

Мірченко М. В. Сучасна українська літературна мова. Функційний аналіз синтаксичних одиниць та категорій. Теоретико-прагматичний комплекс з синтаксису : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. С.134–139.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 146–151.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 231–248.

Додаткова література:

Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській мові. Київ : Наук. думка, 1969. 156 с.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Слинько І. І., Гуйванюк М. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посібн. Київ : Вища шк., 1994. С. 597–626.

Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. та ін. Сучасна українська мова : підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1997. С. 305–311.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1972. С.387–409.

Ознайомтеся зі статтями.

Городенська К. Г. Градаційні складносурядні речення в українській мові: структура та внутрішньозначеннева диференціація. *Українська мова*. 2019. № 3. С. 29–39 (URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/3_19/5.pdf).

Рула Н. В. Семантико-синтаксична типологія складносурядних речень у сучасній українській мові. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 13. С. 92–97 (URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/25169/>).

Ключові поняття: складносурядне речення, семантичні типи складносурядних речень, складносурядні речення відкритої структури, складносурядні речення закритої структури.

Здобувач вищої освіти повинен знати: особливості класифікації складносурядних речень, принципи їх виділення, їхні специфічні особливості в граматичному оформленні, в семантиці, у функційно-стилістичному застосуванні.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: вирізняти складносурядні речення, визначати їхні типи, розрізняти складносурядні речення закритої і відкритої структури.

Завдання 1. Випишіть з тексту складносурядні речення, проаналізуйте їхні особливості.

І. Усе почалося колись зі слів філософа Лао-цзи: «Подорож довжиною в тисячу миль починається з першого кроку». Саме цю цитату я щодня бачила на стіні своєї кімнати, і саме вона дала мені поштовх до дії. Щоправда, моя подорож була значно довшою – майже шість тисяч миль, але й вона почалася з одного свідомого кроку.

Таким кроком стало подання заявки на конкурс програми FLTA. До речі, запуск ракети SpaceX Crew Dragon Ілона Маска відбувся у той самий день, і він запам'ятався мені особливими емоціями. Далі були співбесіда, іспити та багато інших випробувань. І ось, нарешті, я здобула фулбрайтівську стипендію та можливість розпочати стажування у США.

II. Я допомагаю у викладанні української мови в Університеті штату Канзас у Лоуренсі: проводжу онлайн-заняття, оцінюю роботи студентів, розробляю навчальні матеріали та організую щотижневі культурні столи. Викладати українську в Америці – цікавий досвід, адже за фахом я – викладачка української та англійської мов. Сподіваюсь, у подальшому цей особливий досвід допоможе мені вдосконалити методичні вміння та розширити мовну й культурну компетентності. Навчання відбувається з використанням платформ Zoom та Canvas, а курс української є досить насиченим та інтенсивним: окрім занять, він передбачає самостійну роботу студентів та щоденне виконання завдань. Було важко звикнути до того, що заняття в університеті тривають 50 хвилин. Однак мовні класи відбуваються щонайменше три рази на тиждень, і такий щільний розклад не дає моїм студентам забути вивчене.

III. В університеті мені пощастило й самій стати слухачкою декількох курсів. У першому півріччі я вивчала німецьку мову та американські студії. Це надало можливість перейняти практичний досвід викладачів, ознайомитися з організацією навчальних курсів, зокрема й мовних. І головне – я знову поглянула на освітній процес очима студента!

Досить приємно, що в університеті щодня зустрічаєш викладачів і студентів із різних країн. Такий полілог культур об'єднує, адже часто знаходиш стільки спільних або схожих рис із представниками інших культурних традицій.

Сподіваюся, що я гідно продовжу справу своїх попередниць фулбрайтівок, які викладали в Канзасі декілька останніх років і популяризували рідну мову та культуру. Я повернуся в Україну з новим важливим досвідом! (Христина Петрів, Fulbright Foreign Language Teaching Assistant (FLTA) Program. Стажування з викладання української мови в університетах / коледжах США).

Завдання 2. Перепишіть речення і визначте, якими сполучниками сурядності (єднальні, розділові, протиставні, зіставні) поєднані предикативні частини.

1. То шумів зелений лист, то в вінку мінився злотом ряст весняний, то золотим дощем лились пісні (Леся Українка). 2. На

листя ти задивишся бліде, на черепашку равлика прозору, і в цю хвилину дівчина пройде З школярським ранцем сходами нагору (Олег Ольжич). 3. Колись було весело нам, і спиняли ми вітер попутний, і мене ти підсажував легко, і я червоніла... (С. Майданська). 4. В моїй кімнаті серед ночі на стінах вікна розцвіли, а я лежу на лівім боці накритий сонними крильми (Я. Павуляк). 5. І літа, недівочі літа перед вікнами довго витали, і стояла в кутку самота, і мовчати про все, що питали (С. Чернілевський).

Завдання 3. Перепишіть речення і визначте, якими сполучниками сурядності (єднальні, розділові, протиставні, зіставні) поєднані предикативні частини.

1. Збігає з шибок рум'янець, і пахнуть троянди чайні (І. Жиленко). 2. Не тільки злива лила в ту ніч, а й блискавки шмагали потріскані від спеки поля (Л. Бойко). 3. Чужі приходять в час твоїх щедрот, А я прийшла у час твого смутку (Л. Костенко). 4. Хоч поганий тин, та затишно за ним (Нар. тв.). 5. Чи то солов'ї щебетали, чи капали роси з туманів, чи трави співали квіткам? (О. Олесь). 6. А в мене дощ зозулею ридає і хмелем б'ється у шибки веранд (І. Жиленко). 7. Тим часом коники настроїли би скрипки, і так нечутно осінь підійшла (І. Жиленко).

Завдання 4. Схарактеризуйте складносурядні речення та визначіть особливості їхньої структури (закрита / відкрита структура). Підкресліть предикативні центри.

1. Він був дуже здоровий з природи, але і в нього вже не вистачало сил (О. Довженко). 2. Дівчина вмивається житньою росою, А Купайло дивиться, вражений красою (С. Процик). 3. Здобуду низку діамантів з говірок і врочистих кантів і як творець вогонь життя вдихну в народжене дитя (В. Ткаченко). 4. Кожен день з'являється як прекрасний хаос, і розчинитися у нім до останку – ось перше моє бажання (Л. Скирда). 5. Вони витягли на пісок човна, і Андрій подряпався по схилу (Ю. Мушкетик); 6. Звичайно, всяка модель простіша оригіналу, але уявлення про нього дає досить повне (В. Собко).

Завдання 5. Схарактеризуйте складносурядні речення та визначіть особливості їхньої структури (закрита / відкрита структура). Підкресліть предикативні центри.

1. Нарешті запалили свічку, та вітер одразу ж її погасив (В. Канівець). 2. На гору доступитися нелегко, зате з гори зручніше боронитись (Леся Українка). 3. В провулках поміж тинами клубочилася темрява, але небо було світле й зоряне (Григорій Тютюнник). 4. Чи то настане нічка темна, чи то веселий день шумить (Л. Глібов). 5. То комин упаде в око, то дим тріпоче в повітрі (М. Коцюбинський). 6. Не тільки жайворонки нас, мене й товаришів, вітали, але й гречки в той самий час рожевим гомоном співали (М. Рильський). 7. Чай парував, і сонцем заливало нову церату в кущиках фіалок (І. Жиленко).

Завдання 6. У наведених реченнях підкресліть сполучники сурядності. Зазначте, у який випадках вони сполучають члени речення, у яких – предикативні частини складного речення.

1. Сьогодні вранці я дослухався до тиші і ловив голоси моїх друзів (Ю. Буряк). 2. ...в тісному квадратику неба то зоря, то пташина майне (А. Кичинський). 3. Пухне обрій і пахне битвами, розпашілись вітри червоні (П. Осадчук). 4. І пшениця прокинулась, днини дочекалась, та звестись вгору не змогла (Л. Черватенко). 5. Дочекаєшся весни, окопаєш стовбур, побілиш його до умовного рівня, приладнаєш лавку і чекаєш дозрівання яблук (А. Глушак). 6. Нічної води цвітіння пелюстками світить в очі, і наші заблудлі тіні шукають обіймів ночі (Т. Севернюк). 7. Смереки слухали і капали слізною живицею в хвою (М. Влад). 8. Світ мій – сонячний зайчик, вік мій – скельце яскраве: посміюся, поплачу – та й згублюся у травах (Г. Чубач).

Завдання 7. У наведених реченнях підкресліть сполучники сурядності. Зазначте, у який випадках вони сполучають члени речення, в яких – предикативні частини складного речення.

1. До ранку боролись дерева, а над ранок вкрилися ранами (М. Влад). 2. А сльози в слідах черевичків ворухнулися – і до сонця голубими пальцями потягнулися (Л. Горlach). 3. А мати раненько встає і молиться: «Хай тобі небо тополиним пухом, моя горлице...»

(І. Жиленко). 4. ... голуби клюють достиглі маківки в городі, і пахне обрій голубий твоєю тихою сльозою (Р. Кудрик). 5. Ой заграв кобзар гордочолий на бандурі золото струнній, і полинула трепетна дума у піднебесся (Д. Кононенко). 6. Там сидить ясен сокіл-білозерець, низенько голову схилив та жалібно квилить-проквіляє, та на святе небо, на Чорнеє море пильно поглядає... (Д. Кононенко). 7. Чи воно [серце] промовляло мальвою, чи дикою ружею чи, можливо, польовим маком (О. Криштальська).

Завдання 8. Підкресліть предикативні центри у складносурядних реченнях, поставте розділові знаки та поясніть їхнє вживання.

1. Хвилина ще і схід розпише в сліпучі барви небосхил (М. Масло). 2. Отак ми їхали то з надсадним виттям мотора пнулися угору то повільно спускаючись вниз і Чорний Черемош спочатку пінився з лівого боку а потім з правого і гори злітали увись із святковою легкістю і блакитного серпанку було повно і попереду і ззаду й над нами (Є. Гуцало). 3. Чи до мети я певної дійду чи до пори скінчу свій шлях тернистий (Леся Українка). 4. Нас розлучали з рідними з життям і навіть з мрією але ніщо й ніколи нас не розлучало з вірою (Б. Олійник).

Завдання 9. Підкресліть предикативні центри у складносурядних реченнях, поставте розділові знаки та поясніть їхнє вживання.

1. Коли ж одчинили вікно світло впало на ціле море напружених схвильованих облич і крізь вікно в хату влетіла стоока тривога (М. Коцюбинський). 2. Вітер і дощ. Ніч якої ніхто не забуде (О. Довженко). 3. Який простір і як легко дихати під високим небом Кавказу! (Т. Масенко). 4. Закрався вечір одшуміла праця як сльози затремтіли ліхтарі та діти наші ночі не бояться (М. Рильський). 5. Піднімеш думку і не розіб'єш тім'я (Л. Костенко). 6. А Доля десь в кутку ридала і пісня Долю вже втішала Ти не засмулуйся не треба (Й. Струцюк).

Завдання 10. Випишіть з творів сучасної художньої літератури десять складносурядних речень, виконайте синтаксичний аналіз.

Завдання 11. Напишіть есе на довільну тему. Використайте складносурядні речення.

Завдання 12. Схарактеризуйте відеоурок Катерини Лепської «Складне речення. Типи складних речень. Складносурядне речення. Підготовка до ЗНО» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oiqhBxOd0zQ>).

Питання для самоперевірки

1. Як Ви розумієте поняття сурядності?
2. Чи завжди в складносурядному реченні предикативні частини є незалежними, рівноправними?
3. Які сполучники вживають у складносурядних реченнях відкритої структури?
4. Які сполучники вживають у складносурядних реченнях закритої структури?
5. Які змістові відношення виникають між предикативними частинами складносурядних речень закритої структури?
6. Наведіть приклад складносурядних речень з семантичними й асемантичними сполучниками.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Тема 19. СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Складнопідрядні речення у системі складних речень.
2. Типи класифікацій складнопідрядних речень.
3. Аналіз класів складнопідрядних речень нерозчленованої структури (з підрядними означальними та з'ясувальними, частинами).
4. Аналіз складнопідрядних речень розчленованої структури (з підрядними обставинними частинами).
5. Багатокомпонентні складнопідрядні речення.
6. Шкільна класифікація складнопідрядних речень.
7. Розділові знаки в складнопідрядних реченнях.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови: Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. С.313–345.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Київ: ВЦ «Академія», 2010. С.260–295.

Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С.671–722.

Мірченко М. В. Сучасна українська літературна мова. Функційний аналіз синтаксичних одиниць та категорій. Теоретико-прагматичний комплекс з синтаксису : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. С.139–155.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 186–222.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видав. центр «Академія», 2010. С.249–342.

Додаткова література:

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 310–387.

Христіанінова Р. О. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 1. С. 35–38.

Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові. Київ : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.

Ознайомтеся зі статтями.

Христіанінова Р. Традиційні й нові класифікації складнопідрядних речень. *УМЛШ*. 2010. №1. С.35–39 (URL: [https://www.libr.dp.ua/text/Ukr%20mov 2010_1_Hrystianynova.pdf](https://www.libr.dp.ua/text/Ukr%20mov%202010_1_Hrystianynova.pdf)).

Масицька Т. Складнопідрядні речення як дериваційна база простих ускладнених конструкцій. *Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн.* Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 3. С. 115–126 (URL: https://typologia.at.ua/index/osoblivosti_modeljuvannja_remi_v_monopredikativnikh_konstrukcijakh/0-110).

Ключові поняття: складнопідрядне речення, логіко-граматична класифікація складнопідрядного речення, формально-граматична класифікація складнопідрядного речення, структурно-семантична класифікація складнопідрядного речення, складнопідрядні речення розчленованої і нерозчленованої структури.

Здобувач вищої освіти повинен знати: особливості розмежування складнопідрядних речень із підрядними різного типу, їхні специфічні особливості в граматичному оформленні, в семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: вирізняти складнопідрядні речення, визначати їхні типи, характеризувати класи неелементарних складнопідрядних речень.

Завдання 1. З поданого тексту випишіть складнопідрядні речення, визначте головну та підрядну частину, схарактеризуйте засоби зв'язку предикативних центрів.

I. Наші дороги знову розійшлися. Як стрімко ввірвалася ця жінка в моє життя, так раптово й зникла. Спільні знайомі казали, що переїхала жити в іншу країну. Чернетка недописаного роману лежала в архіві, і я була впевнена, що ця оповідь так ніколи й не буде дописана.

Улітку 2019 року біля оперного театру до мене озвалася елегантна пані в красивому рожевому костюмі та білому капелюшку. Це була вона.

Щойно я повернулася додому, то передусім відкрила недописаний файл. Тепер я знала, як має закінчитися ця історія.

Коли ви дочитаєте роман, то, можливо, подумаєте: «Так не буває. Ох, та Дара Корній». А я заперечу словами моєї героїні: «Буває, буває ще й не так! Бо це людське життя».

Роман «Троян-зілля» – це історія, списана з реалій. Історія, у якій, звісно, присутній авторський домисел. Історія, героїня якої дозволила її розповісти за умови, що імена-прізвища персонажів та деякі локації будуть змінені (Дара Корній).

Завдання 2. З поданого тексту випишіть складнопідрядні речення, визначте головну та підрядну частину, схарактеризуйте засоби зв'язку предикативних центрів.

I. Костел отців Бернардинів збудував на початку XVII віку славний будівничий Павло Римлянин. Разом з монастирем він становив оточену ровом фортецю, що прилягала до мурів міста поблизу Галицької брами.

На старовинній вежі костелу, що має 38 метрів висоти, вибивав години дзигар. Протягом кількох віків аж до останньої війни вибивав дзигар години на п'ять хвилин раніше від усіх міських дзигарів.

Як? – здивуєтеся ви. Кілька віків – не років і не місяців! – годинник квапився на цілих п'ять хвилин і ніхто на це не звернув увагу? Ніхто не припинив це неподобство?

Якраз навпаки. Звертали увагу. Але без тіні обурення. Навпаки – з вдячністю.

II. І вдячність належала тому безіменному монахові, який приставлений був до дзигаря і пильнував за ним. Одного вечора він піднявся на вежу і побачив, як татарські загони мчать до Галицької брами.

Що було робити? Кричати? Але хто почує з такої висоти?

І тоді чернець перевів велику стрілку дзигаря на п'ять хвилин уперед – якраз на ту вечірню годину, коли зачинялися брами міста. Щойно пролунав дзвін дзигаря, брами зачинилися. І саме вчасно – татари уже були під мурами.

З тих пір у пам'ять цієї події дзигар «Бернардин», як прозвали його львів'яни, завше спішив на п'ять хвилин (Ю. Винничук).

Завдання 3. Схарактеризуйте складнопідрядні речення. Визначте тип підрядної частини та зверніть увагу на засоби зв'язку предикативних частин (сполучники та сполучні слова). Назвіть семантичні та асемантичні сполучники.

1. Благословляю, сину, ті роки, що розчинили тобі навстіж двері у царство творчості і на папері лягли слова і ноти у рядки (М. Івасюк). 2. Пуширкою кульбаби, лебединим пір'ячком вітер носить мою віру, аби не впала на землю (Ю. Завгородній). 3. – пустіть мене, люди, на ночівлю, бо у свою хату не пускає мати (Л. Горлач). 4. І вночі попід зорями, коли світ завмира, ледь потріскує озеро, як платівка стара (В. Назаренко). 5. І чомусь прийшло до пам'яті, як мій предок в давнину сам на сам ходив на мамонтів і дубчак для лука гнув (Б. Нечерда). 6. Ти перейшла через сон, як зоря крізь туман над рікою (Г. Яструбецька).

Завдання 4. Схарактеризуйте складнопідрядні речення. Визначте тип підрядної частини та зверніть увагу на засоби зв'язку предикативних частин (сполучники та сполучні слова). Назвіть семантичні та асемантичні сполучники.

1. Скільки снігу треба розгорнути, щоб торкнутись Вашого чола! (І. Жиленко). 2. Доню, коли ти візьмешся виготовляти витинанки, і тобі стане потрібним блакитний папір, то кращого матеріалу за небо над Парижем тобі не знайти (В. Голобородько).

3. Дрімала в берегах, світилася ріка, яка по обрїй світ собою розділила (Л. Талалай). 4. ...ти, як остання травинка на галявині, світиш мені зеленим ліхтариком, щоб тебе завжди знаходив (В. Голобородько). 5. Якщо вона коли-небудь прокинеться – добре було б дізнатись її ім'я. (С. Жадан). 6. Любий читачу, опанування граматики, коли зрозуміти її тонкий механізм, приносить велику насолоду (І. Вихованець).

Завдання 5. Схарактеризуйте складнопідрядні речення, визначте головну й підрядну частини, визначте тип підрядної частини.

I. Був той дуб великий та дужий. Ніхто не відав, скільки йому літ. Тисяча, дві, три... Казали, що Господь, коли творив цей світ, передусім створив ґрунт, а найпершим посадив оцей гуцульський дуб. Але часто так буває: якщо живеш надто довго і бачив надто багато, то здається тобі, що ти – наймудріший в околиці, найдужчий між усіх живих. Тоді така пиха залазить у серце, що навіть той, хто створив тебе, уже мало для тебе важить. Запишався старий дуб своїми літами, своєю мудрістю та міцністю, адже навіть лихі блискавиці, що влучали в його тіло, не завдавали шкоди, – таким дужим він був. Аж якось у тому лісі сталася пожежа... (Дара Корній).

II. Сухим та гарячим видалося літо. Від маленької іскри здійнялася заграва, і здавалося, що її гарячі язички лижуть небо. Вигоріло все, багато птаства й звірини загинуло. Не встояв і старий дуб перед вогняною стихією. Лише недопалок-штурпак стирчав з-під землі як спогад про колишню велич та славу. Прийшли люди, насадили новий ліс, адже життя завжди сильніше від смерті, коли воно має сенс. Нове життя сенс мало: земля знову народжувала і знову буяла. Захотілося якомусь гуцулу подивитися на те місце, де колись ріс дуб-велет. На місці колишньої діброви тепер буяли маленькі сосни. Чоловік підійшов до місця, де ріс дуб, і обімлів... З решток старого пня спиналася-тягнулася до сонця тоненька стеблина – паросток нового дуба (Дара Корній).

Завдання 6. Із текстів сучасної художньої літератури випишіть речення зі сполучниками (*як, щоб, бо, оскільки, якби, аби, чи, коли, коли б, доки, поки, раз, ніби, наче, неначе, неначебто, немов, немовбито, нібито, хоч, так що,*

тому що, дарма що, через те що, завдяки тому що, у зв'язку з тим що, незважаючи на те що, як тільки, після того як, як ... то, якщо ... то, якби ... то) та десять речень із сполучними займенниками *хто, що, який, чий, котрий, скільки* та прислівниками (*як, наскільки, де, куди, звідки, коли, відколи, щойно, чому, навіщо*). Визначте тип підрядної частини складнопідрядних речень.

Завдання 7. Із текстів сучасної художньої літератури випишіть п'ять різнотипних складнопідрядних речень, виконайте синтаксичний аналіз.

Завдання 8. Схарактеризуйте відеоурок каналу «Філологічні цікавинки» на тему «Складнопідрядне речення, види складнопідрядних речень, засоби зв'язку, головна та підрядна частини» (URL: [https:// www.youtube.com/watch?v=3kI-ESW99qI](https://www.youtube.com/watch?v=3kI-ESW99qI)).

Питання для самоперевірки

1. З'ясуйте синтаксичне значення понять «головна частина» та «підрядна частина».
2. Які функції виконують сполучники у складнопідрядних реченнях?
3. Які функції виконують сполучні слова у складнопідрядних реченнях?
4. Вкажіть основні принципи розрізнення складнопідрядних речень нерозчленованої та розчленованої структур.
5. Схарактеризуйте особливості займенниково-співвідносного зв'язку у формуванні структури складнопідрядного речення.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Тема 20. БЕЗСПОЛУЧНИКОВІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

1. Диференційні ознаки безсполучникових складних речень, проблема їхнього граматичного статусу.
2. Формально-синтаксична та семантико-синтаксична структура безсполучникового складного речення.
3. Основні типи безсполучникових складних речень. Різновиди змістових відношень між предикативними частинами безсполучникових складних речень.

4. Безсполучникові складні речення відкритої та закритої структури.
5. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 256–301.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 295–305.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 731–743.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 223–224.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 343–357.

Додаткова література:

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові : монографія. Харків: Вид-во Харків. ун-ту, 1980. 151 с.

Слинько І. І., Гуйванюк М. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навч. посібн.. Київ : Вища шк., 1994. С. 628–649.

Ознайомтеся зі статтею.

Чубань Т. В. Особливості синтаксису безсполучникових речень. *Теоретичні і дидактична філологія. Серія : Філологія (літературознавство, мовознавство)*. 2018. Вип. 28. С. 246-252. (URL: <http://ephseir.phdpu.edu.ua>).

Ключові поняття: безсполучникове речення, змістові відношення, безсполучникові складні речення відкритої структури, безсполучникові складні речення закритої структури.

Здобувач вищої освіти повинен знати: визначення безсполучникового складного речення, вирізняти диференційні ознаки безсполучникових складних речень.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: вирізняти безсполучникові складні речення в тексті, аналізувати їх з урахуванням синтаксичної будови,

вирізняти безсполучникові складні речення відкритої та закритої структури, правильно вживати розділові знаки у безсполучниковому складному реченні.

Завдання 1. З поданого тексту випишіть складні безсполучникові речення. Схарактеризуйте виписані речення за структурою.

I. На початку третього тисячоліття, як і сотні років тому, люди плекають високі почуття, прагнуть до справжніх духовних цінностей. Любов до Батьківщини – одна з таких цінностей, вона є визначальною для формування громадянина, патріота.

Протягом століть, постійно зазнаючи тиску жорстоких випробувань, українці створювали свій особливий і неповторний світ; у ньому все незвичайне: кіно – поетичне, жінки – сильні й мужні, «кожна стеблина відлунюється піснею», немає ворогів – є «воріженьки».

I сьогодні багато наших співвітчизників, різних за віком та родом занять, відкривають для себе Україну.

Україна – це тест на мужність. Любити – значить віддавати, ділитися, дарувати; лише вільні від страху люди здатні проявляти самовідданість, даруючи іншим тепло своїх сердець і не чекаючи за це винагороди. Народитися в Україні, жити в Україні, любити Україну – шанс на змужніння душі (За І. Новиченко).

II. Україна – це тест на мудрість. Мудрі люди розуміють: гасити вогонь вогнем, утверджувати власну силу, принижуючи інших – справа, не гідна звання людини. Українці знали завжди: зло перемагається не злом, а любов'ю.

Україна – це тест на ніжність. Той, кого дратують вібрації однієї з найчарівніших мов світу, має знати: у нього проблеми.

Україна – це тест на духовність, його сьогодні разом із нами складає Європа й увесь світ. Чого варта цивілізація, якщо вона не здатна захистити землю від варварства й бездуховності?

Україна – це нестримний потік творчої енергії, це всеперемагаючий порив угору, до знань, до духовного пробудження.

Україна вічна, як вічні універсальні цінності, закладені в ній від початку: Любов, Справедливість, Свобода, Краса. Упродовж багатьох віків вони формують психіку кожного, хто потрапляє в українське силове поле. І в цьому полягає розгадка феномена України (За І. Новиченко).

Завдання 2. З поданого тексту виписіть складні безсполучникові речення. Схарактеризуйте виписані речення за структурою.

Восени жайворонки зі своїми чудотворними піснями відлітають до вирію. Сиротіють без них степи й небеса, сиротіють людські душі.

Зима, білі сніги, метуть хурделиці, січе пороша, від морозу лунко тріскається лід на річці. Де забарилася весна, чому не квапиться в рідні краї?

Та ось повернулася із вирію весна, а з нею повернулися додому й жайворонки. Прилетіли не самі, а разом із своїми піснями. Бо пісні жайворонкові на чужині скучали за нашими степами, за привіллям. Ось вони злетіли в піднебесся і зазвучали – одна, друга, третя! Безліч пісень зазвучало над рідною землею, їхні звуки, напоєні сонцем, пронизані радістю, посіялися додолу...

Ось тут жайворонки посіяли рясну пшеницю, тут із їхніх пісень проросло жито... Запахло чебрецем, засивіло полином. Сіються над землею жайворонкові пісні, віщуючи врожай і достаток.

Така, здається, непримітна сіра пташка, а здатна оновити світ своїми піснями! Співай, щасливий жайворонку, над степами в піднебессі (Є. Гуцало).

Завдання 3. Схарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення (з'ясувальні, умовно-часові, причинові, наслідкові тощо) між предикативними частинами складних безсполучникових речень. Поясніть вживання розділових знаків.

1. Відчинила мила віконниці – срібний промінь голубом затріпотів. Відчинила мила віконниці – дві жоржини очей за склом розцвіли. Відчинила мила віконниці – відчинила дорогу у світ (Л. Горлач). 2. Дріботять маргаритки в обійми зела, квітнуть лози, вгорі – голубінь нескінченна (Н. Горик). 3. Ще вчора був травень, ця гілка була в цвіту (Ю. Винничук). 4. Час не віл, його не прив'яжеш (М. Дочинець). 5. На неї не можна було не звернути увагу – вона сміялася уві сні. (С. Жадан). 6. Час не віл, його не прив'яжеш (М. Дочинець).

Завдання 4. Схарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення (з'ясувальні, умовно-часові, причинові, наслідкові тощо) між

предикативними частинами складних безсполучникових речень. Поясніть вживання розділових знаків.

1. У нього палка потреба, у нього жадання слізне: окраєць нічного неба піймати у фокус лінзи... (Ю. Андрухович). 2. Снігопад припинився, анемічне місячне проміння заломлювалося на іскристій поверхні поля, створюючи ефект білої ночі. (Н. Гуменюк). 3. Вітер над голосом, дим понад кручею, блискавка з неба шапку скида (П. Гірник). 4. Вже гублять віру в людяність пташки, уже давно зневірились в нас ріки (Н. Гуменюк). 5. Мені не дають спати ваших листочків кольори та запахи, вони мене переслідують на вулицях... (В. Сагайдак). 6. Вмерло нас в снігах чимало – Україна ж не умерла (Й. Струцюк).

Завдання 5. Визначте складні безсполучникові речення з однотипними частинами. Які відношення вони передають (одночасність подій, послідовність, зіставлення, протиставлення тощо).

1. Бузково пахне вечорова тиша, садками ніч крадеться у село (С. Жадан.). 2. Мрія ставала дійсністю, дійсність була схожа на мрію (Л. Дмитерко). 3. Ніч запропонувала дивну забаву – змусила мільйон зірок шукати собі на землі люстерко (Люко Дашвар). 4. Я завжди говорив: уся справа в грамотно вибраному творчому кредо (С. Жадан). 5. Так відступало твоє дитинство – ставився голос, губились друзі, високо в небі міцно і стисло висло життя, мов сережка у вусі (С. Жадан).

Завдання 6. Визначте складні безсполучникові речення з однотипними частинами. Які відношення вони передають (одночасність подій, послідовність, зіставлення, протиставлення тощо).

1. Снаряд упав – осипалась стіна (Л. Костенко). 2. Наснився мені чудернацький базар: під небом у чистому полі, для різних людей, для щедрих і скнар, продавалися різні Долі (Л. Костенко). 3. Я певен, друже, ми зустрітись мусимо, ми любимо світанки зустрічать (М. Сингаївський). 4. Знаю: після цих дощів виростуть великі жовті безсмертники... (І. Малкович). 5. Я вчора приходив у гості – відчинені двері запрошували до хати, світило сонце ласкаве, сміялись дерева та хмари бісквітні (В. Сагайдак).

Завдання 7. Із текстів сучасної художньої літератури випишіть п'ять різнотипних безсполучникових речень, виконайте синтаксичний аналіз.

Завдання 8. Напишіть есе на вільну тему. Використайте безсполучникові речення.

Завдання 9. Схарактеризуйте відеоурок каналу «Філологічні цікавинки» на тему «Безсполучникове складне речення» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=6yoRSwP72YM>).

Питання для самоперевірки

1. Яка роль інтонації в організації безсполучникового складного речення?
2. Вкажіть місце безсполучникових конструкцій у системі складних речень.
3. Схарактеризуйте систему розділових знаків у безсполучникових конструкціях. Яким змістовим відношенням між предикативними частинами вони відповідають?
4. Які сучасні погляди лінгвістів на граматичний статус і класифікацію безсполучникових конструкцій?
5. Наведіть приклади безсполучникових речень.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

Тема 21. БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

1. Поняття про ускладнене складне речення. Типи багатоконпонентних складних речень.
2. Багатоконпонентні складносурядні речення.
3. Багатоконпонентні складнопідрядні речення.
4. Багатоконпонентні безсполучникові речення.
5. Складні речення з різними видами зв'язку.
6. Період як багатоконпонентна синтаксична структура.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. С. 351–354.

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 305–480.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 474–392.

Мойсієнко А. К., Арібжанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова: Синтаксис : підручник. Київ : Знання, 2013. С. 229–234.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 302–342, 353–364.

Додаткова література:

Гапонова Т. М. Типологія багатокомпонентних складних речень. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки* : зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2012. № 14. С. 60–68.

Гуйванюк Н. В., Кульбабська О. В. Складні ускладнені речення : теоретично-практичний блок. Чернівці : Рута, 2003. 145 с.

Костуськ Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Мірченко М. В. Сучасна українська літературна мова. Функційний аналіз синтаксичних одиниць та категорій. Теоретико-прагматичний комплекс з синтаксису : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. С.159–173.

Ознайомтеся зі статтею.

Кушнір Т. І. Вивчення складних речень з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку в загальноосвітніх навчальних закладах. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 4 (51). С. 1-2–106 (URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/).

Ключові поняття: багатокомпонентні складносурядні речення, багатокомпонентні складнопідрядні речення, багатокомпонентні безсполучникові речення, складні речення з різними видами зв'язку, період.

Здобувач вищої освіти повинен знати: особливості розмежування багатокомпонентного складного речення як комбінації мінімальних конструкцій, їхні специфічні особливості в граматичному оформленні, в семантиці, у функціонально-стилістичному застосуванні.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: вирізняти багатокomпонентне складне речення, визначати його типи, характеризувати класи багатокomпонентних складних речень.

Завдання 1. Випишіть складні багатокomпонентні речення, визначте кількість предикативних частин та засоби зв'язку між ними. Визначіть різновид багатокomпонентного речення.

I. Улюблене запитання до тих, хто вивчає іноземні мови: яка мова найскладніша у світі? Лінгвісти вважають, що однозначної відповіді немає – все залежить від вашої рідної мови та низки інших факторів.

А ось нейрофізіологи ладні посперечатися: на їхню думку, найважчими є ті мови, які насилу сприймає навіть мозок носія. Наприклад, китайська та арабська.

З точки зору «спорідненості» однією з найскладніших для вивчення називають баскську мову (еускара) – вона не пов'язана з жодною з нині відомих мовних груп, живих чи мертвих. Перед труднощами освоєння еускари всі рівні.

Книга рекордів Гіннеса називає найважчими мови чіппева (індіанський народ оджибве, який проживає в Канаді і США), хайда (мова індіанського народу хайда, що живе на північному заході Північної Америки), табасаранську (нею розмовляє один із корінних народів Дагестану), ескімоську і китайську.

Найважчими з точки зору писемності вважаються китайська, японська та корейська мови. Вони складні навіть для самих носіїв (Я. Філімонова).

II. Долікарська допомога – це вид медичного втручання, що включає комплекс найпростіших дій (організаційних заходів), котрі виконуються рятувальником безпосередньо на місці події. Її може надавати будь-яка особа, головне для цього – знати, що робити це потрібно без завдання шкоди потерпілому. Тому, як узагальнення вище зазначеного можемо констатувати, що в цілому грамотні вміння і навички надавати долікарську допомогу для своєчасного рятування або збереження життя потерпілого не лише засвідчують добрий тон і культуру сучасної людини-громадянина, а й трактуються як невід'ємна складова її якісної освіти як фахівця (Т. Вайда).

Завдання 2. Спишіть складні багатокomпонентні речення, визначте кількість предикативних частин та засоби зв'язку між ними. Установіть різновид реченнєвої конструкції.

1. Вона [рідна мова], як зоря пурпурова, що сяє з небесних висот, і там, де звучить рідна мова, живе український народ (В. Сосюра). 2. І вицвітали писані тарелі, і плакав батько, і пливли роки, – коли над нею не було вже стелі, а тільки небо, небо і зірки (Л. Костенко). 3. Літо пилося, літо їлося, літо кипіло вишнево, лутово, густо сміялося, половіло, переморгувалось зелено брово (І. Драч). 4. Сидить хлопчик на белебені, вечір пасе на врунах, зірки збиває батогом, присвистує, а вечір пасеться, хвостом вимахує (І. Драч). 5. Лошиця нюхає туман, З туману пахне їй туманом і видно: з-за туману тьмяно заходить місяць-молодан (М. Вінграновський).

Завдання 3. Спишіть складні багатокomпонентні речення, визначте кількість предикативних частин та засоби зв'язку між ними. Установіть різновид реченнєвої конструкції.

1. Блажен, хто тратити уміє, коли заходить час утрат, аби лишалася надія і виростала востократ, що білий світ – він завжди білий і завжди добрий – білий світ (В. Стус). 2. Очерет прибережний шерхоче, і шепоче до мене трава, і струмок розказати щось хоче, та спішить і ковтає слова (Л. Талалай). 3. Дух первісний в мені одживає, та безмовними тіні лежать, і по стежці змія проповзає, як жива таємнича межа (Л. Талалай). 4. ...Крик у небі, аж світ похолов, час пильнує законів природи: на цю пору завжди птахолов журавлі забирати приходять (С. Вишенський). 5. Груш натрусили з матір'ю у садку і я набрав повну пазуху маленьких золотих глечиків, повних меду, і поніс підбігцем у поле, де батько косив траву (В. Голобородько).

Завдання 4. Проаналізуйте багатокomпонентні складносурядні речення. Накресліть їхні структурні схеми. Визначте тип семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами.

1. Ти глянула поглядом владним, безжалісна музо, і серце моє затремтіло, і пісня моя залунала, а ти, моя владарко горда, втішалася піснею бранки, і очі твої променіли вогнем переможним, і вабив мене той огонь, і про все заставляв забувати (Леся

Українка). 2. Тяжких дерев стривожені ряди загомоніли раптом, затремтіли, і довгі трави стебла похилили, і покотилася недобра вість, і змовкло все (М. Рильський). 3. Не заgrimів ні грім у хмарах, ні зловісні блискавки не розкрояли неба врочистим спалахом, ні бурі не повивертали з корінням могутніх столітніх дубів (О. Довженко).

Завдання 5. Проаналізуйте складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами. Накресліть їхні структурні схеми. Визначте тип супідрядності (однорідна, неоднорідна, послідовна).

1. Інтерв'ю – українською мовою мало б називатися «луна», бо ж давно зауважено, що значущість мовленого тим, у кого беруть інтерв'ю у відповідь на запитання інтерв'юера залежить (а можливо, й повністю полягає) від того, наскільки дотепними є поставлені запитання (В. Голобородько). 2. Переведіть мене через майдан, де я співав усіх пісень, що знаю (В. Коротич). 3. Що б ви не викладали – літературу чи історію, фізику чи креслення, біологію чи математику, першим вогнищем захоплення, до якого ви повинні привести свого вихованця (якщо тільки ви хочете бути його вихователем), має бути книга (В. Сухомлинський). 4. Не поет, хто забуває про страшні народні рани, Щоб собі на вільні руки золоті надіть кайдани (Леся Українка). 5. Десь далеко, на краєчку світу, за який нікому не сягти, тихо сяде янгол алфавіту, щоб його ти зміг оберігти (С. Чернілевський). 6. Хочеться сподіватися, що в колі читачів будуть шанувальники слова, які оберуть в майбутньому нелегку, але так потрібну суспільству професію вчителя мови, або, захопившись вивченням мов, присвятять своє життя мовознавству (І. Вихованець).

Завдання 6. Визначте тип складного речення. Накресліть структурні схеми поданих речень.

1. Груш натрусили з матір'ю у садку і я набрав повну пазуху маленьких золотих глечиків, повних меду, і поніс підбігцем у поле, де батько пшеницю косив (В. Голобородько). 2. Давно не бігаєм колядувати ватагами від хати і до хати, а дід наш у різдвяну ніч щороку, яку б з попереком не мав мороку, сидить і жде біля вікна до рану, чи не гукне хто з ночі, із туману (В. Забаштанський). 3. Особливість таланту Олеса Гончара в тому, що він уміє в океані рідної мови знайти таке слово, яке несе в собі код нації, і засвітити

його перед народом, піднести, як знамено, розгорнути, як епоху, вмістити в ньому степи, ясні зорі й тихі води України (М. Степаненко).

Завдання 7. Випишіть з творів сучасної художньої літератури 10 складних багатокомпонентних речень з різними видами синтаксичного зв'язку, виконайте синтаксичний аналіз.

Завдання 8. Напишіть есе на вільну тему. Використайте багатокомпонентні речення.

Завдання 9. Схарактеризуйте відеоурок каналу «Підготовка до ЗНО» на тему «Речення з різними типами зв'язку. Українська мова. 11 клас» (URL: https://www.youtube.com/watch?v=NB5sq4ES_8k)

Питання для самоперевірки

1. Схарактеризуйте складну багатокомпонентну конструкцію.
2. Які типи сполучників вживають у багатокомпонентних складносурядних реченнях?
3. Поясніть поняття однорідної, неоднорідної та послідовної підрядності. Що таке супідрядність?
4. Назвіть варіанти поєднань безсполучниково-сполучникових конструкцій. Намалюйте схеми.
5. Які синтаксичні та стилістичні функції періоду?

Тема 22. Засоби передачі чужого мовлення

1. Структурно-семантичні особливості прямої мови. Різні типи зв'язку прямої мови з авторською.
2. Співвідношення форм прямої та непрямої мови.
3. Невласне-пряма мова, її структурні ознаки та застосування.
4. Діалог. Цитати.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 343–351.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник]. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 364–370.

Додаткова література:

Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : посібник. Київ : НМК ВО, 1992. С. 367–382.

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ : Наук. думка, 1972. С.428–430.

Сучасна українська мова : [підручник] / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. [за ред. О. Д. Пономарева]. Київ : Либідь, 1997. С. 360–370.

Сучасна українська літературна мова : [підручник]. Київ : Вища шк., 1994. С. 393–397.

Ознайомтеся зі статтею.

Вавринюк Т. Невласне пряма мова в новелах М. Коцюбинського. *Філологічні студії*. 2014. Вип. 11. С. 157–164. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/article/view/380/375>

Ключові поняття: пряма мова, непряма мова, невласне-пряма мова, діалог, цитати.

Здобувач вищої освіти повинен знати: структурно-семантичні ознаки прямої мови, способи заміни прямої мови непрямою, особливості вживання невласне-прямої мови в художньому стилі.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: правильно вживати розділові знаки при прямій, непрякій та невласне-прякій мові, оформляти діалоги в художньому тексті, цитати в науковому стилі мови.

Завдання 1. Укладіть 2 навчальні вправи на тему «Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові» для 5 класу.

Завдання 2. Схарактеризуйте відеоурок каналу «На всі двісті» на тему «Пряма мова» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zVWknHPs4pQ>).

Завдання 3. Схарактеризуйте відеоурок каналу «Філологічні цікавинки» на тему «Безсполучникове складне речення» (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9hD0e9Hrkf8>).

Питання для самоперевірки

1. Схарактеризуйте структурно-семантичні особливості прямої мови.
2. Які є типи зв'язку прямої мови з авторською.
3. Схарактеризуйте співвідношення форм прямої та непрямой мови.
4. Які особливості невластиво-прямой мови?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

Тема 23. СКЛАДНІ ФОРМИ СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ

1. Текст як лінгвістична категорія.
2. Категорія тексту у визначенні сучасних лінгвістів.
3. Граматичні категорії тексту.
4. Особливості надфразної єдності.
5. Усний і писемний різновиди тексту.
6. Специфіка художнього тексту.
7. Текст як семантично цілісна синтаксична структура.
8. Аналіз тексту.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 339–343.

Серажим К. С. Текстознавство: підручник. Київ. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. С. 8–50; 79–118.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 371–376.

Додаткова література:

Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С.743–798.

Менчук М. Текстотвірні категорії проспекції та ретроспекції у тексті. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ. 2013. № 27. С. 171–178.

Різун В. В., Мамалига А. І., Феллер М. Д. Нариси про текст. Теоретичні питання комунікацій і тексту. Київ, 1998. 336 с.

Скрипняк Т. Л. Сприйняття розуміння тексту реципієнтом. *Наук. вісник Вол. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2011. №2. Ч.2. С. 84–88.

Сучасна українська літературна мова : підручник. Київ : Вища шк., 1994. С. 397–402.

Ключові поняття: текст, категорії тексту, зв'язність речень, континуумність, проспекція, ретроспекція, надфразна єдність, абзац, усний і писемний різновиди тексту.

Здобувач вищої освіти повинен знати: особливості тексту як компоненту мовленнєвої комунікації, його тлумачення лінгвістами, особливості структурних компонентів тексту, засоби зв'язку частин тексту.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: вирізняти основні функції тексту, категорії тексту, вміти членувати текстові величини.

Завдання 1. Проаналізуйте текстовий уривок (див. Додаток 14).

Пригадується легенда. Чув її давно, подаю у власній інтерпретації.

Це було в ті далекі часи, коли по Україні ходили кобзарі і своїми думами й піснями будили в людей волелюбні почуття, кликали на боротьбу проти ворогів...

Тоді саме впали перші сніги на землю, і кобзар Стоян прямував крізь заметіль до ближнього села. Зненацька під старим дубом побачив людину, що, здається, прощалася з життям. Одяг, хоча й вельми обшмуганий, вказував на іноземця. Поруч лежав

довжелезний залізний щуп. Це подивувало Стояна, він запитав латині: «Хто ти? Що робиш тут?».

Чужоземець звів свою кучмату голову, і лише тепер кобзар помітив молоді карі очі людини. Було видно, що іноземець геть охляв, і кобзар витяг з торбини шматок хліба, кусень сала, дав ковтнути живлющої калганівки. Ожив іноземець і повідав своє лихо:

– Давно колись у ці краї прийшов мій батько – воєвода з військом. Та козаки перемогли його. Втікаючи, батько закопав десь тут скарб. І ось він помер. Старші брати поділили спадщину, а мене, наймолодшого, вигнали з дому, сказавши: «Іди на Україну і шукай батьків скарб. Знайдеш – щастя твоє. Не знайдеш – не повертай додому». Ось я все літо бродив тут, шукав і нічого не знайшов.

– Де ж ти вчився, що так добре латину знаєш? – запитав кобзар.

– У Сорбонні.

Кобзар подумав і сказав:

– От що, юначе. Бачу, ти освічена людина. Коли хочеш знайти справжній скарб, ходімо зі мною.

Привів кобзар Стоян іноземця в знайоме село, залишив у добрих людей, сказав йому:

– Живи тут, годуйся, придивляйся, шануйся, а я прийду до тебе за два літа і запитаю, чи знайшов справжній скарб.

Кобзар дотримав свого слова – прийшов за два літа і не впізнав порятованого ним іноземця, що озвався до Стояна українською мовою.

– Спасибі тобі, мудрий чоловіче, що допоміг знайти ти скарб найкоштовніший. Це – мова людей, котрі всиновили мене. Сяє вона такими діамантами, яких не мають і королі. Ось послухай, кобзарю, якого я вірша склав про цей скарб.

Послухав Стоян вірш і сказав:

– Добре. Дякуй названим батькам своїм та ходімо далі. Підемо до міста, де є братська школа...

Став іноземець друкарем, слова українські карбував на цупкому папері. А потім уклав перший український словник – скарбівницю народу. Ім'я того іноземця – Памво Беринда.

...Легенда, отже, по-своєму тлумачить той факт, як молдаванин Памво Беринда став популяризатором української мови, письменником, першим українським лексикографом. Шукав юнак на чужині скарб і знайшов його.

Глибинна суть притчі: мова – найбільше багатство людини, першооснова етнокультури, велике духовне надбання народу, дзеркало душі його. Мова визначає самобутність народу. Житло, речі, одяг – усе це гине, гниє, горить, а мова невмируща – вона передається з уст в уста, з покоління в покоління, переходить з одного століття в друге, мова – це безсмертя народу, якщо вона з ним! <...>.

Мово рідна! Ти ж – як море – безконечна, могутня, глибинна. Котиш і котиш хвилі своїх лексиконів, а їм немає кінця-краю. Мільйонноголосо бриниш говірками, а вони шумлять, і дзвенять, і б'ють у наші груди, мов хвилі морські – в берег.

Красо моя! В тобі мудрість віків, і пам'ять тисячоліть, і зойк матерів у годину лиху, і переможний гук лицарів твоїх у днину побідну, і пісня серця дівочого в коханні своїм, і крик новонародженого; в тобі, мово, неосяжна душа народу – його щирість і щедрість, радощі й печалі, його труд і піт, і кров, і сміх, і безсмертя його. Арфо серця мого! Люблю зажуру пісень твоїх, і невмирущий оптимізм гумору твого, і музику слів твоїх. Скарбе мій єдиний, з тобою я найбагатший і найдужчий в світі, без тебе – перекотиполе, що його вітер несе у сіру безвість, у млу небуття. Твердине моя, і захисток, і гордість, і розрада в годину смутку! Люблю тебе і в гніві, коли ти клекочеш, як вулкан, і гримиш громами на ворогів, і вбити можеш словом єдиним, як блискавкою. Люблю і твою ніжність, ласкавість, лагідність, коли ти одним-однісіньким словом зігриваєш, мов сонцем, і підносиш над хмари та між зорі, і повертаєш до діяння, до життя, наснаго моя і мудрий вічний вчителю мій.

Світлоносна! Ти завжди вабиш, чаруєш, кличеш на теплі й могутні хвилі свої. І я, вірний і вічний юнга твій, пливу й пливу твоїми просторами і не намілююсь глибинами та безмежжям твоїм. Єдина печаль проймає, що не вистачить життя мого, аби переплисти твій лексичний океан.

Бо ти є Вічність. Ти є Правда, Добро і Краса народу нашого.

Тож такою і будь вічно, мово рідна! А з тобою будемо вічними і ми, діти твої, на розкішних і безкінечних берегах твоїх (С. Плачинда).

Завдання 2. Проаналізуйте текстовий уривок (див. Додаток 14).

Я пам'ятаю, як урочисто проводжали в поле плугатарів із раннім плугом. Коли ж вони повертались увечері додому, їх стрічали старі й малі. А яка то була радість, коли орач виймав тобі з торби шматок причерствілого хліба і казав, що він од зайця. Це був найкращий хліб мого дитинства! А хіба не святом ставав той день, коли ти сам торкався до чепіг і проводив свою першу борозну? І досі з глибини років озивається голос мого батька, який одного прихмареного ранку поставив мене, малого, радісного і схвильованого, до плуга, а сам став біля коней. Дома він про нашу працю говорив як про щось героїчне: «Хмари йдуть на нас, громи обвалюються над нами, блискавки падають перед нами і за нами, а ми собі оремо та й оремо поле».

З щедрівок, які взимку виспівувались під вікнами добрих людей, я знав, що за плугом навіть сам бог ходив, а богоматір носила їсти орачам. Тому й досі, коли я в полі бачу обрис жінки, що несе обід уже не орачеві, а трактористу чи комбайнеру, в моїй душі трепетно сходяться ранкові легенди минулого з сьогоденним днем...

А ота книжна погорда до селянина і його кривної праці породила в мені першу відразу до пихи, де б не вищирювала вона свої ікла: чи з житейського щодення, чи з книги, бо в книжці зеліяне слово має бути справжнім святом душі й мислі. Я мало

тоді стрічався з скарбами людського духу, та гріх було б гудити ті часи – вони були по-своєму прекрасні... (М. Стельмах).

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення тексту як лінгвістичної категорії.
2. Схарактеризуйте категорії тексту.
3. Назвіть граматичні категорії тексту.
4. У чому полягають особливості надфразної єдності.
5. Проаналізуйте усний різновид тексту.
6. Схарактеризуйте писемний різновид тексту.
7. Схарактеризуйте художній текст.
8. Доведіть, що текст – це семантично цілісна синтаксична структура.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

Тема 24. ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ПУНКТУАЦІЇ

1. Основні типи пунктуаційних знаків.
2. Вживання крапки, знака питання і знака оклику.
3. Вживання коми.
4. Вживання тире.
5. Вживання двокрапки.
6. Вживання крапки з комою.
7. Вживання лапок.
8. Вживання дужок.
9. Вживання крапок.
10. Огляд уживання розділових знаків у простому реченні.
11. Огляд уживання розділових знаків у простому ускладненому реченні.
12. Огляд уживання розділових знаків у складному реченні.
13. Розділові знаки при прямій мові, цитатах, діалогах.
14. Розділові знаки як засіб увиразнення мовлення.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

Громик Ю. В. *Український правопис : навч. посіб. : для студентів ВНЗ*. Київ : Кондор, 2018. С.116–163.

Український правопис / Ін-т мовознавства ім. НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ : Наук. думка, 2019. С. 197–256.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видав. центр «Академія», 2010. С. 377–387.

Додаткова література:

Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. С. 351–365.

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. С. 833–845.

Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С.489–497.

Костусьак Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.

Сергієнко В. Двокрапка й тире в безсполучникових складних реченнях. *Дивослово*. 2003. № 12. С. 39–40.

Ключові поняття: пунктуація; розділові знаки, крапка, кома, тире, двокрапка, крапка з комою, три крапки.

Здобувач вищої освіти повинен знати: теоретичні принципи сучасної української пунктуації, вплив структури речення та інтонації на пунктуацію, систему розділових знаків та їхні основні функції.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: правильно вживати розділові знаки у простому та складному реченнях, при засобах передачі чужого мовлення.

Завдання. Доберіть уривок з художнього або публіцистичного стилю (до 5-ти сторінок). Проаналізуйте вживання розділових знаків.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть основні типи пунктуаційних знаків.
2. Які розділові знаки використовуємо в простому реченні?
3. Проаналізуйте вживання розділових знаків у простому ускладненому реченні.
4. Проаналізуйте вживання розділових знаків у складному реченні.
5. Які розділові знаки використовуємо при прямій мові, цитатах, діалогах?
6. Чому розділові знаки вважають засобом увиразнення мовлення?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13

Тема 25. ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Особливості вивчення складного речення у 5 класі.
2. Особливості вивчення складного речення і тексту в 6 класі.
3. Методичні особливості вивчення складного речення у 9 класі.
4. Особливості повторення теми «Складне речення» в 11 класі.

Рекомендовані джерела інформації

Основна література :

Кушнір Т. І. Специфіка реалізації традиційних методів навчання у процесі вивчення синтаксису. *Молодий вчений*. 2016. № 4 С. 545-549.

Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. С. 59–70.

Пентилюк М.І., Окуневич Т.Г. Сучасний урок української мови. Харків : Основа, 2007. 176 с.

Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (програма затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-progra-mi/navchalni-programi-5-9-klas> (звернення 21. 11.2020).

Додаткова література :

Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с. (С. 5–10, 277–345).

Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. *Дивослово*. 2004. №8. С. 5–9.

Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 7–19.

Українська мова. 5 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с. URL : <file:///C:/Users/Admin/Downloads/5-klas-ukrajinska-mova-zabolotnij-2018.pdf>

Українська мова. 6 кл. : підруч. для закл. заг. серед. освіти / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2018. 256 с. URL : https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/Ukrmoва_6klas_Zabolotnyj.pdf

Українська мова : підруч. для 7 класу закладів загальної середньої освіти. 2-ге вид., переробл. / О. П. Глазова. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 256 с. URL : <https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/7-klas-ukrainska-mova-hlazova-2020.pdf>

Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко, Т. В. Борисюк, О. М. Почтаренко. Київ : Грамота, 2016. 176 с. URL : <https://shkola.in.ua/1035-ukrainska-mova-8-klas-avramenko-2016.html>.

Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Авраменко Київ : Грамота, 2017. 160 с. URL : https://portfel.info/load/9_klas/ukrajinska_mova/avramenko_2017_rik/131-1-0-25598.

Українська мова: підручник для 10 класу загальноосвітніх навч. закладів. Академічний рівень / О. П. Глазова, Ю. Б. Кузнецов ; наук. ред. І. Р. Вихованець. Київ : Зодіак-ЕКО, 2010. 256 с.

Українська мова: 11 клас: підручник для загальноосвітнього навч. закладу. Рівень стандарту / О. В. Заболотний, В. В. Заболотний. Київ : Генеза, 2011. 256 с.

Ознайомтеся зі статтею.

Кушнір Т. І. Вивчення складних речень з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку в загальноосвітніх навчальних закладах. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. No 4 (51), грудень 2015. С. 102–106.

Ключові поняття: складне речення, складносурядні речення, складнопідрядні речення, безсполучникові речення, складні багатокomпонентні речення, текст, синтаксичний аналіз речення.

Здобувач вищої освіти повинен знати: методику вивчення складного речення.

Здобувач вищої освіти повинен уміти: проводити навчальні заняття з теми «Складне речення» в ЗЗСО.

Завдання 1. Укладіть 5 вправ різного типу до теми «Складне речення» (для різних класів).

Завдання 2. Розробіть 2 ігрові вправи (для різних класів).

Питання для самоперевірки

1. У яких класах ЗЗСО вивчають тему «Складне речення»?
2. Яких компетенцій школярі повинні набути під час вивчення складного речення?
3. Які особливості вивчення складного речення?
4. Які вправи ви порекомендуєте для кращого засвоєння теми «Складне речення»?
5. На що потрібно звернути увагу учнів при виконанні синтаксичного розбору складного речення?

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет і завдання синтаксису як граматичного рівня сучасної української літературної мови. Зв'язок синтаксису з іншими науками.
2. Фундаментальні поняття синтаксису. Типи синтаксичних одиниць та принципи їхнього виділення.
3. Загальна характеристика синтаксичних зв'язків у структурі словосполучення і речення.
4. Семантико-синтаксичні відношення у структурі речення.
5. Історія та сучасний стан учення про словосполучення. Місце словосполучення в системі синтаксичних одиниць української мови.
6. Типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку.
7. Основні відмінності словосполучення і речення, слова і речення.
8. Елементарні та ускладнені словосполучення. Вільні і зв'язані словосполучення.
9. Сурядні словосполучення, типи відношень між їхніми компонентами. Відкриті і закриті сурядні словосполучення, засоби їхнього вираження.
10. Підрядні словосполучення, принципи їхньої класифікації. Різновиди підрядних словосполучень.
11. Прості, складні і комбіновані словосполучення. Вільні та зв'язані сполуки слів. Розмежування словосполучень і фразеологізмів.
12. Речення як основна одиниця-конструкція, його співвідношення із судженням. Основні ознаки речення.
13. Типи речень за метою висловлювання, їхнє інтонаційне оформлення. Стверджувальні і заперечні речення.
14. Різномірні аспекти простого речення.
15. Поняття про двоскладне речення. Вираження предикативності у двоскладному реченні. Співвідношення головних членів речення з членами судження.
16. Повні і неповні речення. Еліптичні речення.
17. Особливості нечленованих речень.
18. Підмети прості і складені, засоби їхнього вираження в українській мові.

19. Присудок, його формальні і семантичні диференційні ознаки. Різновиди присудків.
20. Другорядні члени речення у двоскладних та односкладних реченнях, їхні формально-синтаксичні і семантико-синтаксичні ознаки.
21. Нове вчення про другорядні члени речення. Поняття про прислівні, детермінантні члени речення та дуплексииви.
22. Узгоджені і неузгоджені означення. Способи їхнього вираження.
23. Прикладка як різновид означення. Відокремлення прикладок. Засоби вираження непоширених і поширених відокремлених прикладок.
24. Обставина як другорядний член речення. Типи обставин за значенням.
25. Додаток як формально-синтаксичне вираження об'єкта. Прямі і непрямі додатки. Придієсловні і приіменні додатки.
26. Історія та сучасний стан учення про односкладні речення. Класифікація односкладних речень у сучасній лінгвістиці.
27. Специфіка виділення означено-особових, неозначено-особових та узагальнено-особових речень.
28. Безособові речення. Питання про інфінітивні речення.
29. Особливості вокативних та генітивних речень.
30. Номінативні односкладні речення, особливості їхньої класифікації.
31. Поняття про ускладнення у сучасній лінгвістиці. Формальні і семантичні ознаки ускладнених речень.
32. Основні різновиди ускладнених реченневих конструкцій.
33. Відокремлені означення, додатки, обставини. Уточнюючі члени речення.
34. Прості ускладнені конструкції з відокремленими членами речення.
35. Прості ускладнені конструкції з однорідними членами речення.
36. Структурно-значеннєві характеристики ряду однорідних членів речення.
37. Вставні і вставлені конструкції у структурі простого речення, їхнє значення і граматичне вираження.
38. Поняття про складне речення. Відмінності між простим і складним реченням.

39. Формально-синтаксичні, семантико-синтаксичні і комунікативні ознаки складного речення.
40. Принципи класифікації складних речень.
41. Засоби зв'язку частин складного речення.
42. Поняття про складносурядні речення. Принципи класифікації складносурядних речень.
43. Основні різновиди складносурядних речень.
44. Складносурядні речення відкритої і закритої структури.
45. Класифікація складнопідрядних речень.
46. Особливості сполучників і сполучних слів у складнопідрядному реченні.
47. Складнопідрядні багатоконпонентні речення.
48. Складнопідрядні речення з однорідною, неоднорідною і послідовною супідрядністю.
49. Безсполучникове складне речення у сучасній українській мові.
50. Основні різновиди безсполучникових речень.
51. Багатоконпонентні складні речення у сучасній українській мові.
52. Типи багатоконпонентних складних речень.
53. Пряма, непряма, невласне пряма мова. Діалог. Цитати.
54. Текст як компонент мовленнєвої комунікації. Основні функції тексту.
55. Текст і його складники. Абзац. Період.
56. Уживання розділових знаків у простому і складному реченнях.
57. Особливості вивчення словосполучення в шкільному курсі української мови.
58. Особливості вивчення простого речення в шкільному курсі української мови.
59. Особливості вивчення простого ускладненого речення в шкільному курсі української мови.
60. Особливості вивчення складного речення в шкільному курсі української мови.

Тестові завдання

1. Термін «синтаксис» вперше використаний стоїками – представниками філософської школи епохи еллінізму у

1) 3 ст. до н. е.; 2) 3 ст. н. е.; 3) 5 ст. до н. е.; 4) 5 ст. до н. е.;

2. У сучасному мовознавстві набуло поширення вчення про

1) три синтаксичні одиниці; 2) чотири синтаксичні одиниці; 3) п'ять синтаксичних одиниць; 4) речення і словосполучення.

3. Словосполучення виступає як

1) предикативна одиниця; 2) одиниця-конструкція; 3) непередикативна одиниця; 4) модальна одиниця.

4. Мінімальну синтаксичну одиницю виділяють на основі

1) предикативного зв'язку; 2) непередикативного зв'язку; 3) синтаксичного зв'язку або семантико-синтаксичного відношення; 4) підрядного зв'язку.

5. Типовими засобами вираження синтаксичного зв'язку є

1) сурядні і підрядні сполучники і сполучні слова; 2) семантико-синтаксичні відношення; 3) керування і прилягання; 4) елементарні і неелементарні словосполучення.

6. У перекладі з латинської термін «валентність» означає

1) поєднання; 2) сполучення; 3) сила; 4) тяжіння.

7. Предикативний зв'язок виражений

1) формами слова; 2) керуванням; 3) приляганням; 4) головними і другорядними членами речення.

8. Підмет і присудок є

1) взаємозалежними; 2) взаємонезалежними; 3) односпрямованими; 4) пов'язаними узгодженням, керуванням і приляганням.

9. Диференційними ознаками сурядного зв'язку є

1) відсутність залежності; 2) відкритість/закритість; 3) взаємозалежність; 4) прислівний / детермінантний характер зв'язку.

10. Виділіть неелементарні словосполучення:

1) моя рідна Україна; 2) мужній захисник; 3) лісове джерело; 4) нова цікава книжка.

11. Підрядному зв'язку притаманні

1) узгодження, керування, прилягання; 2) координація; 3) взаємонезалежність; 4) відкритість / закритість зв'язку.

12. Периферію системи синтаксичних зв'язків становлять

1) недиференційований синтаксичний зв'язок; 2) подвійний синтаксичний зв'язок; 3) предикативний зв'язок; 4) підрядний зв'язок.

13. У сучасній українській мові виділяють

1) п'ять форм синтаксичних зв'язків; 2) три форми синтаксичних зв'язків; 3) чотири форми синтаксичних зв'язків; 4) дві форми синтаксичних зв'язків.

14. Хто автор цитати: *«Синтаксичні зв'язки у свою чергу корелюють із семантико-синтаксичними відношеннями між компонентами синтаксичних одиниць, формально їх виявляють. Тому синтаксичний зв'язок, або формальний граматичний стосунок між компонентами синтаксичної одиниці, виражений мовними засобами, становить одне з вихідних і фундаментальних понять синтаксису»?*

1) І. К. Білодід; 2) О. О. Потебня; 3) І. Р. Вихованець; 4) М. В. Мірченко; 5) К. Ф. Шульжук.

15. Із поданих словосполучень виділіть ті, що поєднані за допомогою прилягання

1) місто Луцьк; 2) наполегливо вчиться; 3) гарно танцює; 4) любити малювання; 5) їхати поїздом; 6) відпочинок у лісі.

16. Із поданих словосполучень виділіть ті, що поєднані за допомогою керування

1) швидко бігти; 2) зустріч в університеті; 3) сидів за партою; 4) зустрів товариша; 5) читав після вечері; 6) розмова пошепки.

17. Із поданих словосполучень виділіть ті, що поєднані за допомогою узгодження

1) кава по-східному; 2) голосно співати; 3) весняні квіти; 4) слухав лекцію; 5) швидко говорити; 6) жовтокоса осінь.

18. Хто автор цитати: *« ... структурний і семантичний плани не залежать один від одного. Але ця незалежність має силу лише в теорії»*

1) І. К. Білодід; 2) О. О. Потебня; 3) Л. Теньєр; 4) М. В. Мірченко; 5) А. П. Загнітко.

19. Визначіть вторинні семантико-синтаксичні відношення

1) суб'єктні; 2) атрибутивні; 3) об'єктні; 4) адвербіальні; 5) адресатні; 6) модальні; 7) предикативні.

20. У реченні: *Я птахом був, та світ мене зловив* (Д. Павличко) функціонують

- 1) єднальні відношення; 2) зіставні відношення; 3) протиставні відношення; 4) розділові відношення.

21. В усному мовленні невід'ємною властивістю, постійною характеристикою речення є

- 1) пунктуація; 2) інтонація; 3) прості речення; 4) стверджувальність.

22. Основу формально-синтаксичної організації речення становлять

- 1) семантико-синтаксичні відношення; 2) тема і рема; 3) синтаксичні зв'язки й виділювані на їх основі компоненти речення; 4) предикатні і субстанційні синтаксеми.

23. Чи є різниця між компонентним складом простого і складного речення?

- 1) так; 2) ні.

24. Предикативний зв'язок є визначальним для

- 1) простого речення; 2) складного речення.

25. Комунікативна організація речення спрямована

- 1) у сферу мови; 2) у сферу мовлення.

26. У славістиці комунікативний аспект речення став окремим об'єктом вивчення

- 1) у 20-40 роки ХХ століття; 2) у 50-60 роки ХХ століття; 3) наприкінці 90-х років ХХ століття.

27. За структурними ознаками предикативного центру розрізняють

- 1) основні типи простого речення – двоскладні й односкладні; 2) основні типи складного речення: складносурядні, складнопідрядні та безсполучникові; 3) прості та складні речення.

28. Які реченнєві конструкції не виражають предикативності з формально-синтаксичного погляду

- 1) двоскладні речення; 2) односкладні речення; 3) нечленовані речення.

29. Який член речення має такі ознаки: а) входить у структурну схему речення як його головний компонент; б) позначає носія предикативної ознаки; в) у типових випадках співвіднесений з темою при актуальному членуванні речення; г) співвіднесений з суб'єктною позицією семантико-синтаксичної структури речення:

- 1) підмет; 2) присудок; 3) додаток; 4) означення; 5) обставина.

30. Яка форма дієслова, виражаючи значення часу і способу та здійснюючи синтаксичний зв'язок з іншим головним членом – підметом, найбільшою мірою пристосована до виконання функції присудка

1) інфінітив; 2) дійсний спосіб; 3) особова форма; 4) дієприкметник.

31. Який член речення має такі ознаки: а) виражає об'єктні семантико-синтаксичні відношення; б) входить у формально-синтаксичну структуру простого речення як його другорядний компонент; в) у типових випадках виражений іменником (у непрямих відмінках)

1) підмет; 2) присудок; 3) додаток; 4) означення; 5) обставина.

32. У якому реченні функціонують прислівні другорядні члени речення:

1) *Джерин садок завітчався білим цвітом* (І. Нечуй-Левицький); 2) *Для поезії святої Вік творю я ідеали* (Г. Чупринка).

33. Термін «парадигма» в перекладі з грецької означає

1) поняття; 2) приклад, взірць; 3) модальність; 4) час.

34. У граматиці якого типу започатковане поняття парадигми

1) функційній; 2) класичній; 3) трансформаційній; 4) когнітивній.

35. Найбільш повно питання синтаксичної парадигматики представлено у праці

1) І. Р. Вихованця; 2) А. П. Загнітка; 3) М. В. Мірченка; 4) У. Чейфа;
5) Д. Уорта;
6) В. Матезіуса.

36. Хто з мовознавців є автором монографії «Структура синтаксичних категорій»?

1) І. Р. Вихованець; 2) А. П. Загнітко; 3) М. В. Мірченко; 4) В. Матезіус.

37. В яких реченнях є суб'єктна синтаксема дії?

1. *Мені одначе не спалося* (М. Грушевський); 2. *Була весна...* (І. Жиленко); 3. *Я вчора йшла крізь яблуневий сад* (І. Жиленко); 4. *І ось зняло маля угору руки...* (І. Вихованець); *В дитинство стукає дідусь-чаклун, Мов віртуоз рояля хвацький* (І. Вихованець); *Вже в теплих гніздах стихли журавлі...* (В. Штинько).

38. Синтаксеми визначають на основі

1) синтаксичних зв'язків; 2) семантико-синтаксичних відношень; 3) предикативного зв'язку; 4) сурядного зв'язку.

39. Специфіку формально-синтаксичної структури односкладних речень становить наявність

- 1) підмета і присудка;
- 2) тільки одного головного члена речення;
- 3) валентності;
- 4) підрядного зв'язку.

40. Поняття валентності ввів у мовознавство

- 1) Л. Теньєр;
- 2) А. П. Загнітко;
- 3) І. Р. Вихованець;
- 4) І. К. Білодід;
- 5) В. М. Русанівський;
- 6) Г. Хельбіг.

41. Словосполучення – це:

- 1) компонент слова або речення;
- 2) предикативна одиниця;
- 3) підпорядкована реченню синтаксична одиниця-конструкція.

42. Мінімальна синтаксична одиниця – це:

- 1) компонент речення або словосполучення;
- 2) предикативна одиниця;
- 3) складна структура.

43. Типи синтаксичних одиниць визначаються на основі:

- 1) формально-синтаксичних і семантико-синтаксичних функцій;
- 2) комунікативних функцій;
- 3) лексичних і граматичних функцій.

44. Що формує предикативний зв'язок?

- 1) речення і словосполучення;
- 2) мінімальну синтаксичну одиницю;
- 3) структурну основу простого речення.

45. Специфіка предикативного зв'язку полягає в тому, що він:

- 1) поєднує слова у реченнях;
- 2) поєднує такі два компоненти, які однаковою мірою передбачають один одного;
- 3) поєднує синтаксичні одиниці.

46. Який спосіб підрядного синтаксичного зв'язку називається узгодженням?

- 1) залежне слово вживається в тому ж роді, числі та відмінку, що й головне;
- 2) залежне слово (без прийменника чи з прийменником) стоїть при головному слові в певному відмінку;
- 3) залежне слово є незмінним і приєднується до головного лише за змістом.

47. Який спосіб підрядного синтаксичного зв'язку називається приляганням?

- 1) залежне слово вживається в тому ж роді, числі та відмінку, що й головне;
- 2) залежне слово (без прийменника чи з прийменником) стоїть при головному слові в певному відмінку;
- 3) залежне слово є незмінним і приєднується до головного лише за змістом.

48. Який спосіб підрядного синтаксичного зв'язку називається керуванням?

1) Залежне слово вживається в тому ж роді, числі та відмінку, що й головне;
2) Залежне слово (без прийменника чи з прийменником) стоїть при головному слові в певному відмінку; 3) Залежне слово є незмінним і приєднується до головного лише за змістом.

49. За будовою речення поділяють на:

1) прості, складні, складені; 2) прості і складні; 3) прості, складносурядні, складнопідрядні.

50. Залежно від лексичного значення дієслів або їх еквівалентів виділяють такі різновиди субстанційних відношень:

1) суб'єктні і предикатні; 2) субстанційні і вторинні предикатні; 3) суб'єктні, об'єктні, адресатні, інструментальні, локативні.

51. Координація – це:

1) однобічна залежність; 2) взаємозалежність; 3) відсутність залежності.

52. Узгодження – це:

1) форма підрядного зв'язку; 2) форма сурядного зв'язку; 3) форма предикативного зв'язку.

53. Керування – це:

1) форма підрядного зв'язку; 2) форма сурядного зв'язку; 3) форма предикативного зв'язку.

54. Прилягання – це:

1) форма підрядного зв'язку; 2) форма сурядного зв'язку; 3) форма предикативного зв'язку.

55. Як поділяються речення за наявністю/відсутністю другорядних членів речення?

1. Повні/неповні. 2. Односкладні /двоскладні. 3. Поширені/непоширені. 4. Ускладнені/неускладнені. 5. Прості/складні.

56. Які односкладні речення називають означено-особовими?

1. У яких присудок означає дію або стан, що стосується певної особи або осіб. 2. У яких присудок означає дію або стан невизначених осіб. 3. У яких присудок означає дію, що може стосуватися будь-кого з людей. 4. У яких присудок означає дію або стан, що відбувається стихійно чи без активної участі особи. 5. Якими стверджується наявність, існування якого-небудь явища, предмета, названого головним членом-підметом.

57. Які односкладні речення називають узагальнено-особовими?

1. У яких присудок означає дію або стан, що стосується певної особи або осіб. 2. У яких присудок означає дію або стан невизначених осіб. 3. У яких присудок означає дію, що може стосуватися будь-кого з людей. 4. У яких присудок означає дію або стан, що відбувається стихійно чи без активної участі особи. 5. Якими стверджується наявність, існування якого-небудь явища, предмета, названого головним членом-підметом.

58. Які односкладні речення називають безособовими?

1. У яких присудок означає дію або стан, що стосується певної особи або осіб. 2. У яких присудок означає дію або стан невизначених осіб. 3. У яких присудок означає дію, що може стосуватися будь-кого з людей. 4. У яких присудок означає дію або стан, що відбувається стихійно чи без активної участі особи. 5. Якими стверджується наявність, існування якого-небудь явища, предмета, названого головним членом-підметом.

59. Які односкладні речення називають неозначено-особовими?

1. У яких присудок означає дію або стан, що стосується певної особи або осіб. 2. У яких присудок означає дію або стан невизначених осіб. 3. У яких присудок означає дію, що може стосуватися будь-кого з людей. 4. У яких присудок означає дію або стан, що відбувається стихійно чи без активної участі особи. 5. Якими стверджується наявність, існування якого-небудь явища, предмета, названого головним членом-підметом.

60. Які односкладні речення є називними?

1. У яких присудок означає дію або стан, що стосується певної особи або осіб. 2. У яких присудок означає дію або стан невизначених осіб. 3. У яких присудок означає дію, що може стосуватися будь-кого з людей. 4. У яких присудок означає дію або стан, що відбувається стихійно чи без активної участі особи. 5. Якими стверджується наявність, існування якого-небудь явища, предмета, названого головним членом-підметом.

61. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. *Як не любити ту мову нашу? Мені вона найкраща в світі, Гарніша, ніж весняні квіти* (П. Вакуленко). 2. *Мова це звуки, Смысл, Душа народу* (М. Луків). 3. *Чайка скиглить літаючи мов за дітьми плаче* (Т. Шевченко). 4. *Наче світла музика святкова – Як весняна річечка жива, Пробудилась українська мова, Віродились батьківські слова* (В. Григоренко).

62. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. *Мова це розум і руки, Сутність народу* (М. Луків). 2. *Рідне слово подорожник свіжий, Прикладеш і серце ожива* (Т. Марусик). 3. *Глянь западає день, і вітер посвіжів. Не в'ються оводи уже над чередою, І тіні довшають* (М. Зеров). 4. *Коли забув ти рідну мову біднієш духом ти щодня* (Д. Білоус).

63. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. Самі на себе дивляться ліси, розгублені од власної краси (Л. Костенко). 2. О, закуй мені, зозуле, чи я довго проживу (О. Олесь). 3. Око бачить далеко, а розум бачить – глибоко (Народна творчість). 4. Садів рум'яний цвіт обсипався духмяно, бредуть кудись вітри, по скошеній траві (В. Сосюра).

64. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. Мохнатий джміль із буряків червоних стиває мед (М. Рильський). 2. Все піснею стати може, Як квіткою зерно стає (Л. Первомайський). 3. Вдихати вітер Батьківщини – найвище щастя на землі (В. Сосюра). 4. Ти кобзу любиш ніжнодзвонную, а я – співаючий курай (П. Тичина).

65. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. Книжка – це світ терпіння: дар богів, скарбниця самотників, жерців краси і мудрості, пророків і царів (М. Яцків). 2. Гори підступають до самого моря, насторожено височать над водою (П. Загребельний). 3. Україна – розкішний вінок із руті і барвінку, що над ним світять заплакані золоті зорі (С. Васильченко). 4. Гей, вдарте в струни кобзарі, Натхніть серця піснями! (П. Тичина).

66. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. Людина необхідна для людини – Як для бджоли бджола (В. Коломієць). 2. Цвітуть соняшники. Озвучені бджолами вони чомусь схожі для мене на круглі кобзи, яких земля підняла зі свого лона на високих живих стеблах (Є. Гуцало). 3. Догоряв короткий осінній день, схилив свою жовтогарячу голову на повитий серпанком обрій ніби вкладався спати (І. Цюпа). 4. Великі події – народжують великих співців (О. Гончар).

67. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. Де ліниво працюється: там пожитку не чується (Народна творчість). 2. Але більше за все на світі любив я музику (О. Довженко). 3. Трудитись має кожен, як бджола (Д. Павличко). 4. Вдихати вітер Батьківщини найвище щастя на землі (В. Сосюра).

68. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. Є слова, що білі-білі Як конвалії квітки, Лагідні, як усміх ранку, Ніжносяйні, як зірки (О. Олесь). 2. Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе (О. Гончар). 3. Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості ні духовної культури (В. Сухомлинський). 4. Є слова, як жар, пекучі і отруйні, наче чад... В чарівне якесь намисто Ти нанизуєш їх в ряд (О. Олесь).

69. Хто з мовознавців є автором монографії «Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей»?

1) І. Р. Вихованець; 2) Т. Є. Масицька; 3) М. В. Мірченко; 4) І. К. Білодід; 5) В. М. Русанівський; 6) О. С. Мельничук.

70. Синтаксичним критерієм для розмежування керованих і некерованих другорядних членів речення має бути

1) синтаксична позиція, зумовлена семантико-синтаксичною валентністю предикатного слова; 2) узгодження, керування, прилягання; 3) підрядний і сурядний зв'язок.

71. Визначіть семантично елементарні речення:

1. *Заплющує повіки Безсилий день* (Є. Маланюк); 2. *Юнак привіз вантаж бабусі машиною.* 3. *Я тебе називаю пташиною* (О. Богачук); 4. *Сплять в росі луги* (О. Богачук); 5. *А на калині зозуля кує* (О. Богачук); 6. *Він побачив його сумним;* 7. *І пролітали над нами Гусоньки* (В. Штинько).

72. У реченні «Неси до людей всі думки, почуття і слова, І серце твоє не згорить, не змовкне, не згасне (М. Рильський)» **функціонують відношення:**

1) єднально-часові; 2) умовно-наслідкові; 3) причиново-наслідкові; 4) протиставні.

73. У реченні «Привчив мене батько трудитись до пот, а мати – любити пісні

(П. Воронько)» **функціують відношення:**

1) єднально-часові; 2) умовно-наслідкові; 3) причиново-наслідкові; 4) протиставні.

74. Хто з мовознавців є автором монографії «Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць»?

1) І. Р. Вихованець; 2) О. Г. Межов; 3) М. В. Мірченко; 4) І. К. Білодід; 5) В. М. Русанівський; 6) О. С. Мельничук.

75. Визначіть семантично елементарні речення:

1. *...світанок іше не розжеврів* (І. Качуровський). 2. *Зоря не пірнула у хвилю* (В. Вовк); 3. *Сліпі бандуристи ідуть степами* (Б. Бойчук); 4. *Стогне завія до рання, зламавши об ліс крило* (Л. Костенко). 5. *Заночували птиці на лимані* (Л. Костенко).

76. Хто автор монографії «Граматика апеляції в українській мові»?

1) І. Р. Вихованець; 2) А. П. Загнітко; 3) М. В. Мірченко; 4) І. К. Білодід; 5) В. М. Русанівський; 6) М. С. Скаб.

77. Дієслова *рости, в'янути, цвісти, квітнути, молодіти, старіти* є предикатами

1) дії; 2) процесу; 3) стану; 4) кількості; 5) якості.

78. Дієслова любити, мріяти, хворіти, сумувати є предикатами

1) дії; 2) процесу; 3) стану; 4) кількості; 5) якості.

79. Хто з лінгвістів є автором цитати: «У граматичній структурі української мови функціонують вторинні предикатні синтаксеми, які є показниками семантико-синтаксичних відношень між елементарними простими реченнями»?

1) М. В. Мірченко; 2) К. Ф. Шульжук; 3) С. П. Бевзенко; 4) І. Р. Вихованець; 5) А. П. Загнітко.

80. Хто є автором цитати: «Неусталеність підходів до аналізу складного речення як смислової і формальної цілісності зумовлюється відсутністю єдиного визначення понять «синтаксична категорія», «синтаксичне значення», синтаксична форма»?

1) І. Р. Вихованець; 2) А. П. Загнітко; 3) М. В. Мірченко; 4) І. К. Білодід; 5) В. М. Русанівський; 6) О. С. Мельничук.

81. У якому реченні для поєднання простих речень використано сполучники?

1. Та невже ти думаєш, що на брань я ходив заради золота (С. Скляренко).
2. Тільки увечері князь Володимир залишився один, увійшов у терем, де провів свої юні літа (С. Скляренко).
3. Хто ж ота, що стояла поруч? (Леся Українка).
4. Значить, стежив за новинами і знав ті проблеми, які поставлені в п'єсі (І.Сенченко).

82. Визначити різновид складного речення.

І стало легше дихати, і серце забилося радісно у молодих, ще дужих грудях, і шлях йому прослався, найлегший шлях, додому, на Україну, між люд простий, трудящий та нелукавий; і не було такої сили в світі, яка б його стинила на цім шляху (В. Шевчук).

1. Складносурядне речення. 2. Складнопідрядне речення. 3. Безсполучникове речення. 4. Складне речення з безсполучниковим і сполучниковим сурядним зв'язком. 5. Складне речення з безсполучниковим і сполучниковим підрядним зв'язком. 6. Складне речення із сурядним і підрядним зв'язками. 7. Складне речення з безсполучниковим і сполучниковим підрядним та сурядним зв'язком.

83. Визначити різновид складного речення.

Розум людину розбестив, зніжив, створив стійку ілюзію всесилля й зверхності над середовищем, а дух веде у поле, на річку, в ліс, а серце просить пахоців трави й землі, мелодії струмка й жайвора, шугання в небі ластівки і філософської ходи по лузі бусла (В. Шевчук).

1. Складносурядне речення. 2. Складнопідрядне речення. 3. Безсполучникове речення. 4. Складне речення з безсполучниковим і сполучниковим сурядним зв'язком. 5. Складне речення з безсполучниковим і сполучниковим підрядним зв'язком. 6. Складне речення із сурядним і підрядним зв'язками. 7. Складне речення з безсполучниковим і сполучниковим підрядним та сурядним зв'язком.

84. Визначити різновид складнопідрядного речення.

І коли приходить оце відчуття повторюваності буття, то стає на душі спокійно і водночас байдуже, наче ти зрозумів щось більше, ніж здатен висловити (Є. Гуцало).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідноюпідрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідноюпідрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

85. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Легка й тому робота і навіть найважча, хто її робить по своїй волі залюбки, хто пестить у серці надію, що немарно вона йде, що через ту роботу він досягне свого щастя, котре ще й не видне, котре десь далеко-далеко (Панас Мирний).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

86. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Не приховалося від Ягнича, що сестра сьогодні, знов увійшовши в свій звичний будень, і сама якось збуденлась, пригасла, хоча й хвалиться, що здоровішає в клопотах (О. Гончар).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

87. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Вони перелетять у ту країну, де небо ще синіє, як весняне, де виноград в долині зеленіє, де грає сонця проміння кохане (Леся Українка)

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

88. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Змалку ми б хотіли приквипити час, щоб швидше стати дорослими, на старості – уповільнити його чвал, щоб не летіли літа, як стріла біля скроні, щоб можна було передумати все побачене й пережити (В. Яворівський).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

89. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Дика у тебе, волошко, натура, що не злама її людська культура, бо ж не скорив тебе той садівник, що дивогляди виводити звик, що простуватих дивує сусідів барвами різних чудесних гібридів (М. Рильський).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

90. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Хлопчик почервонів від того, що раптом став у центрі уваги, хоч до кінця ще й не збагнув, чим це він так зацікавив клас (І. Цюпа).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

91. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Так було і цього дня, який народжувався з синіх присмерків снігів і зелених сосен, що якимось бентежно шуміли навколо школи, відчуваючи весну (І. Цюпа).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і

неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

92. Визначте вид підрядного речення.

Лиш там, де вже душа німа,
Словам цим одгуку нема (М. Рильський).

1. Означальне. 2. З'ясувальне. 3. Способу дії. 4. Місця. 5. Часу. 6. Причини. 7. Мети. 8. Наслідкове. 9. Умови. 10. Допустове.

93. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Неначе хтось її поставив на сторожі, щоб душу в кожний день будить від сна, щоб не заглухли в серці дикі рожі, поки нова не зацвіте весна (Леся Українка).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

94. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Шумлять гомінливі міста, неначе співає небес висота, де лунуть хмарки пурпурові (В. Сосюра).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

95. У перекладі з латинської мови термін «контамінований» означає

1) зіткнення; 2) переміщення; 3) перетворення; 4) заміна.

96. Визначити різновид складнопідрядного речення.

Коли ми йшли удвох з тобою вузькою стежкою по полю, я гладив золоте колосся, як гладить милому волосся щаслива ніжна наречена (Д. Павличко).

1. Речення з послідовною підрядністю. 2. Речення з однорідною підрядністю. 3. Речення з неоднорідною підрядністю. 4. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю. 5. Речення з неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 6. Речення з однорідною підрядністю та послідовною підрядністю. 7. Речення з однорідною і неоднорідною підрядністю та послідовною підрядністю.

97. У перекладі з латинської мови термін «текст» означає

1) площа; 2) тканина; 3) перетворення; 4) зв'язок.

98. У перекладі з латинської мови термін «пунктуація» означає

1) тире; 2) кома; 3) крапка; 4) кома з крапкою.

99. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. *Веселий вересень у лісі Повісив ліхтарі І сонце на золотистім списі Гойдається вгорі (Ю. Клен).* 2. *За вікном згори було видно як шуміло, вирувало залите сонцем місто (С. Склярєнко).* 3. *Люби музику вона облагороджує твої думки і почуття (В. Сухомлинський).* 4. *Гаптує вечір жовтим шовком Блакитні килими, А чорний день зробився вовком Повившись у дими (Ю. Клен).*

100. У котрому реченні правильно поставлені розділові знаки?

1. *Як добре, коли світиться вогонь – у хаті друга, Віщує довгий, теплий, стиск долонь і до розмови затишної кличе (М. Рильський).* 2. *Я знаю, що бійця нащадки спом'януть і нашу віру й кров знесуть – на п'єдестали (А. Малишко).* 3. *Щоб зворушити інших треба бути самому зворушеним (О. Довженко).* 4. *Якщо мить чекання, вічністю вимірюється, То скажи мені, скільки я віків прожила (Т. Коломієць).*

Контрольна робота. Тема «Словосполучення. Просте речення»

Варіант № 1

1. Визначте типи головних синтаксичних одиниць та принципи їхнього виділення.
2. Схарактеризуйте повні і неповні речення сучасної української мови.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.
А три шляхи широкії терном заростають (Т. Шевченко).

Варіант № 2

1. Схарактеризуйте особливості словосполучення у системі синтаксичних одиниць.
2. Схарактеризуйте еліптичні речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.
Іду в розкриті небеса, несучи землі зелену ношу (А. Малишко).

Варіант № 3

1. Проаналізуйте типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку.
2. Схарактеризуйте підмети прості і складені.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Мов водоспаду рев, мов битви гук кривавий, так наші молоти гриміли раз у раз (І. Франко).

Варіант № 4

1. Схарактеризуйте елементарні словосполучення сучасної української мови.
2. Проаналізуйте засоби вираження підметів в українській мові.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
На шлях я вийшла ранньою весною і тихий спів несміло заспівала (Леся Українка).

Варіант № 5

1. Схарактеризуйте ускладнені словосполучення.
2. Проаналізуйте вживання простого дієслівного присудка сучасної української мови.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Давно відійшло в минуле чумацтво, полишивши нам після себе народні пісні, легенди й перекази про ті далекі нелегкі часи (М. Слабошпицький).

Варіант № 6

1. Схарактеризуйте вільні і зв'язані словосполучення.
2. Проаналізуйте вживання складеного дієслівного присудка сучасної української мови.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Людські тривоги і боління я прагну в слово перелить (М. Сингаївський).

Варіант № 7

1. Схарактеризуйте сурядні словосполучення.
2. Визначте формальні і семантичні диференційні ознаки присудка.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Тепер, співаючи, дівчата тією стежкою ідуть на спільну працю
(М. Рильський).

Варіант № 8

1. Схарактеризуйте відкриті сурядні словосполучення та засоби їхнього вираження.
2. Проаналізуйте різновиди присудків.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Прийде пісня, мов дружня весна, шумовита, рвучка, голосна
(П. Воронько).

Варіант № 9

1. Схарактеризуйте закриті сурядні словосполучення та засоби їхнього вираження.
2. Проаналізуйте вживання другорядних членів речення у двоскладних та односкладних реченнях.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Сонце сміялося серед чистого, безхмарного неба (І. Франко).

Варіант № 10

1. Схарактеризуйте підрядні словосполучення.
2. Проаналізуйте формально-синтаксичні ознаки другорядних членів речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

А маки процвітають і білим, і сивим, і червоним квітом (Марко Вовчок).

Варіант № 11

1. Проаналізуйте принципи класифікації підрядних словосполучень.
2. Охарактеризуйте семантико-синтаксичні ознаки другорядних членів речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Синім холодом од трав віє (В. Сосюра).

Варіант № 12

1. Проаналізуйте речення як основну одиницю-конструкцію.
2. Проаналізуйте двоскладне речення сучасної української мови.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

І вітром донесло до мене щебетання солов'їне (М. Рильський).

Варіант № 13

1. Схарактеризуйте співвідношення речення із судженням.
2. Проаналізуйте вираження предикативності у двоскладному реченні.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Золоті бджоли бриніли в золотому сонячному промінні, купчилися на вуликах, біля річок, гули весело (Б. Грінченко).

Варіант № 14

1. Вкажіть основні ознаки речення.
2. Проаналізуйте співвідношення головних членів речення з членами судження.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Солов'я збентежив трепет яблуневих віт (І. Вирган).

Варіант № 15

1. Схарактеризуйте семантично елементарне речення сучасної української мови.
2. Проаналізуйте обставину як другорядний член речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Густа мряка чорним напиналом єднала з небом спалену сонцем полонину (М. Коцюбинський).

Варіант № 16

1. Проаналізуйте типи речень за метою висловлювання та їхнє інтонаційне оформлення.
2. Визначте типи обставин за значенням.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Довго я не хотіла коритись весні, не хотіла її вислухати (Леся Українка).

Варіант № 17

1. Схарактеризуйте стверджувальні і заперечні речення.
2. Проаналізуйте означення як другорядний член речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Я ж був сільським веселим агрономом і змалку землю батьківську люблю (М. Сингаївський).

Варіант № 18

1. Схарактеризуйте формально-синтаксичну організацію речення.
2. Проаналізуйте додаток як другорядний член речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Навшпиньки виглядають жоржини через тин (Л. Костенко).

Варіант № 19

1. Проаналізуйте семантико-синтаксичну структуру речення.

2. Проаналізуйте спільні і відмінні ознаки між реченням і словосполученням.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
І десь летить зима полями на білогривому коні (В. Сосюра).

Варіант № 20

1. Проаналізуйте комунікативну організацію речення.
2. Визначте спільні і відмінні ознаки між словом і словосполученням.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Ми клянемося віддати народові всі наші сили, думки й почуття (М. Рильський).

Варіант № 21

1. Схарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення у структурі речення.
2. Проаналізуйте узгоджені і неузгоджені означення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Хай вічний прометеївський вогонь усі серця окрилює і гріє! (М. Рильський).

Варіант № 22

1. Схарактеризуйте синтаксичні зв'язки у структурі речення.
2. Проаналізуйте способи вираження узгоджених і неузгоджених означень
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Без виміру минулого ми не можемо знати обсяг майбутнього (М. Олійник).

Варіант № 23

1. Проаналізуйте підрядний синтаксичний зв'язок.
2. Проаналізуйте прикладку як різновид означення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Краса України і матері мова лунає у пісні і в серці дзвенить (М. Сингаївський).

Варіант № 24

1. Схарактеризуйте сурядний синтаксичний зв'язок.
2. Проаналізуйте прямі і непрямі додатки у структурі речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
У далекому полі місяць розвіває срібло і сон (М. Стельмах).

Варіант № 25

1. Схарактеризуйте безсполучниковий синтаксичний зв'язок.
2. Поясніть сутність нового вчення про другорядні члени речення. Детермінанти і прислівні поширювачі.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Тільки в праці невтомній крилатим стаєш (В. Сосюра).

Варіант № 26

1. Схарактеризуйте предикативний синтаксичний зв'язок.
2. Проаналізуйте типи предикатних синтаксем у структурі речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Крізь сотні сумнівів я йду до тебе, добро і правдо віку (В. Стус).

Варіант № 27

1. Проаналізуйте форми синтаксичних зв'язків.
2. Проаналізуйте субстанціальні синтаксеми у структурі речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Упродовж віків український народ творив і шліфував свою мову, заносючи в мовну скарбницю переплавлені у ніжній душі, добірні перлини пізнання, почуття, мрії (І. Вихованець).

Варіант № 28

1. Проаналізуйте поняття парадигми речення.
2. Проаналізуйте структурно-семантичні типи речень.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Буду я навчатись мови золотої у трави-веснянки, у гори крутої (А. Малишко).

Варіант № 29

1. Проаналізуйте предикат як центральну синтаксему простого елементарного речення.
2. Охарактеризуйте ускладнені речення сучасної української мови.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

І неба бірюза (І. Жиленко).

Варіант № 30

1. Схарактеризуйте семантико-синтаксичну валентність предиката.
2. Проаналізуйте відмінності між простим і складним реченням.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Краса України і матері мова лунає у пісні і в серці дзвенить (М. Сингаївський).

Контрольна робота. Тема «Просте ускладнене речення»

Варіант № 1

1. Схарактеризуйте термін «ускладнене просте речення» в лінгвістичній літературі.
2. Проаналізуйте стилістичну роль звертань.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Тягнуться до сонця і квітки, і трави, віти кучеряві, гори голубі (В. Сосюра).

Варіант №2

1. Визначте місце ускладнених простих речень у граматичній системі мови.
2. Охарактеризуйте вокативні речення (кличні комунікати) та їх модифікації.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Шумить, і шепче, і тривожить зрадливий дощ із-за кутка (М. Рильський).

Варіант №3

1. Схарактеризуйте поняття *напівпредикативність* як ознаку ускладнених простих речень.
2. Проаналізуйте звертання у структурі простого ускладненого речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Збирають світлі, золоті меди веселокрилі та прозорі бджоли (М. Рильський).

Варіант № 4

1. Схарактеризуйте поняття *ускладнення* в традиційній граматиці.
2. Проаналізуйте історію і сучасний стан вчення про звертання.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Так, я буду крізь сльози сміятись, серед лиха співати пісні (Леся Українка).

Варіант № 5

1. Проаналізуйте різновиди ускладнених простих речень.
2. Визначте способи вираження звертання.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Під осінніми високими зорями затихають оселі (М. Стельмах).

Варіант № 6

1. Проаналізуйте поняття *ускладнення* в сучасних дослідженнях функційного напрямку.
2. Охарактеризуйте синтаксичну будову вставлених одиниць.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
А крізь виноградне листя веранди сонце сходить, росяно, червоно (О. Гончар).

Варіант № 7

1. Проаналізуйте визначальні формальні та семантичні ознаки ускладнених простих речень.
2. Визначіть принципи розмежування понять *вставність* і *вставленість*.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Хліба, змиті дощем, яскраво зеленіли (О. Гончар).

Варіант № 8

1. Схарактеризуйте речення з прислівними компонентами.
2. Проаналізуйте семантичні групи вставних одиниць.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Метелику, зітканий із ниток світла, не літай у високому небі (В. Голобородько).

Варіант № 9

1. Схарактеризуйте речення з детермінантними компонентами.
2. Проаналізуйте синтаксичні особливості вставних одиниць.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Моє життя, немов зів'ялий квіт, впаде, зламавшись, тобі до ніг (М. Джаліль).

Варіант № 10

1. Схарактеризуйте речення з дуплексивами.
2. Проаналізуйте розмежування вставних речень, словосполучень та вставних слів.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Прийде пісня, мов дружня весна, шумовита, рвучка, голосна (П. Воронько).

Варіант № 11

1. Схарактеризуйте історичний аспект вчення про однорідні члени речення.
2. Проаналізуйте морфологічні засоби вираження вставних слів і словосполучень.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Над берегом послався невеликий, густо засвічений білою ромашкою степ (В. Козаченко).

Варіант № 12

1. Схарактеризуйте сучасний стан вчення про однорідність.
2. Проаналізуйте вставні одиниці (слова, сполучення слів, речення).
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Зимовими вечорами, сидячи за прядкою чи ткацьким верстатом, вона співала тихо й сумно, ніби в піснях розмовляла сама з собою (Б. Олійник).

Варіант № 13

1. Схарактеризуйте диференційні ознаки однорідних членів речення.
2. Проаналізуйте історичний аспект вчення про вставні компоненти речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Любив, їдучи на возі з лугу, дивитися, лежачи, на зоряне небо (О. Довженко).

Варіант № 14

1. Проаналізуйте засоби вираження однорідності.
2. Визначте характер семантико-синтаксичних відношень у межах однорідних членів речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Тут, на узліссі, розкіш була вітрові (М. Коцюбинський).

Варіант № 15

1. Проаналізуйте вживання прийменників при однорідних членах речення.
2. Охарактеризуйте відокремлені обставини, виражені дієприслівниками.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
І мене всім ї великій, в сім ї вольній, новій не забудьте пом'янути незлим тихим словом (Т. Шевченко).

Варіант № 16

1. Проаналізуйте відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами.
2. Схарактеризуйте речення з однорідними присудками.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Коні іржуть і мчать у вічність, розвіваючи на вітрі свої залізні гриви (І. Цюпа).

Варіант № 17

1. Визначте принципи розмежування простих ускладнених речень з однорідними присудками та складних поліпредикативних конструкцій.
2. Проаналізуйте загальні правила відокремлення обставин.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Під осіннім вогнищем поволі скипав, збігав, рум'янився туман (В. Собко).

Варіант № 18

1. Розкрийте проблематику однорідності головних членів односкладних речень.
2. Схарактеризуйте речення з відокремленими додатками.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
І барвінком, і рутою, і рястом квітчає весна землю, мов дівчину, в зеленому гаю (Т. Шевченко).

Варіант № 19

1. Проаналізуйте однорідність підметів.
2. Визначте особливості відокремлення додатків.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Рожевим цвітом радісно залиті шумлять сади (В. Сосюра).

Варіант № 20

1. Схарактеризуйте координацію присудка з однорідними підметами.
2. Проаналізуйте сучасні погляди на уточнення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Ясні, охоплені багрянцем, гори стояли до самого небокраю (О. Гончар).

Варіант № 21

1. Проаналізуйте як розмежовуються однорідні та неоднорідні означення.
2. Схарактеризуйте історичний аспект вчення про уточнення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Натрудившись у квітні, перецвівши у маю, йдуть дерева передлітні в повінь лагідну свою (М. Рильський).

Варіант № 22

1. Схарактеризуйте однорідні прикладки.
2. Проаналізуйте розмежування уточнюючих членів речення і напівпредикативних зворотів.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Стопився день, облишив косовицю, дмухнув на сонце, заморочив ліс, узяв на плечі хмару-пуховицю та й рушив спати на небесний віз (І. Вирган).

Варіант № 23

1. Схарактеризуйте однорідність додатків.
2. Проаналізуйте уточнення другорядних членів речення.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
З дитячих років найдужче вона любила весну з її гомоном неспинної води, цвіріньканням перших пташок, жадобою цвіту, росту кожного дерева, кожного кущика, кожної билінки (О. Іваненко).

Варіант № 24

1. Схарактеризуйте однорідність обставин.
2. Проаналізуйте уточнення до підмета і присудка.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.
Тут, у тайзі, свій особливий світ, суворий і глухий (О. Донченко).

Варіант № 25

1. Проаналізуйте історичний аспект вчення про відокремлені члени речення.
2. Схарактеризуйте синтаксичні особливості порівняльних зворотів.
3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Налита сонцем і вітрами, хлюпоче веслами весна (М. Стельмах).

Варіант № 26

1. Схарактеризуйте відокремлення як багато аспектне синтаксичне і значеннєво-стилістичне явище.

2. Визначте розмежування уточнюючих членів речення і напівпредикативних зворотів.

3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Сірий, припорошений весняною пилкою степ збігає на південь і стигне там голубим маревом (Г. Тютюнник).

Варіант № 27

1. Схарактеризуйте напівпредикативні відношення при відокремленні.

2. Проаналізуйте правила відокремлення узгоджених і неузгоджених означень.

3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Уже горіли мохнатими і червоними, як жар, шапками будяки, дихаючи солодким медвяним душком (Г. Тютюнник).

Варіант № 28

1. Визначте у чому полягає проблема розрізнення підрядних порівняльних речень та порівняльних зворотів – членів простого речення в граматичних дослідженнях.

2. Схарактеризуйте причини та умови відокремлення другорядних членів речення.

3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

А сина (сотник був жонатий, та жінка вмерла), сина дав у бурсу в Київ обучатись (Т. Шевченко).

Варіант № 29

1. Схарактеризуйте відокремлення дієприкметникових означень.

2. Визначте основні критерії розмежування підрядних неповних порівняльних речень і порівняльних зворотів.

3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Праворуч, за десятки чи, може, й сотні кілометрів, стоять мовчазно темно-сині Карпати в клубках срібних, сліпучо-білих хмар (О. Гончар).

Варіант № 30

1. Схарактеризуйте речення з відокремленими прикметниковими означеннями.

2. Проаналізуйте синтаксичні особливості порівняльних зворотів.

3. Синтаксичний розбір словосполучення і речення.

Степ, струснувши з себе росу та зігнавши непримітні тіні, горить рівним жовто-зеленим кольором (П. Мирний).

Контрольна робота. Тема «Складні синтаксичні конструкції»

Варіант № 1

1. Схарактеризуйте складне речення як одиницю синтаксису.
2. Проаналізуйте основні типи пунктуаційних знаків.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

І я кажу: не має переваг душа людська над тілом, ні одної (І. Жиленко).

Варіант № 2

1. Проаналізуйте визначальні формально-граматичні, семантико-синтаксичні та комунікативні ознаки складного речення.
2. Схарактеризуйте текстоутворюючі одиниці.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Якщо ви вдало виберете працю і вкладете в неї всю свою душу, то щастя само вас знайде (К. Ушинський).

Варіант № 3

1. Проаналізуйте засоби зв'язку частин складного речення (сполучники, сполучні слова, інтонація, порядок частин та ін.).
2. Схарактеризуйте основні проблеми стилістики тексту.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

І в час, коли мене, мов пізня осінь, обляже дріб'язковість почувань, – махну рукою на смутну дорослість і випущу дитинство з рукава (І. Жиленко).

Варіант № 4

1. Схарактеризуйте принципи класифікації складних речень у традиційній і сучасній функціональній граматиці.
2. Проаналізуйте діалогічне мовлення як форму усного і писемного тексту.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

В мене ж дні наповнені були радістю натхненної бджоли: Бо ввібрали найцінніший дар – Мудрої поезії нектар (О. Богачук).

Варіант № 5

1. Схарактеризуйте основні типи складних речень.
2. Проаналізуйте монологічне мовлення як комунікативну та семантико-синтаксичну форму усного і писемного тексту.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Людей, які прийшли з доброю місією, з чистим серцем чи з доброю новиною, на нашій землі завжди зустрічали з хлібиною на вишитому рушнику (В. Яворівський).

Варіант № 6

1. Схарактеризуйте класи неелементарних (багатокомпонентних) складнопідрядних речень.

2. Проаналізуйте засоби зв'язку компонентів у складному синтаксичному цілому.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

На заході небо червоніло червоним жаром, неначе в печі вигорювало; на сході понад зеленим лісом небо було синє-синє, аж чорнувате, а на ньому подекуди плавали невеличкі чорні хмарочки, тліли й жевріли, неначе жар в темних челюстях вечірньою добою (І. Нечуй-Левицький).

Варіант № 7

1. Схарактеризуйте засоби вираження синтаксичних зв'язків і змістових відношень між частинами складносурядного речення.

2. Проаналізуйте як виявляється співвідношення між абзацом і складним синтаксичним цілим.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Пам'ятаю лиш те, що я росла, і світ був – тайна (І. Жиленко).

Варіант № 8

1. Схарактеризуйте семантико-синтаксичні відношення між частинами складносурядного речення.

2. Проаналізуйте, як визначають категорію «текст» у сучасній лінгвістиці.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

А чорна ніч простелювалась чорним сукном по селу, по садках та лісах; тільки блищали білі стіни хат проти заходу, а на яру ставочки здавались якимись отворами в другий, інший світ з таким же темно-синім небом, з такими ж зорями по небі (І. Нечуй-Левицький).

Варіант № 9

1. Схарактеризуйте структурно-семантичні типи складносурядних речень.

2. Проаналізуйте функціонально-комунікативні різновиди текстів.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Все кругом засинає або спить, а мені непереливки, треба виблуджуватися – лягати грудьми на теплу ще зо дня землю і довго дивитися при самій траві в далечінь (Григір Тютюнник).

Варіант № 10

1. Проаналізуйте складносурядні речення відкритої і закритої структури.

2. Схарактеризуйте основні функції текстів.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

З таких пишних садків вилинув, як соловей з гаю, Шевченків геній, і його пісня така ж поетична, як і ті садки весняної доби (І. Нечуй-Левицький).

Варіант № 11

1. Проаналізуйте синтаксичне значення понять «головна частина» та «підрядна частина», засоби їх зв'язку.

2. Схарактеризуйте структурні компоненти тексту.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

А в цей час наді мною робиться диво: хтось невидимим смичком провів по синьому піднебессі, по білих хмарах, і вони забриніли, як скрипка (М. Стельмах).

Варіант № 12

1. Схарактеризуйте принципи класифікації складнопідрядних речень в історії синтаксичної науки.

2. Проаналізуйте засоби зв'язку елементів складного синтаксичного цілого.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

А чули ви, як дзвонять білі роси На схиленій колоссям тишині, або коли, лягаючи в покоси, Додзвонюють косою на стерні? (О. Богачук).

Варіант № 13

1. Схарактеризуйте сучасну функціональну класифікацію складнопідрядних речень у функціональній граматиці.

2. Проаналізуйте абзац як композиційно-комунікативну одиницю. Визначте його роль у членуванні тексту.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Так великодно засіяли стіни, Побільшало простору і тепла – Небесну синьку, літепло і глину В старім відерці мама розвела (В. Штинько).

Варіант № 14

1. Схарактеризуйте лінгвістичні ознаки розмежування складнопідрядних речень нерозчленованої та розчленованої структур.

2. Проаналізуйте засоби синтаксичного зв'язку в безсполучниковому складному реченні.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Хто має на городі нагідки, той знає, що цвіте ця рослина невтомно все літо, той завжди має під рукою рятівні ліки (А. Коваль).

Варіант № 15

1. Схарактеризуйте складнопідрядне речення з підрядним означальним.

2. Проаналізуйте семантико-синтаксичні співвідношення між безсполучниковими, складносурядними та складнопідрядними реченнями.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

І вже коли звідтам, де вічність, на мене холодом війне, – я відчиню дверцята пічки і побалакаю з вогнем (І. Жиленко).

Варіант № 16

1. Схарактеризуйте складнопідрядне речення з підрядним з'ясувальним.

2. Проаналізуйте семантико-синтаксичні відношення між частинами безсполучникових складних речень.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Так земля зітхала за сонцем і не знала, що за малу годину вона потоне в його золотих обіймах, і сльози-тумани розвіються, зникнуть од одного ясного променистого погляду (Б. Грінченко).

Варіант № 17

1. Схарактеризуйте складнопідрядні речення з підрядними обставинними частинами.

2. Проаналізуйте структурно-семантичні типи безсполучникових складних речень з однотипними частинами.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Сюди вертатиму із мандрів дальніх, І знову мене будуть зустрічати На танку мама, біля вікон мальви, Що туляться довірливо до хати (І. Жиленко).

Варіант № 18

1. Схарактеризуйте складнопідрядні речення з підрядними супровідними як перехідний тип речення.

2. Проаналізуйте структурно-семантичні типи безсполучникових складних речень з різнотипними частинами.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Поле з кожною хвилиною все більш темніє; здається, ніби сутінки розтікаються хвилями із балок і ярів, покривають землю, застилають ліс (І. Цюпа).

Варіант № 19

1. Проаналізуйте функціональне співвідношення другорядних членів речення т підрядних частин складнопідрядних речень.

2. Схарактеризуйте сучасні погляди вчених на граматичний статус і класифікацію безсполучникових складних речень.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Дівчата любили вогнисті рожі, бо й самі нагадували чимось ці квіти, – і зеленим клечанням, і ніжним шепотом, і юною долею (І. Цюпа).

Варіант № 20

1. Схарактеризуйте принципи класифікації складнопідрядних речень.

2. Проаналізуйте багатокомпонентне складне речення як комбінацію мінімальних синтаксичних конструкцій.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Якось раптово зчах і зів'яв рум'яний красень вечір, швидко густішали сутінки, що невдовзі переросли в темряву, на небі висіялися дрібненькі миготливі зірки, а з широкої долини Росі на круті горби потягло туманом і сирію прохолодою (В. Малик).

Варіант № 21

1. Схарактеризуйте термін «ускладнене складне речення».
2. Проаналізуйте семантичні типи складносурядних речень.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що були із здорового джерела життя (І. Франко).

Варіант № 22

1. Схарактеризуйте диференційні ознаки безсполучникових складних речень, у чому виявляється проблема їх граматичного статусу.
2. Проаналізуйте співвідношення форм прямої та непрямої мови.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Не досить народитися на землі, щедрий талантами, щоб уже з коліски самому претендувати на талановитість (П. Загребельний).

Варіант № 23

1. Схарактеризуйте типи багатокomпонентних складних речень.
2. Проаналізуйте різні типи зв'язку прямої мови з непрямою (авторською).
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Там, де Лючка круто в'ється, Де хати в садках, Де мене носила мати В поле на руках, Там я знаю кожну стежку, Кожен камінець, Там узяв я пісню в серце Із людських сердець (Д. Павличко).

Варіант № 24

1. Схарактеризуйте варіанти поєднання сурядно-підрядних конструкцій в українській мові.
2. Проаналізуйте особливості заміни прямої мови непрямою.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

По обидва боки Росі стояли круті горби, поперерізувані й перетяті глибокими, вузькими ярками; і долини, й гори були засипані свіжим білим снігом, неначе лебединим пухом; небо було вкрите білим прозорим туманом; через туман лився срібний тихий світ вечірнього сонця (І. Нечуй-Левицький).

Варіант № 25

1. Схарактеризуйте складні багатокomпонентні сполучниково-безсполучникові речення та їхні структурні властивості.
2. Проаналізуйте період.
3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Бо де знайдеш слова, Щоб передати Тональність тиші, Коли над Світязем Вечірнє сонце Цей віриш допише (В. Штинько).

Варіант № 26

1. Схарактеризуйте вживання розділових знаків в складносурядному реченні.

2. Проаналізуйте вживання сполучників у складносурядних реченнях.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

А мрії зграйкою плили за чайкою, І незабудками цвіла блакить ...
(О. Богачук).

Варіант № 27

1. Схарактеризуйте вживання сполучників у складнопідрядному реченні.

2. Проаналізуйте різновиди змістових відношень між предикативними частинами безсполучникових складних речень.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Ні одна картина природи влітку не може прирівнятись до тієї пишної фантастичної картини мертвої зими: то був тихий, мрійний, фантастичний сон заснулої землі (І. Нечуй-Левицький).

Варіант № 28

1. Схарактеризуйте формально-граматичну класифікацію складнопідрядних речень.

2. Проаналізуйте основні типи безсполучникових складних речень.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Золотими віхолами відшуміла осінь, білими хуртовинами вітровіє зима, зеленою повинню розливається весна-красна, а там, дивись, уже й літо на порозі (І. Цюпа).

Варіант № 29

1. Схарактеризуйте логіко-граматичну класифікацію складнопідрядних речень.

2. Проаналізуйте безсполучникові складні речення відкритої і закритої структури.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Подивись, мій друже, подивись в озеро моє, як в таємниче дзеркало, де крізь зелений дим – раптом чайка дзвінко покигиче ... (І. Жиленко).

Варіант № 30

1. Схарактеризуйте структурно-семантичну класифікацію складнопідрядних речень.

2. Проаналізуйте вживання розділових знаків у безсполучниковому складному реченні.

3. Синтаксичний розбір словосполучень і речення.

Де б на світі не був, я вернусь до тієї стежини, Що в дитинство веде і спокою душі не дає (О. Богачук).

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

- Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
- Дудик П. С. *Синтаксис української мови* : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
- Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
- Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін. Сучасна українська мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. С. 439–440.
- Масицька Т. Є. Синтаксис української мови : навчально-методичні рекомендації до виконання практичних завдань і самостійної роботи для студентів галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта (українська мова і література)» освітньої програми «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література». 2-ге вид., випр. і доп. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 96 с.
- Мойсієнко А. К., Арібджанова І. М., Коломийцева В. В. та ін. Сучасна українська мова : Синтаксис : підручник. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання, 2013. 238 с.
- Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 408 с.

Додаткова література

- Вінтонів М. О. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2013. 327 с.
- Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 294 с.
- Костусяк Н. М., Масицька Т. Є., Межов О. Г., Мельник І. А. Сучасна українська мова : збірник тестових завдань : навчальний посібник. Луцьк : ФОП Іванюк, 2023. 348 с.
- Масицька Т. Є. Граматична структура дієслівної валентності : монографія. Луцьк : Ред. Вид. відд. ВДУ, 1998. 208 с.
- Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченневих залежностей : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.
- Масицька Т. Є. Система семантико-синтаксичних взаємозалежностей у складносурядних реченнях із семантичними сполучниками. *Теорія лінгвістичних парадигм* : колективна монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. С. 315–334 (500 с.).

Масицька Т. Є. Синтаксис української мови (частина 1): електронний курс дистанційного навчання в програмі «Moodle» для здобувачів освіти напряму підготовки бакалавра, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), за освітньо-професійною програмою «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література» (рекомендовано до використання в навчальному процесі науково-методичною радою ВНУ імені Лесі Українки (протокол № 7 від 16 березня 2023 р.)). URL : <https://moodle.vnu.edu.ua/course/view.php?id=1578>

Масицька Т. Є. Синтаксис української мови (частина 2): електронний курс дистанційного навчання в програмі «Moodle» для здобувачів освіти напряму підготовки бакалавра, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), за освітньо-професійною програмою «Середня освіта. Українська мова та література. Світова література» (рекомендовано до використання в навчальному процесі науково-методичною радою ВНУ імені Лесі Українки (протокол № 10 від 21 червня 2023 р.)). URL : <https://moodle.vnu.edu.ua/course/view.php?id=1578>

Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 464 с.

Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: монографія. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: Ред.-вид. Відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.

Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 248 с.

Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : монографія. Київ : Інститут української мови; Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. 368 с.

Шитик Л. В. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові : монографія. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 474 с.

Berkeshchuk Inna S., Struk Ivanna M., Maksymiuk Oksana V., Masytska Tetiana E., Chorny Igor V. Modern Technologies and Applications of ICT in the Training Process of Teachers-Philologists. *International Journal of Higher Education*. 2020. Vol.9. No.7 (Special Issue). P. 84–93.

Olena Murzina, Alina Lisnevskaya, Tetiana Masytska, Iryna Melnyk, Tereza Levchuk, Viktoriia Sokolova. The Educational Environment for Improving Students' Self-Study: Best European Practices. *Laplage em Revista (International)*, vol.7, n. Extra E, Aug. 2021, p.144–162.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Як радять писати есе?

...Усе просто: головне – засвоїти дев'ять правил.

1. Тільки позитивна мова (описувати краще те, що є, а не те, чого немає).

2. Слова-зв'язки (вони допомагають плавно переходити з однієї частини до іншої).

3. Різна структура речень. (Читати речення правильної структури нудно. Додайте кілька інверсій. Пишіть різні за довжиною речення.)

4. Зрозумілі слова. (Розумійте значення слів, які ви вживаєте в есе. Ви пишете, щоб уразити змістом, а не словниковим запасом. Вишуканість гарна, але в міру.)

5. Використовуйте різні слова, уникайте повторів.

6. Лаконічність.

7. Кожне слово важливе (без повторів; кожне речення повинне нести унікальний зміст).

8. Активна життєва позиція [URL: <https://zno.if.ua/?p=985>].

ДОДАТОК 2

Послідовність синтаксичного розбору сурядного словосполучення

1. Початкова форма виділеного з речення словосполучення (встановлюємо за початковою формою компонентів).

2. Тип словосполучення за будовою (просте, складне).

3. Відкрита чи закрита структура.

4. Морфологічне вираження компонентів.

5. Семантико-синтаксичні відношення між компонентами (єднальні, зіставно-протиставні, розділові, градаційні та ін.).

6. Засоби синтаксичного зв'язку компонентів (сполучники та інтонація; лише інтонація).

7. Синтаксична функція в реченні.

ДОДАТОК 3

Послідовність синтаксичного розбору підрядного словосполучення

1. Початкова форма виділеного з речення словосполучення (встановлюємо за початковою формою головного слова).
2. Структурний тип (просте, складне, комбіноване).
3. Вид словосполучення за ступенем зв'язку компонентів (синтаксично вільне, цілісне).
4. Різновид словосполучення за морфологічним вираженням головного слова: іменне (іменникове, прикметникове, числівникове, займенникове), дієслівне, прислівникове.
5. Форма підрядного зв'язку: узгодження (повне, неповне), кореляція (повна, неповна), керування (сильне, слабке), прилягання (власне прилягання, відмінкове прилягання).
6. Семантико-синтаксичні відношення між компонентами: субстанційні (об'єктні, суб'єктні, адресатні, локативні, інструментальні), атрибутивні, обставинні (часу, мети, умови, способу дії та ін.).
7. Засоби синтаксичного зв'язку компонентів (з'ясувати, як зв'язані між собою головне й залежне слово: а) за змістом і з допомогою закінчення залежного слова; б) за змістом і з допомогою закінчення залежного слова та прийменника; в) лише за змістом).
8. Синтаксична функція головного і залежного слова в реченні.

ДОДАТОК 4

Послідовність синтаксичного розбору простого речення

1. Визначити граматичну основу речення і довести, що воно просте.
2. Вид речення за метою висловлювання: розповідне, питальне, спонукальне.
3. Вид речення за емоційним забарвленням: окличне, неокличне.
4. Вказати на особливості будови простого речення:
 - а) за характером граматичної основи: двоскладне, односкладне (означено-особове, неозначено-особове, узагальнено-особове,

безособове, інфінітивне, номінативне та ін.) чи нечленоване (визначити різновид);

б) за наявністю чи відсутністю другорядних членів речення: поширене, непоширене;

в) за наявністю необхідних для розуміння змісту членів речення: повне, неповне (контекстуальне, ситуативне, еліптичне, приєднувальне);

г) за наявністю чи відсутністю ускладнюючих засобів: неускладнене, ускладнене (однорідними членами; звертаннями; вставними або вставленими словами, словосполученнями, реченнями; відокремленими компонентами); провести детальний аналіз ускладнюючих компонентів (послідовність розборів подано нижче);

г) за характером предикативних відношень (стверджувальне, заперечне).

5. Розібрати речення за його членами, вказати їхнє морфологічне вираження:

а) характеристика граматичної основи:

– форма підмета (проста чи складена);

– тип присудка (простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний, подвійний);

– тип головного члена односкладного речення (якщо речення односкладне);

б) визначення і характеристика другорядних членів речення (спочатку групи підмета, потім групи присудка):

– означення (неузгоджене, узгоджене, прикладка);

– додаток (прямий, непрямий);

– обставина (місця, часу, причини, умови, мети

та ін.).

6. Семантико-синтаксична структура речення (предикат, суб'єкт, об'єкт та ін.).

7. Комунікативна будова речення (тема, рема).

8. Пояснення розділових знаків.

ДОДАТОК 5
Послідовність синтаксичного розбору
однорідних членів речення

1. Виділити в реченні однорідні члени.
2. Знайти опорне слово, визначити його синтаксичну роль і морфологічне вираження.
3. Встановити тип і форму синтаксичного зв'язку опорного слова з однорідними компонентами та характер семантико-синтаксичних відношень між ними.
4. Вказати синтаксичну функцію і морфологічне вираження однорідних членів.
5. Визначити засоби синтаксичного зв'язку однорідних компонентів (сполучники та інтонація чи тільки інтонація) і семантико-синтаксичні відношення між ними (єднально-перелічувальні, зіставно-протиставні, розділові, градаційні тощо).
6. Охарактеризувати узагальнююче слово (якщо воно є) з погляду його морфологічного вираження, синтаксичної ролі та позиції стосовно однорідного ряду (постпозитивне чи препозитивне).
7. Пояснити розділові знаки.

ДОДАТОК 6
Послідовність синтаксичного розбору
відокремлених членів речення

1. Виділити в реченні відокремлений компонент; з'ясувати його функцію (напівпредикативна чи уточнювальна).
2. Знайти опорне слово, визначити його синтаксичну роль і морфологічне вираження.
3. Вказати синтаксичну роль, тип і морфологічне вираження відокремленого компонента, поширений він чи непоширений (наприклад, *відокремлене поширене узгоджене означення, виражене дісприкметниковим зворотом*).

4. Встановити позицію відокремленого члена речення стосовно опорного слова (препозиція чи постпозиція).
5. З'ясувати умови відокремлення.
6. Пояснити розділові знаки.

ДОДАТОК 7
Послідовність синтаксичного розбору
вставних і вставлених компонентів речення

1. Виділити в реченні вставний або вставлений компонент.
2. Визначити його синтаксичну будову (слово, словосполучення чи речення).
3. Вказати морфологічне вираження аналізованих одиниць.
4. Охарактеризувати семантику вставного чи вставленого компонента.
5. Встановити його позицію в реченні (на початку, в середині чи в кінці речення).
6. Пояснити розділові знаки.

ДОДАТОК 8
Послідовність синтаксичного розбору звертань

1. Виділити в реченні звертання.
2. Визначити: непоширене чи поширене звертання.
3. Вказати морфологічне вираження звертання.
4. Схарактеризувати семантику звертання.
5. Встановити його позицію в реченні (на початку, в середині чи в кінці речення).
6. Пояснити розділові знаки.

ДОДАТОК 9

Послідовність синтаксичного розбору складного речення

1. Довести, що речення складне, знайшовши граматичні основи предикативних частин, що входять до його складу (якщо 3 і більше основ, то речення багатоконпонентне).
2. З'ясувати вид речення за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне).
3. Вид речення за емоційним забарвленням: окличне, неокличне.
4. Вказати тип речення за характером зв'язків у ньому предикативних частин – сполучникове (складносурядне чи складнопідрядне), безсполучникове чи складне речення з різними видами зв'язку.
5. Охарактеризувати названий вид складного речення, засоби зв'язку в ньому:
 - якщо речення складносурядне, то визначити смислові відношення між предикативними частинами (єднальні – одночасність, послідовність, перелік, причиново-наслідкові тощо; зіставно-протиставні – протиставні, зіставні; розділові – взаємовиключення, перелік однаковою мірою можливих чи неможливих дій, подій, явищ і станів), вказати засоби зв'язку (єднальні, протиставні, розділові сполучники та ін.) між ними, закрита чи відкрита структура;
 - якщо речення складнопідрядне з одним підрядним, то вказати головне речення і вид підрядного, засоби зв'язку предикативних частин, нерозчленована чи розчленована структура;
 - якщо речення складнопідрядне з кількома підрядними, то, крім характеристики кожного підрядного, назвати вид підрядності: послідовна, однорідна, неоднорідна або змішаного типу, тобто поєднання цих видів;
 - якщо речення безсполучникове, то визначити: однорідні чи неоднорідні предикативні частини, смислові відношення між простими реченнями (єднальні, протиставні, часові, умовно-наслідкові, причинові та ін.), засоби зв'язку предикативних частин,

закрита чи відкрита структура;

– якщо речення складне з різними видами зв'язку, то назвати, які саме види зв'язку поєднані в ньому:

- сполучниковий сурядний і підрядний,
- сполучниковий сурядний і безсполучниковий,
- сполучниковий підрядний і безсполучниковий,
- сполучниковий сурядний і підрядний та безсполучниковий.

6. Накреслити лінійну чи вертикальну схему речення.

7. Пояснити розділові знаки.

8. Кожну предикативну частину розібрати окремо як просте речення (див. послідовність синтаксичного розбору простого речення).

ДОДАТОК 10

Послідовність синтаксичного розбору речення з прямою мовою

1. Довести, що це речення з прямою мовою, назвавши слова автора і пряму мову.
2. Визначити, чим виражені слова автора і пряма мова (простими чи складними реченнями, текстом).
3. Зробити синтаксичний розбір кожного речення (див. порядок синтаксичного розбору простого і складного речення).

ДОДАТОК 11

Зразки синтаксичного розбору сурядного та підрядного словосполучень

У реченні *Обсипався яблуневий цвіт: і стежки засіяв, і доріжки* (Л. Костенко) виділимо сурядне словосполучення *і стежки, і доріжки* та підрядне *яблуневий цвіт* і зробимо їх синтаксичний аналіз. Словосполучення *і стежки, і доріжки* сурядне; початкова форма – *і стежки, і доріжки*; за будовою –

просте; відкритої структури; морфологічне вираження – іменники у знахідному відмінку множини; семантико-синтаксичні відношення між компонентами – єднально-перелічувальні; засоби синтаксичного зв'язку – єднальний повторюваний сполучник *і* та перелічувальна інтонація; синтаксична функція в реченні – однорідні додатки.

Словосполучення *яблуневий цвіт* підрядне; початкова форма – *яблуневий цвіт*; головне слово – *цвіт*, залежне – *яблуневий*; за структурою – просте; за ступенем зв'язку компонентів – синтаксично вільне; за морфологічним вираженням головного слова – іменникове; форма підрядного зв'язку – повне узгодження; семантико-синтаксичні відношення між компонентами – атрибутивні; засоби синтаксичного зв'язку – закінчення залежного слова; синтаксична функція в реченні: головне слово – простий підмет, залежне слово – узгоджене означення.

ДОДАТОК 12

Зразок синтаксичного розбору простого ускладненого речення

Речення *Осінній день бухикав хрипко, укрившись хутром листяним* (П. Воронько) просте ускладнене (граматична основа – *день бухикав*); за метою висловлювання – розповідне; за емоційним забарвленням – неокличне; за характером граматичної основи – двоскладне; за наявністю чи відсутністю другорядних членів речення – поширене; за наявністю необхідних для розуміння змісту членів речення – повне; за наявністю чи відсутністю ускладнюючих засобів – ускладнене відокремленою поширеною обставиною, що виконує напівпредикативну функцію в реченні, виражається дієприслівниковим зворотом, перебуває у постпозиції стосовно опорного слова – присудка, за таких умов відокремлюється завжди; за характером предикативних відношень – стверджувальне. Підмет *день* – простий, виражений іменником у називному відмінку однини; присудок *бухикав* – простий дієслівний, виражений

дієсловом минулого часу, дійсного способу; група підмета – узгоджене означення *осінній*, виражене прикметником у називному відмінку однини; група присудка – обставина способу дії *хрипко*, виражена прислівником, та відокремлена обставина *укрившись хутром листяним*, виражена дієприслівником із залежними від нього словами. Семантико-синтаксична структура речення: *бухикав* – предикатна синтаксема, *день* – суб'єктна синтаксема, *осінній* – атрибутивна синтаксема, *хрипко* та *укрившись хутром листяним* – адвербіальні синтаксеми. Комунікативна будова речення: *осінній день* – тема, *бухикав хрипко, укрившись хутром листяним* – рема). Обставина, виражена дієприслівниковим зворотом, завжди відокремлюється комами.

ДОДАТОК 13

Зразок синтаксичного розбору складного речення

Якби мої думи німії та піснею стали без слова, тоді б вони більше сказали, ніж вся оця довга розмова (Леся Українка).

Речення складне, розповідне, неокличне, багатокомпонентне, сполучникове, складнопідрядне з кількома підрядними, з неоднорідною супідрядністю. Головна частина *тоді б вони більше сказали*; підрядна – *якби мої думи німії та піснею стали без слова* – розчленованої структури, відповідає на питання за якої умови? (підрядне обставинне речення умови), поєднується з головним сполучником *якби*; підрядне речення *ніж вся оця довга розмова* розчленованої структури, відповідає на питання на скільки? (підрядне міри і ступеня), поєднується з головною частиною сполучником *ніж*. Коми поставлено згідно з правописом на межі частин складнопідрядного речення.

Речення *тоді б вони більше сказали* двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне. Підмет *вони* виражений особовим займенником у називному відмінку, присудок *сказали б* – простий дієслівний, виражений дієсловом умовного способу. У групі

присудка є другорядні члени – обставина часу *тоді*, виражена прислівником; обставина міри і ступеня *більше*, виражена якісно-означальним прислівником у формі вищого ступеня порівняння.

Речення *Якби мої думи німії та піснею стали без слова* двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне. Підмет *думи* простий, виражений іменником у називному відмінку, присудок *стали піснею* іменний складений, складається з іменної частини *піснею*, вираженої іменником в орудному відмінку, і дієслівної зв'язки *стали*. У групі підмета наявні два узгоджені означення *мої* і *німії*, виражені відповідно займенником і прикметником. У групі присудка наявний непрямий додаток *без слова*, виражений іменником у поєднанні з прийменником.

Речення *ніж вся оця довга розмова* двоскладне, поширене, неповне контекстуальне (пропущений присудок *сказала б*, що встановлюється з головного речення). Підмет *розмова* виражений іменником у називному відмінку. Від нього залежить узгоджене означення *довга*, виражене прикметником, і означення *вся оця*, виражене займенниками.

Пояснення розділових знаків. Кому ставимо для відокремлення головної частини від підрядної перед прислівником *тоді* та перед порівняльним сполучником *ніж*.

ДОДАТОК 14

Аналіз тексту

1. Доведіть, що це саме текст, а не просто набір речень (семантична пов'язаність речень, єдність їх змісту).
2. Схарактеризуйте текст за типом мовлення (текст-розповідь, текст-опис, текст-роздум, текст-розповідь з елементами опису, текст-розповідь з елементами роздуму).
3. Схарактеризуйте текст за стилем (художній, розмовний, офіційно-діловий, публіцистичний, науковий, конфесійний).

4. Схарактеризуйте зв'язок компонентів у ССЦ (складне синтаксичне ціле) (ССЦ з ланцюжковим зв'язком компонентів; ССЦ з паралельним зв'язком компонентів).
5. Проаналізуйте композиційно-тематичне членування складного синтаксичного цілого: зачин (початок думки, теми); середня частина (розвиток, виклад думки); кінцівка (підсумок всього вислову (теми)).
6. Поясніть доцільність виділення абзаців у тексті.
7. Схарактеризуйте лексичні засоби (повторення окремих слів з попереднього речення; синоніми; тематично близькі слова; вживання особових і вказівних займенників, займенникових прислівників замість іменників; родові та видові назви).
8. Схарактеризуйте морфологічні засоби (співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків).
9. Схарактеризуйте синтаксичні засоби (порядок слів і речень; сполучники з приєднувальним значенням; паралелізм побудови речень; структурно-семантичні типи речень, з яких складено текст, неповнота окремих речень тощо).

Навчальне видання

Масицька Тетяна Євгенівна

СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:
навчальний посібник для студентів

Друкується в авторській редакції

Формат 60x84 1/16. Обсяг 11,16 ум. друк. арк., 11,02 обл.-вид. арк.

Наклад 100 пр. Зам. 125. Виготовлювач – Вежа-Друк

(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 38 066 936 25 49).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

